BONÆ SPEI

PROMONTORIUM

álbo

O Morowym Powietrzu Náuká

Z rożnych Autorow osobliwie Niemieckich

Przez

MARCINA IERZEGO SOKOLOSKIEGO S. M. P. K. C. M. á teraz Miástá I. K. M. Káliszá Obywátelá y Archiátrá zebrána

Y W polskim iezyku nowo do Druku podána

68

W KALISZU Roku Páńskiego 1679

Ante ſanguorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende converſationem tuam. *Eccli. 18. v. 21.*

Medicina omnis in feſtinatione. *Eccli. 43. v. 24.*

NON PROVEHOR VIIS
BONÆ SPEI
PROMONTORIUM
albo
O MOROWYM POWIETRZU
NAUKA.

IASNIE WIELMOZNEMV,

I. M. P. IANOWI

Z BNINA

OPALENSKIEMV,

WOIEWODZIE

Brzeskiemu, Kuiáwskiemu,

GENERAŁOWI

Wielgopolskiemu,

Pánu P. M. Miłosciwemu y Dobrodźiejowi, &c.

PŁynie do nas ſzczęśliwie złota rodowitego Kleynotu twego Nawá, Iáśnie Wielmożny Mości Pánie Woiewodo Brzeſki Kuiáwſki, Generale Wielgo-Polſki, Pánie á Dobrodźieiu moy. lecz co mowię? płynie do nas złota Nawá? Nie ták płynie, iákoby tu przed tym ſwoiey nie miáłá Konſiſtencyey, ktora od niepámietnych wiekow Ceras Majorum *licząc, ná tuteczným Oceanie, práwie iáko* Pharos *Oyczyźnie cáłey iáśniáłá. Liczyć ia tych nie śmiem, ktorzy nie tylko*

)(2 meri-

meritis in Rempubl: *ále też* ampliſſimis cumulati honoribus *ſplendorow ſwoich* fulgores *do tey Nawy* contulerunt, *boćby to było chćieć* ſolem illuſtrare. *ráczey mi ſie obawiáć potrzebá, ábym* imperitia meâ *iáſnośći oney nie záćmił. Doſyć mam ná tym iż tá Nawá nie ieſt z owych, ktore* de longè portant panem ſuum; *gdyż oná tu przy źiem WielgoPolſkich brzegu, od ſtárożytnych* ſecula & Majores *ſie przebiiáiąc, ſwoie záſádźiłá* Promontorium, *y ktoremi nałádowána ieſt* fulgoribus, *tymi y naybyſtrſzych przeráża* lividorum oculos. *Przyzna káżdy tey Nawie; iż żadnych nie potrzebuie* auxilia, *ſámá ſie beſpiecznie* ad honores & titulos *w Oyczyźnie kieruie: ták, że to* citra Invidiam *ſobie przypiſuie.* Non provehor vllis. *Zgołá ieſt to* oneraria, *ktora beſpiecznie* inter ſyrtes & charybdes *żegluiąc, żadnego ſie nie obawia* naufragium. *Ieſt* oneraria, *śmiem rzec* aureo vellere gravis, *bo* aurea libertate nitens, *nád ktorą nie* Colchicus Draco *przeczuwał, lecz pográniczny nieprzyiáćiel* aureæ libertati inhians, *gdy one nie raz vśiłował w koronie* convellere *w rożnych expedycyách tey* onerariæ aſpectu de-

terri-

territus, *ze wstydem* retroceſſit. *Nie dziw że tey* onerariæ *ſteru nie potrzebá: beſpiecznie po morzu buia, ná ktorey Senatorſka nieuſtánnie ſteruie czuyność.*

Do tey Onerariam *gdy ſie y uniżona moiá gárnie życzliwość, lichey prace ſwoiey też ſáme* Onerariam *obiera ſobie zá* bonæ ſpei Promontorium, *to zá rzecz nieomylną máiąc, iż pod oney protekcyą* inter lividorum fluctus *beſpieczną zostánie. Y áczkolwiek tá z ktorą do nog W. M. Páná przypadam o Morowym powietrzu praca, nie pocześną zámyka w ſobie Máteryą, bo choroby,* carbunculos, apoſtemata, *y czego naybárdziey* refugit natura *opiſuie. iednák z teyże ſámey Nawy otuchę biorę, iż iáko ſámá* Oneraria inter fluctus illæſa, *y owſzem* aurea, & nitens *zostáie; ták y moiá pod oneyże* patrocinium *ná świát wychodząca Ksiąſzká, w niebeſpiecznych od Morowego Powietrza obumieráiącą Oyczyznę párokſyzmách,* conſiliis *odemnie opiſánymi, w odległych miastach wydźwignie; y podanymi ostátek ieſzcze w pobliżſzych włościach* collabentes, *ze złey toni wyrátuie Medykamentami; á w tuteczných ziemiách,* intactos Cives præſentibus *zachowa prezer watywami.*

Przyy-

Przyymieſz W. M. Pan to propenſi animi mei vectigal, *ktore* ad onerariam *dokładam, aby mogła* ſubjectis populis *nie tylko* abundantiam panis, *ale też y* Pharmacopæam, *to ieſt do zdrowia należytych wdźielać* ſubſidia. *Czego ia przy pomyślnych ſukceſach W. M. Panu y Dobrodźieiowi memu wprzeymie życząc zoſtaie*

życzliwym

y wniżonym

Sługą.

MARCIN IERZY SOKOŁOSKI Archiatros.

Prodro-

Prodromus *do Czytelniká.*

MIłość wrodzona po mnie wyciąga żebym to wßyſtko Polſkiemu narodowi kwoli uczynił y ná świát wydał / co z Bożkiego inſtynktu poſpolitemu Goſpodarzowi do uchronienia ſie od Morowego Powietrza / bydź potrzebnego wyrozumiałem. Nie rozumiey Czytelniku / abym Sławie ná świecie przez to zábiegáć miał / iuż iey wßyſtkie progi w Koronie Polſkiey záwiſny Sáturnus záſtąpił. áni też záyźrze Pánom Medykom / áby tu w Polßcze w tym y w czym większym nie mieli przodkowáć. Wßakże ia niechwaląc ſie żadnym tytułem / áni żadną promocyą / tylko z ßczegulney ochoty to czynię / że teraz z nieudolności moiey żechce iáko ſymplak ſymplakom / vbogi vbogim ludźiom / y wßelkim goſpodarzom krotko z Niemieckiego Auctorá M. IANA COLERA ná polſki iezyk obßerniey trochę wytłumáczyć / poniewaź do tych czas żaden ſie nie nalazł taki / ktoryby te náukę mogł przełożyć ná polſki iezyk. á do tego też gdy czytam / záraz y to uważam / iż tenże Autor y z Fámilią ſwoią / zákazał tey Kśiążki inßemi iezykámi tłumáczyć / żeby inne nácye ſkrytośći / y ſekretow iego nie doßły / ktorych Autor o tymże Morowym Powietrzu / in Collegio Medico Wittembergenſi tráktuiąc doßedł / ktorego z tamtąd potym do Miáſtá Kśieſtwá / y Arcybiſkupſtwá Moguntſkiego przeniesiono / gdźie te prácę iego do druku podano. á to cum Gratia & Privilegio S. C. Majeſtat. Tum & cum conſenſu ArchiEpiſcopi & Electoris Moguntiæ, tenże pomieniony M. IOANNES COLERVS z rożnych Doktorow co naylepßego mu ſie widźiało / powybierał. y ná świát ludowi poſpolitemu dla porátowánia od Morowego Powietrza wydał. Ja záś dla tegom tu te cyrkumſtáncye Kśięgi opiſał / żebym fundáment y początek iey pokazał / á żeby mi nie rzeczono / żem

ſie wie-

ſie wiecey domyślał/ niżeli Doktor pozwalał.

A ták iuż ná dobrym fundámencie ſtanowſzy/ podeymuię ſie pracy tey/ według tegoż Autorá odemnie pomienionego ná świat Polſki ſczęśliwie wydáć te náukę/ nie w dáiąc ſie w głęboki o tey máteryey dyſkurs. Ták z Galeniſtámi/ iako y Teofraſtykámi// bo też to nie moiá wokácya ieſt: ále tylko iáko poſłuſznego Chirurgá profeſsia nieśie/ żeby z ochotą obiemá ſłużył y roſkazánia ich z gotowośćią ſłuchał / y one wykonywał. Iákoż y teraz z pilnośćią ná odpędzenie / y uchronienie Morowego Powietrza poufale y ſzczerze Narodowi Polſkiemu/ dla miłośći Bożkiey y bliźniego te pracą moię ofiáruię. Dwoiákie tu media podáię / iedne Galenickie/ á drugie Teofraſtowe. wolno będźie káżdemu wedle upodobánia ſłucháć: y luboć też pod czás ſie ná niełáſkę náráże tymże Autorom/ á to dla tego/ że niektore ſkryte ſecreta do wiádomośći wydáie. wſzákże mnie do tego ſámá miłość bliźniego / y ſzczegulna prawdá ciągnie y zwyćięża/ żebym te niektore / ſkryte medicamenta, y ſpoſoby ná świát też Polſki wyiáwił. Do tego czemu nie ma też być ták ſczęśliwa Polſka / iáko inne niemieckie nácye/ á zwłaſzczá pod teraźnieyſzy czas graſuiącego Morowego Powietrza po Polſzcze: y luboć Bog wſzechmogący podał ták wiele rożnych Kśiąg Polſkich y łáćinſkich/ przez Pánow Medykow Polſkich/ do uchronienia ſie od Morowego Powietrza ſłużących/ wſzákże ma ieſzcze Pan Bog wiecey á niżeli rozdał ſpoſobow / ná wypędzenie tego iádowitego nieprzyiaćielá / iákoż y teraz przez te pracą moię tym polſkim iezykiem podáię. Wiec że ia tu nie ták dla uczonych/ y mądrych/ iáko raczey dla ubogich proſtakow/ y poſpolitych goſpodarzow ſpoſoby kłádę/ iáko ſobie máią przyſpoſobiáć w domách ſwoich rożne medicamenta, proſte / domowe/ ktorych łácniey doſtáć będźieſz mogł/ byleś ſam chćiał. Kto lepiey umie niech popráwi; wſzák káżdemu wolno ſobie polepſzyć. Atoli ia poſtaremu radzę wſzytkim w obec / żeby nie

gárdźili

gárdźili to prostą náukę; iáko to od prostaká: á ieżeliby komu pomogło co z tych ktore opisałem lekarstw / tedy nie mnie / ále Bogu naywyższemu niech dźiękuie. Ieżeliby też co z opisánych niepomogło / tedy sobie ták rozumieć może / że álbo medicamenta nie dobrze przygotowane były / álbo też quid pro quo, iáko się trafia dawano. Wiec iednym sam Bog wszechmogący to szczęście dá / iż chce żeby ieszcze dłużey ten krzyż ná świecie podobno zá grzechy swoie ćierpieli; innym też w cále godźiná przyszłá żeby się z tym świátem pożegnáli / á grobowce náwiedźili. Naydźie się też ktory w dyećie słusznie się nie záchowywał. álbo też zła konstelácya byłá ná ten czás / álbo też Climactericus się trafił / álbo ná złe species, zwietrzáłe / stáre / poplesniáłe / zleżáłe nápádłeś / ktore niemáiąc iuż mocy / plus obsunt quàm profunt; przez co wiec Pánow Medykow do konfuzyey przywodzą. Naostátek dokłádam y o krwi pusczániu / iáko / y kiedy / pod ktorym znákiem / y komu krew ma się pusczáć. O czym wszystkim obszerniey się doczytasz / á ná mnie tym czásem bądź łáskáw ceny Poláku / á ieżeli nie dźiękuiesz / tedy przynamniey nieláy / obaczysz że doznasz skutku w potrzebie.

CZESC

APPROBATIO.

KSiąſzká o Morowym Powietrzu przez P. MARCINA IERZEGO SOKOLOSKIEGO Miáſtá I. K. M. Káliſzá Obywátelá y Archiátrá nápiſána, poniewaz od wyſádzonych odemnie ná to vznána ieſt, iz nic w ſobie o wierze nie zámyka, á ludowi poſpolitemu ku Pozytkowi słuzyc moze: dla tegoſz do Druku áby podána byłá pozwalam, y ná to ſie podpiſuie Dniá oſmego Mieſiacá Lutego Roku Pánskiego 1679.

X. MACIEY LVDWIK ZIELONACKI
Proboſcz Kośćielecki Officiał
Káliſki Z. S. B. m. p.

CZĘSC PIERWSZA

O naturze y właſnośćiách morowego powietrza.

ROZDZIAL I.

Co ieſt morowe Powietrze, y kto o nim piſał.

STosuiąc ſię do zdania rożnych y mądrych Medykow niżey odemnie pomienionych y innych ták wiele / zákłádam zá fundáment / że powietrze ſię poczyna à morbis epidemialibus, ktore miedzy ludźmi poſpolićie gráſuią / zkąd prętko poznáć iego początki iáko to gdy głowy bolenia / máligny / gorączki ſrogie / wrzody / carbunculi, biegunki / tárgánie y bole po wſzytkich członkách / rymy / kátary / ſzkoly / álbo ánginy &c. &c. nápadáią.

Powietrze tedy nie ieſt nic inſzego / tylko oſtre / záráźliwe febry / ktore uymuią gwałtem záraz á ſrogim roſpaleniem / álbo też y ograſzkámi / y drżeniem iákoby źimnym ; á przytym głowy bolenie z gorączką náſtepuie / ktore záraz y z źimnem weſpoł ſię mieſzáiącym ták nagle przypada / że ieżeli 24 godźin minie / á temu nie zábieżyſz umieráć muśiſz / á to dla tego że gdy iad do ſercá doydźie iuż trudno rádźić.

Albowiem powietrze ieſt to iádowita párá ktora od zápowietrzonego na powietrzu ſię rozwiewą. A ták gdy zdrowy człowiek ná teſz iádowitą páre tráfi / álbo teſz z ktorym zápowietrzonym gadáiąc dech z uſt zápowietrzonego ná ćiebie zdrowego poydźie / y ták ſię uchwyći ſzat y potym przećiśnie ſię per

poros w ćiáło/ ktore ták zápala y záraża iż krew záráżona przećiſnąwſzy ſie do ſercá zámorzy człowieká.

Dla tego potrzebá ſie záwſze mieć ná oſtrożnośći wten czás gdy zápowietrzony umrze / żebyś nie bliſko był ale iáko naydáley umykał ſie od niego; bo ná ten czas gwałtem wáli ſie iádowita párá z ćiáłá iego / y, owſzem iáko nayprędzey okná o=tworzyć trzebá ktoredyby ten iad z trupá wyſzedł. Y to tráfia ſie że gdy kto ná ten czás mimo okná przeydźie / wnetże go táż párá iádowita záleći y záráźi.

Záś zbyteczne zgniłe wilgotnośći ktore máią ſwoie rezy=dencyą in corpore humano te tym łatwiey byle naymnieyſzą okázyą weśćia iádowitego powietrza nálázły / záraz oneż wil-gotność ſobą zápala / á ták zá tym idźie że ſpiritibus anima-libus & vitalibus infectis iáko iáſtrzob zá gołębiem álbo ſko=wronkiem y innym ptáſtwem zápuśćiwſzy ſie lotem / człowie-ká poymuią y pożyią / y ták żyćie iego ginie.

Jeſt teſz to powietrze ták bardzo ſzkodliwe / że choć czá-ſem w cále chłowieká nie zábiia / tedy przećie iákoſzkolwiek re-ſiduitatem partialem po ſobie zoſtáwuie. A to gdy nie we-dług ſłuſznośći ſie wykuruie / nápotym z trudnośćią ią wywa-bić / álbo teſz iuż do śmierći muśiſz gośćiá mieć / ktorego nie zbędźieſz. Jáko teſz według choroby / ieżeli potężna / álbo ſłá-bą byłá y że krwią ſie pomieſzałá.

O tymże morowym powietrzu ex profeſſo piſáli Ioan: Coutrates de febre purpura epidemiali & contagioſa. w drugich Kśięgách. Ioannes Guinterius Andeoriacus in pul-cherrimis 4 dialogis Alexan. Benedictus w ſwoiey oſobli-wey kśiąſzce. Iacobus Hoderius Steinpanus Medicus Pari-ſienſis, do ktorego ſie ſtoſuiąc Antonius Valerius Alexius Pedomontanus l. 1. Secretor. Laurentius Ioubertus Va-lentinus Hieronymus Mercurialis Foroliviculis. Philip-pus Beroaldus, Iacobus Theodorus Tabernemontanus.

Ioan:

Ioan: Fox de Colonia Henricus Stromerus. Iulius Palmarius de Febre pestilenti. Magister Ioan: Colerus, y innych ták wiele Autorow/ ktoby chćiał czytáć tych/ doczyta sie ieszcze rzetelniey.

Przyznáć muszę y to co námieniłem według upodobánia y wygody w náturze odmienności / iż tu w Polszce dáleko ináczey ániżeli w inszych krolestwách y páństwách to złe gráśuie/ á to względem pewnych konstellácyy niebieskich / tákże też i sámych ludźi ná tym powietrzu zostáiących / o czym niżey będźie: dla tego to przysłowie tu potrzebne Colligite fragmenta ne quid pereat. Jam to tylko dla pospolitego ludu com mogł naylepszego zebráć przeciwko Morowemu Powietrzu do poratowánia zdrowia ludzkiego/ nápisał.

ROZDZIAL II.

Zkąd Powietrze pochodźi y ktorzy ludźie łátwiey sie záráżáią.

DWoiákie są przyczyny Morowego powietrza / Jedne spirituales ktore tylko supra aërem commorantur. drugie corporales ktore sámo tylko ćiáło ludzkie niszczą. Pod czás ćielesney y náturálney zarázy są powodem cælestes influentiæ. Czásem też bywa Cometa ktora z podźiemiá iadowite wilgotnośći do śiebie ćiągnie y ták incorporationem czyni one przyymuiąc. Wiec tedy gdy iuż tá kometá gáśnie ábo ginąć ma / tedy ná ten czás naybárdźiey znowu on iad z śiebie in aërem wypuszcza y iákoby rozrzucáiąc po ludźiách/onych záráża. A iáko ieszcze Ptolomæus in suo gentiloquio wspomina/ że mogą też one zgniłe/ iádowite / dawno zátrzymáne odry ktore przez źiemę záwárte były/te wszytkie wilgotnośći śiłá złe-

go ná powietrzu nárobić / y powietrze zarážić. A oſobliwie ſmrody wſzelákie z kloak y zgniłości ziemſkich / tákże gdzie mydłá / konopie ſą y te bárdzo aërem zárazáią.

Do tego teſz pomagáią bárdzo záćmienia ſłońcá y kśiężycá / niebeſpieczne conjunctiones Planetarum, ſrogie/ śmierdzące mgły / geſte y ćiemne obłoki / wiátry od południa y zachodu przewiewáiące z ſłońcem ſie mieſzáiące rożne y nieſtáteczne / codźienne odmiány ná powietrzu. iáko ſie tráfiło Roku 1598. że wiele rázy przez dźien/ to pogody y znowu niepogody y pluſkoty bywáły / pretko goroco / á znowu źimno / to wilgotno / to záś ſucho / czeſtokroć ſie odmieniało. tákże gdy źimna y ſucha wioſná/ á gorace y wilgotne láto/ á potym czeſte zpadánie y zlatánie gwiazd z niebá ná źiemie / iáko prośći rozumieią: latáwcow czeſte ſie pokázowánie / gorące świece / faces ardentes poſpolićie nazywáią y chaſmata, oraz y wielkie ognie ná obłokách pokázuiące ſie/ y innych ták wiele meteora, a toli te wſzytkie nie tylko ſą znákámi y przyczyną morowego powietrza / ále teſz oſobliwe przeſtrogi ktorymi nas Bog przeſtrzega dáiąc znák o powietrzu. przez co groźi á do pokuty y popráwy żywotá / grzechow náſzych opłákiwánia nas nápomina / y przyprowádźić chce do ubłagánia: boć to náſze zbrodnie/ grzechy duſzne ſą przyczyną morowego powietrza y rożnych chorob / y iáko in Davidis Hiſtoria widźieć możemy. 2 Samuelis ult: gdźie Dawid te zaráze reką Bożą zowie a. 5. lib. Moyſ. c. 28. będą woyny / drogośći / y powietrze miedzy nimi / ktore ſą flagella Dei, y bedźie karał iákoby ſie mſzcząc gdyſz Bog ſam powiedźiał w Rozdź: 21. że Pan ná ćie dopuśći morowe powietrze áż ćie uſkromi. Ták teſz groźił Faráonowi w drugich kśiegách Moyſis c. 9. Ja moie reke wyćiągne á ćiebie y z twoim ludem morowym powietrzem karáć bede. że będźieſz od źiemi odrzucony / lib: 3. Moyſis c. 7. Choć wy ſie przed nieprzyiaćioły do miaſt ſkryiećie / tedy ia poſtáremu ná

was powietrze dopuszcze / y zechce was w rece nieprzyiacielskie oddać. Zaś l. 4. Moysis c. 14. grozi żydowskiemu ludowi że ich zechce powietrzem karać / y w cale zagubić. Takich świadectw iest wiele w Piśmie świetym. alec ia iuż konkluduiąc mam dosyć na tym com namienił / y tym każdy sie kontentować może.

Pospolicie umieraią tesz ci ludzie powietrzem / ktorym iuż godzina śmierci wyszła / ktorych także Bog iuż tymże karaniem znieść przeznaczył y dyspenował. Także ludzie prozniuiący / ktorzy tylko ciała swoie obżarstwem debilituią / przez co wiele wilgotności w ciałach swoich rozmnażaią / z ktorymi łatwie sie napotym iadowite powietrze z towarzyszy / iako do swego rownego przylgnie. (Similis simili gaudet) także Venerei ktorzy w nieczystościach zbyt sie kochaią. przez co serce / wątroba y mozg słabieią. Także tesz ktorzy febry / suchoty / dychawice / bokow y ledźwi bolenie / y kłocie / często miewaią / także ruptuosi, boiaźliwi / a osobliwie ci co w bliskim pokrewieństwie są / ktorzy iednakowo nature maią.

ROZDZIAL III.

Po czym poznać gdzie Powietrze sie zacząć ma.

NAypierwey po ptastwach poznać może / ktore po powietrzu lataią ; bo gdy aër iadem zarażony iest / tedy te ptastwa ktore z natury swey po powietrzu lataią / zaraz ulatywaią y uciekaią z gornego powietrza na doliny / a na ziemie zniżaią sie / y tak na dolinach przemieszkiwaią. Co nad zwyczay y nad nature ich przypada. nawet wroble y iaskołki y inne ptastwa ktore sie przy domach rady bawią / te na ten czas z miast

uciekáło / że nikt nie może wiedzieć gdzie się podziewáło. Także gdy brzemienne mátrony często z płodem nie dochodzą / y nie wczás ná świát rodzą y poroniáią. Tákże gdy dzieci nád zwyczay ospice / żarnice / pecocie / inni ludzie częste głowy bolenia cierpią. Te są wszytkie iákoby posłowie poprzedzáiący przed morowym powietrzem nástepuiącym. y ták pospolicie w powietrzu morowym zwyczáynie ná tesz choroby umieráią. Jeszcze y te znáki są / gdy robáctwá kupą z ziemie wyłáżą y po ziemi się czołgáią. A to propter corruptionem vaporum in terra retentorum, & sic postea evanescunt. Tákże gdy siłá rozboiow ludzi zábitych ná drogách / po borach leżą nie zágrzebione / bydłá zdycháią / te wszytkie putrescendo mnożą smrod wielki / ktory ná potym wiátr porwawszy / powietrze záráża; osobliwie ciáłá pełne humorow iáko to obesos homines łátwo záráża / y w członki się wpaia / przenika / osobliwie piersi / serce / mozg / tym iádem srogim záráziwszy umarza.

Jeszcze tesz z zgniłych / śmierdzących wod powietrze wychodzi: á tedy ryby / y żáby kupą zdycháią. Gdzie tez wielka drogość / tam tesz powietrze pretkie nástepuie.

Gdyby tedy kto dla záchowánia zdrowia chćiał wiedzieć táki sposob ktorymby doszedł / ieśli iest powietrze iádem záráżone: tedy wźiąć żołtek od iáiá ná cynową miskę / to ták przez noc ná powietrzu niech zostáwi; ieżeli zostáie nienáruszony / tedy powietrze nie iest iádem záráżone. ále ieżeli się odmieni / álbo nádpsuie / tedy znák że iest powietrze iádem záráżone. Ták tesz może po mieśie poznáć / y po prawdziwym winie / bá y po świeżym mleku / gdy go ná wietrze postáwi / áby przez noc stało; tedy gdy mieso prześmierdnie / mleko z kwáśnieie / á wino iákoby pleśnino troći y odmieni się / znák iest / że powietrze iádem záráżone. Albo tesz ieszcze wźiąć przed wschodem słońcá rose / á násmárowawszy nią chleb z masłem dáć psu zieść; ieżeli ten pies będzie chorował / álbo zdechnie potym

tedy znák pewny że iest powietrze iádem záráżone. A ták prawdziwie nástąpi morowe powietrze.

ROZDZIAL IV.

Iáko poznáć z ktorych Elementow powietrze pochodźi.

NAprzod gdy iuż chory nogi swoie y sám y tám rozkłáda/ iákoby szukáiąc mieyscá; tedy znák że powietrze morowe pochodźi ab infecto aëre.

Druga. Gdy chory y tu y owdźie szuka mieyscá do spánia tedy znák że pochodźi ab igne.

Trzećia. Gdy chory srogie prágnienie ma y nogi mu puchną/ tedy znák że z wody pochodźi.

Czwarta. Gdy komu bolączki powierzchne sie pokażą tedy znák że ex terra pochodźi morowe powietrze.

ROZDZIAL V.

Zkąd poznáć że iedni łátwo sie zárážą powietrzem, á drudzy nic.

ZA dźiwno rzecz sie to zda ludźiom/ że iednym powietrze służy/ á drugich záraza y zabija; Wiem żeby nie ieden rad wiedźiał przyczyny tego/ átoli ia zechce y to pokazáć ná widok pobożnemu Chrześćiáństwu/tákim sie to sposobem dźieie.

Theophrastus piśe że do Astrologow należy tá Kwestya/ ktorzy w tych rzeczách wiadomi są; iákoż Ptolomæus y wszyscy phizycy mowią. Naprzod że fundament Powietrza nay-

wiekszy

większy pochodźi z Kometow/ jakom juz wyżey námienił. y teraz przy swoiey propozycyey stawáiąc/ idę daley do Astrologicznych áspektow. Filozofowie powiádáią że iest tego przyczyna disparitas naturæ & complexionis. Naprzod bowiem gdy w korzenioną przyzwoitość statecznie w swoiey komplexyey zostáie właśnie proportionaliter, skutecznie przyrodzonego ciepłá w sobie dostatek máiąca / iákoby odpor czyniąc wilgotnośćiom wzmagáiącym rospostrzeć się nie da / y owszem dilacerat, dissipat, humores nocivos. Gdy mię záś kto znowu spyta zkąd táka potężna naturá tákich ludźi ? tedy rádząc się Ptolomæum in ipsius prædictionibus Astrologicis odpowiádam / że będźie udźielona przez dobroczynność łáskáwych Plánetow/ to iest Iowiszá y Wenusá / á to w tey godźinie ktorey człowiek ná świát się rodźi / gdyż oni z początku álbo ná innych potężnych mieyscách wesołego nieba z dobrymi áspektámi gdy się naydą / juz ná ten czás dobrze tuszyć może nowo narodzonemu człowiekowi.

Jeszcze y to Fizycy powiádáią że te complexiones pochodzą z dobrey konsistencyey y máteryey sposobney / z ktorey záraz w żywoćie formowáne bywáią / ktore y nápotym bárdzo sposobną y dobrą náturę ná się przyymuią / ztąd potym tácy ludźie bywáią trwáli y zdrowi áż do stárośći lat swoich.

Zkąd záś przećiwnym sposobem drudzy ludźie łátwo w chorobę wpadáią y powietrzem záráżeni bywáią ? Ná to odpowiádáią ćiż Filozofowie/ że iest tá przyczyná. Naprzod że ćiż ludźie ná początku niepomiarkowáne máią komplekfye / ob inordinatam constitutionem virtutum, á ták wszytko przećiwnie się im dźieie / że y ćiepłá máią przyrodzonego máło / á wilgotnośći wiele / nie máią słuszney konsistencyey ; y ieszcze z ládá powierzchney okázyey wszytko się powáryuie / y do słuszney konkokcyey nie przyprowadźi. ztąd potym nie może áni gorącość zbyteczną bydź rektyfikowáną / áni też wilgotność odpędzo-

odpedzona/ przez co wiele chorob nástepowáć musi/ y do powietrza morowego łátwo bedo inclinati.

Zkod tákim ludziom to przychodzi/ że ták niesposobno komplekſyo máio y niezgadzáioco sie z náturo przyrodzono/ dobrey konstytucyey; ále owßem wßytko in contrarium harum duarum qualitatum sie dzieie. A to ztod że máio w godzinie národzenia swego niezgodnego / gorocego / plánete Martem w osmym domu tegoß niebá / że złym áspektem álbo złoczeniem Saturnusá/ álbo máio mießkánie Martis ad ascendentem in 6. domo cæli, y ták tácy ludzie so bárdzo niezdrowi y umieráio pospolicie w morowym powietrzu. Fizycy záś powiádaio że tácy ludzie so z niesposobney máteryey uformowáni / u ktorych nie iest słußne miedzy náturálnym ćieplem y wilgotnościo wkorzenione pomiárkowánie / zkod nie może iedno drugiego rátowáć y ták słábieć iedno w swoiey nieskuteczności musi.

ROZDZIAL VI.

Po czym poznáć pod czás Morowego Powietrza iesli chory umrze álbo ozdrowieie

WZioć kwinte iedne Oculi cancri, utłuc ie miálko/ włożyć ie w ocet mocny/ ták pocznie wrzeć iákoby u ogniá stało; á gdy iuż wrzeć przestánie/ tedy zámießawßy ten proßek dobrze / dáć choremu ták gesto wypić; iezeli z strzyma/ tedy iest ießcze nádzieiá salutis. á iezeli zrzući / znáć że iest iuż serce iadem zárażone / przez co niemáß żadney nádzieie / ány pomocy człowiekowi choremu.

Albo wzioć od chorego uryne / wláć io ná świeże zielone pokrzywy / y upátrowáć iezeli te pokrzywy zielone zostáno

y nie zwiedno: tedy zostánie teš chory zielony / y zdrowy. á iezeli bedo zgnile y zwiedle / tedy y człowiek chory nie pochybnie zgniłym zostánie y umrzeć muśi. Albo teš wlać chorego uryne ná miednice / álbo wšklo / przylawšy do niey troche białoglowſkiego mleká / co ſyná karmi: iezeli to mleko ná doł upádnie / tedy y chory do grobu wpádnie. Przećiwnym ſpoſobem ieśli zostánie mleko / ná wierzchu uryny / y rozdźieli ſie álbo pływáć po wierzchu bedźie / tedy zostánie teš chory ná źiemi / y ozdrowieie.

Antonius Miſaldus piše tákže o oſobliwym pomiárkowániu Centur: 6. Aphor: 11. Secr. y powiada že gdy bolaczki álbo carbunculi ná człowieká wynido / tedy wźiowšy troche Teryaki z winem / dáć wypić; ále tákim ſpoſobem / že gdźie žadney goraczki zbytniey niemáš. albo teš ná te bolaczki lub carbunculos Teryaki przyłožywšy / ieśli zaraz nátychmiaſt iákoby ſie przypaliło zostánie ná wrzodźie / á chory žadney poprawy nie czuie / tedy zły znak ieſt y umrze. Przećiwnym ſpoſobem rozumieć / že ſie ma do zdrowia y nie umrze. A tego doćiegłem ab Arnoldo de villa nova godnego Filozofá.

So teš ieščze znáki śmierći táko to źimny y teſkliwy pot / oſobliwie w oczách y ná twarzy / tákže gdy czeſto omdlewa / czarne / ropiaſte zeby / ołowiánego koloru ſtolce / śmierdzace / gdźie ieščze przytym že krwio zmiešáne / oddech śmierdzacy / žywotá nápuchnienie / kurcz / uryná czarna / plwoćiny rožnych kolorow á oſobliwie czarne y tłuſte / nieſtrawne / ápetytu do iedzy ſtrácenie / czarny iezyk / nieſpánie / nieſpokoyne mieyſce máiacy / šalenſtwo / złe y niezwyczayne bubones circa pudenda, Antraces ſeu carbunculi, morbilli, & varioli, á oſobliwie gdy nierychło chco wychodźić / álbo teš pretko ſie ſkryio / iezeli ćiš wšyſcy nie zaraz umro / tedy poſtáremu w wielkim niebeſpieczenſtwie zdrowia zoſtawáć mušo. á to zá dyrekcyo dobrego medyka y medyk. mentow preparowánych.

ROZ-

ROZDZIAL VII.

Iáko y po czym poznáć może człowieká Morowym Powietrzem záráżonego Pathognomica názwánym.

POtrzebá pilne oko mieć ná uznánie / ieśli morowym powietrzem / człowiek záráżony iest / dla tego żeby sie mogł w czás opátrzyć medykámentámi y prezerwátywámi wprzod niżeli gore iad weźmie / y serce opánuie. Atoſz naypewnieyſze znáki ſą człowieká zápowietrzonego. Naprzod gdy kto nieſpodźianie z nagla we wſzytkich członkách ſtábiele / iákoby zemdlonym był / y ćiągáczki go ſrogie nápadáią / y głowá nád zwyczay ſrodze boli / y obćiążoná ieſt: álbo kiedy komu z noſá częſto krew ćiecze / y omdlewa; tákże gdy z pretká ogroſzki bywáią / álbo pretkie zápalenie z ogroſzką weſpoł náſtepuie / álbo po źimnie gorączká ná podobieńſtwo febry iákiey; krotki oddech / kaſzel / bokow bolenie / pleury / krzyżow; w uſzách huczenie y dzwonienie / záwrocenie głowy / odmiáná koloru náturalnego / ná twarzy álbo cachexiey / z ſtrácenie pámięći / boiaźni / ſtráchy / drżenie / álbo niezwyczáyne brzydzenie / rzygánie / womitowánie / gdy ná ſpánie ſie wielkie zánośi / y nie może mu ſie obronić (ktore zowiemy Letárgiem) álbo teſz niepoięta meláncholia / iákoby ćieſzkość ſerca z fraſunkiem do żadney ućiechy chęći nie ma / dźiwna y niezwyczáyna mowá / drżenie ſercá y omdlewánie / pretka odmiáná pulſow / wnetrzna gorączká gdy rece y nogi źimne bedą / żáłoſne wzdychánie / uryná gęſta / żołtáwa / luboć ná urynie nie wiele należy; bo teſz czáſem ták extraordinariè bywa : tákże gdy ná człowieku

wieku rozne bolączki y plamy po ciele ſie pokażą iáko to zá uſzámi / ná ſzyiey / w plecach / pod pachy / w błonach / y circa pudenda, pod kolány. álbo teſz gdy táki człowiek bárziey ániżeli inni będzie obciążony / tákże gdy żywot wewnątrz gorący á po wierzchu zimny będzie / ápetyt do iedzenia ſtráci / a nagle prágnienie przypádnie / ięzyk ſuchy / pulſy ieſzcze pretkie máłe / glebokie. Oſobliwie naybárdziey mieć ná baczeniu gárłá / ſzyie / pod pachy / nogi / pudenda, ieżeliby nie było iákiego bolenia ná tych mieyſcach y ieżeliby ſie bolączki na tych mieyſcách nie pokazáły.

A ták gdy kto poſtrzeże tákie znáki / tedy może zá pewne tuſzyć że iuż ieſt tym iádem záráżony y iáko nayprędzey P. Bogá błagáć y prośić żeby mu możono ratunek podáć y onego ſalwowac. Naprzod żeby iáko nayprędzey krew puśćić á gdy ieſzcze żadney poprawy nie czuie / tedy pretko zábiegáć expulſivis, ſudoriferis, potrzebá / iákom iuż wyzey námienił. tu ieſzcze dla lepſzey informácyey dołożyłem.

ROZDZIAL VIII.

Iáko y ktorzy ſie nie boią Morowego Powietrza, oraz y iáko potrzebá ſie záwſze bać oſobliwie złym to ieſt gniewliwym.

Z Lámentem żáłoſnym zdumiećby ſie potrzebá nád nieludzkośćią y nie lutośćią niektorych ludźi. Gdy álbowiem pod czas morowego powietrza zaczynaiącego ſie / bogáci z miaſt uciekáią y wſzyſtko niemal z ſobą biorą / á na ubogich zoſtáiących / chorych / záráżonych / reſpektu nie máią / onych bez prowiántow y opatrzenia zoſtáwuiąc. Záprawdę nie po Chrześciáńſku ſobie poczynáią áni ſie teſz według Chryſtu ſowego ſłowá ſpráwuią /

wuią/ żeby bliźniego iáko śiebie sámego rátowáć y kocháć. Dla tego Bog zá nieszczerość tych/ ktorzy żadnego miłośiernego uczynku bliźniemu nie chcą pokazáć / będźie osobliwie ich tesz karał/ iż ták niemiłośierni są y żadnego serca wćiele swym miłośiernego nie máią. o czym Theophylactus pisze. Miserator & misericors Dominus nescit immisericordes, iż miłośierny Bog nieżna niemiłośiernych ludźi / iż gdy ćiż niemiłośierni oraz ućiekli á ubogich odstąpili/ kiedy sie w dom wrocą/ niespodźianie gorsze nędze y nieszczęśćia Bog ná nich dopuśći/ á ták bez miłośierdźia marnie pomrą y poginą / albo wniwecz sie obrocą.

Co sie zás tknie pokornych y pobożnych ludźi/ ktorzy sie szczerze Bogu oddáią / tacy w nadźiei dobrey / y żywey/ wolnego sumnienia bywáią / luboć iákoby sie trochę zrázu wzdrygáią / átoli postáremu by námniey tey brzydkiey zárázy sie nie boią / bo sie ták spodźiewáią że to iest znákiem bliskiego przyszłego sądnego dniá. gdyż Chrystus u Máteuszá c. 24. powiedźiał. Iż tákie zárážliwe iádem powietrza / w ostátnich dniách pospolite y częste będą bywáły. á ták dla tego Zwolennicy Boscy podnośić głowy swoie ku Chrystusowi będą / czekáiąc iákoby roskazánia páńskiego y ćiesząc sie w zbáwieniu bliskim y czyniąc sobie dobrą otuchę/ y wiedząc że są synámi Boskimi y prawdźiwymi członkámi Kośćiołá Chrystusowego/ y w rękach Boskich zápisáni / iż krwią y śmierćią Chrystusową okrzczeni y odkupieni są. Ktoby tedy tákich ludźi winnych sądźił? ktoby ich potępiał? y ktoby sie ważył ich oddalić od miłośći Boskiey w Chrystuśie?

A ták kto te rzeczy dobrze uważa y wierzy / oraz y w sercu swoim záwárł / iż to wszytko co Bog naznáczył y w czym przestrzega iest rzecz prawdźiwa y pewna / táki nie boi sie morowego powietrza bynamniey/ ani tesz przed nim ućiekać trosktliwie uśiluie / bo ták sám w sobie uważa ; im dłużey ná tym

świećie bede tym wiecey chorob / krzyżow / y nieszcześćia cze-
kać mam ; záczym postáremu przyydźie raz umrzeć ; á ieżeli
mie Bog zechce w tym powietrzu/ albo w chorobie z tego mi-
zernego świátá ná on wieczny przenieść / y tu mi koniec żyćia
mego náznáczył / tedy niechże sie dźieie według woley Bogá
naywyższego. A ták stánie mi sie według obietnice Boskiey /
o czym bynamniey nie watpie / y nádźieie nie tráce że tym pre-
dzey wynide z teskliwego mieszkánia ná wieczny odpoczynek /
zbiedy y kłopotow do prawdźiwey oyczyzny / á od śmierći do
wiecznego y prawdźiwego żywotá sie przenioſe.

Tákimże sposobem ćieszyli sie Oycowie świeći / iáko to
Job świety / Dawid / Symeon / y Páwel świety / y innych
ták wiele. tenże Páwel świety powiáda : iam wielką poćieche
ználazł gdy przy Chrystuśie mieszkániem sobie ziednał y przy
nim záwsze zostawáć bede. A ták podobnym sposobem wszyscy
wierni Boscy przy ostátnim kreśie żywotá swego tuszyć sobie
mogą / zá ktorymi káżdy człowiek Chrześćiánski w tesz tropy
wstepowáć powinien.

Mogłby kto ieszcze rzec że to iest osobliwie iákaś uprzy-
krzona / strászna / y brzydka chorobá to morowe powietrze.
Niech bedźie iáko chce / á ktorasz śmierć iest łágodna y łaskáwa?
nie nászá rzecz to iest / śmierć sobie obieráć / tylko potrzebá
żeby był státecznym y ćierpliwym iáko Chrześćiánski rycerz/ bio-
rac sobie wzor z Meczennikow świetych. á postáremu/ niemász
nic pewnieyszego nád śmierć: á gdy te przetrwa tedy iuż po-
tym nie bedźie mogła/ áni bedźie śmiáła w niwczym bydź ná
przeszkodźie. Petrarchá mowi

Divinæ pestis clemens est nuntia virgæ
Quam licet effugias, sed moriêre tamen.

A tosz ći tu zostáwuie Chrystus Jezus zwyćiezcá śmierći / á
Kśiaże żywotá / życzliwy sukkurs ; Duch świety daiec te pie-
kne wiersze/ ktore przećiwko śmierći służą / obiecuiąc pokoy y
poćieche

pociechę w twoim sercu zbudowáć / á żebyś tym bespieczniey w Wierze Chrystusowey pocieszony bedoc / wesoło y statecznie umieráć mogł / iáko niegdy stáry Symeon ktory z pokoiem y pociechą do żywotá wiecznego záprowádzony był.

ROZDZIAŁ IX.

Co tesz Zwierzchność czynić ma pod czás Morowego Powietrza.

POd czás tákiego powietrza morowego powinná záwsze obecna bydź zwierzchność / iáko to osobliwie Burmistrzowie / Kaplani / Káznodźieie y Spowiednicy / Medycy / Cyrulicy y Aptekarze, żeby ludu pospolitego ábo poddánych swoich nie odstepowáć: á iezeliby Burmistrz niechćiał zostáć / tedy ná swoim mieyscu powinien tákiego zostáwić modrego / rostropnego / dobrego y surowego / coby sie go bano. y niepowinien żadnego pusczáć do miástá bez átteståcyey autentyczney / ktorey iezeli nie ma / tedy namniey przez niedźiel 6. ma sie wietrzyć zá miástem / tákże żaden go do gospody. w mieśćie przyymowáć nie ma / áni szat od niego odbieráć bez wiedzy y opowiedźi burmistrzowskiey.

Potrzebá tesz obstálowáć trágárzow y grabárzow do posługi y do wyneszenia umarłych trupow y chowánia. Przytym trzeba ich ná pieczy mieć / żeby sie záś nie rozswywolili / á to wszytko ná dobrym burmistrzu / álbo dozorcy z pilnośćią należy / bo gdy tácy swywolni ludźie obaczą / y że nieporządek / iże niemasz gubernatora ktoregoby sie bali / tedy domyślą sie ciż gráborze czegoś wiecey (gdysz im to nie nowina) że y pod czas nápul iesżcze żywych zaduszaiąc biorą. Drugich żywcem do trupow y dołow iák bydło rzucáią / á ták z domow kradną gdźie mogą y rábuią.

Tákże

Tákże żaden z obywátelow miáſtá tego niema bez wiedzy urzędu z miáſtá wyieżdżáć: á ieżeli wyiedźie tedy niepuſzczáć go áżby ſie wprzod przez cztery álbo ſześć niedźiel zá miáſtem wywietrzył. Powinien ieſzcze y tego przeſtrzegáć urząd / iż gdy záraz ná początku pokaże ſie w ktorym domu powietrze / że ieden / dwáy álbo trzey / lubo wiecey nagle umrą / tedy powinni záraz deputowáć lub Medykow / álbo Cyrulikow dobrze ſie ná tym znáiących ná rewizyą; ieżeli znáki morowe poſtrzegą / żeby mogli dáć informácyą Urzędowi / á ten dom záraz zábić / nikogoż nie wypuſzczáć z tego domu. wſzákże im powinno dáć pożywienie / y żeby mieli wygodę ſwoie / przez pewne á ſtateczne białegłowy / ktoreby ſie ná to obráły do poſług tákim ludźiom. A z obudwuch ſtron tegoż domu ſąśiadom kazáć ſie wyprowádźić / á to dla bliſkośći zárázenia dalſzego. Te zás białegłowy co poſługowáć máią chorym / máią mieć ſwoie godźiny do kupowánia / do noſzenia / y poſługowánia tymże chorym: ná podobieńſtwo / zráná o pierwey ná pulzegárzu áż do ſzoſtey / w południe zás / o iedenaſtey áż do dwánaſtey godźiny. Ná wieczor zás od ſzoſtey áż do śiodmey. A tácy ludźie máią mieć oſobliwe odźienie czarne / á krzyże białe / ná pierśiach ieden / á ná plecach drugi / żeby ich znano / y inni ludźie żeby wiedźieli od nich ſie ſtrzec. Tákże białe laſki w rękach; toż y trágárze / kopacze / co umárłych ludźi do dołow nośić będą / tákież odźienia máią mieć / iáko poſługaczki álbo poſługácze; Tákim ſpoſobem we Fráncyey / tymże ſzáty tákie dawano y noſzono iákom tu namienił / o ktorych Eraſmus lib: 24. epiſtol: piſze.

Powinien teſz Urząd obmyślić ſolarium iáko to Káplánom / Medykom / Cyrulikom / do ápteki zá medykámentá / tákże y wſzytkim drugim poſługáczom / ktorychem iuż wyżey namienił / á ta ſolucya ma być z Ratuſzá záplácona. A ieżeli niemáſz ná Ratuſzu tedy máią naznáczyć / álbo w kośćiele wybieráiąc iałmużnę / álbo też kontrybucyą na domoſtwach naznáczyć / á kto bo-

kto bogátszy tym czásem záłożyć / żeby mogłá bydź wygodá chorym. w ostátku P. Bog hæc omnia munerabitur.

Tákże iarmárki ná ten czás máią bydź odwołáne / y tárgi / tákże y rożne schadzki / lub cechowe ktoreby nie bárdzo potrzebne były / gospody towárzyskie máią bydź zákazáne / szynkowne domy / co piwá / gorzałki / miody / y inne trunki szynkuią / łáźnie publiczne / táńce / piiáństwá / niecnoty / bo sie Bog ná ten czás bárdzo gniewa / y karze.

Potrzebá też żeby wártá byłá w nocy koło tych domow z ktorych sie ludźie wyprowádźili / álbo też wymárli / żeby záś złodźieie / wpadszy nie porábowáli.

Jeszcze też mieć ná bácznośći / żeby ulice chędogie były á osobliwie gdźie świnie w gnoiách / álbo bárłogách rády sie báwią / pięknie wychędożyć / y wywieść z miástá ; żeby żadney od chorych urýny niewylewano ná ulice ; y słome co ná niey umárły leżał z miástá wynośić y spalić. á osobliwie świnie wszytkie z miástá wygnáć ná ten czas potrzebá : bo one naypredzey y naybárdźiey smrod czynią / tákże psow y kotow wygnáć. bo gdy od domu do domu biegáią / naypredzey wiele złego zá sobą przynoszą.

Powinien Vrząd ieszcze też obstálowáć publicas suffumigationes ktorymiby po mieśćie / po rynku / po ulicách kurzyć / iáko niżey opisáno będźie.

Vmárłych záś iáko nayglębiey wźiemie zákopywáć potrzebá ; á to z pewnych przyczyn.

ROZDZIAL X.

Iákim sposobem ludźie sie strzec máią pod czás Morowego Powietrza.

NAprzod potrzebá sie zá chorych z pilnośćią modlić do P. Bogá / á potym kożdy wedlug możnośći swoiey ochotę

iálmużno pokázáć. tákże czeládźi y dźieciom nie dopuſzczáć po ulicách / y po domách biegáć / bo łácno ſie może záráźić / gdy choć tylko przez złe mieyſce / álbo wedle niego podlánie przeyźie / iuż że doſtánie gośćiá iádowitego.

Záś gdy nátráfi człowiek ná feminam menſtruatam, kiedy y tá ieſt ile tyle iádem záráżona / tedy ná ten czás zábiia / iáko baſiliſcus oczámi ſwoimi ná kogo tylko weyźrzy. á kiedy człowiek przez ulice tylko idźie / á że go táż białogłowá záráżona obaczy oczymá ſwemi / tedy iuż że záraz będźie zápowietrzony od ſámego wzroku iey. Chybá że ten człowiek ná ten czás miałby przy ſobie herbam chelidoniæ, co iáſkołczym źielem zowią / tedy mu táka białogłowá nic oczymá ſwemi nie zászkodźi : bo to źiele ma oſobliwie ſwoie ſygnáture / gdyż ma w ſobie iákoby czerwony ſok / iákoby menſtruum. O tym też Galenus rozumiał / gdy o tym korzeniu powiádał / że ieſt pożyteczne ná złe oczy / to ieſt / białogłowſkie / á potym według rozumienia Galenuſá / inśi Medycy przyszedszy / wárzyli to źiele z korzeniem / á ták ludźiom oczu bolących ná oczy przykłádáli / ſpodźiewáiąc ſie chore oczy tym uleczyć. Lecz dáleko zbłądźili y záwiedli ſie / bo Gálenus był tey intencyey / leczyć złych / iádowitych / y záráżáiących oczy feminæ menſtruatæ & infectæ, á nie tych bolących / czerwonych / gorących / z głowy ná oczy z ſpádáiących humorow. Nagoſtátek przeſtrzegam żeby po iedzeniu záraz nie ſypiáć.

Przeſtrzegáć też trzebá / á żeby ſie nie upiiáć / chleb ćiepły do domow nie nośić / żadney cebule nie iadáć / bo te iad do śiebie ćiągną / w wieczor záwsze od pułnocy mieszkánie przewiewáć / bo ten wiátr ieſt nayzdrowszy / y przewiewániem ſwoim złe powietrze precz odgania. Nie záwádźi też okná teszcze od wſchodu ſłońcá otworzyć / ále w ten czás kiedy pogodna chwilá y weſoła / tákże y o pułnocy. z południá wiátr ieſt naygorszy bo ieſt przyczyną powietrza morowego. Na noc záś o

kna máią

kna máią bydź záwárte / bo wiátr nocny względem wilgotnośći ieſt bárdzo ſzkodliwy / á nie otwieráć áż ſłonce dobrze wznidźie / á ták potym dobrze wykurzyć gmáchy. Przetoż zdrow á ieſt człowiekowi przemieſzkiwáć ná powietrzu ſwobodnym wiátrem ná pułnocy przewiewáiącym. Tákże będąc dáleko od mieyſc ſmrodliwych wodniſtych / bágniſtych / ieziornych / mokrzyſtych / ſtáwow ſtárych / y wſzelákich wod ſtoiących / z ktorych uſtáwicznie ćiągną ſię wilgotnośći ſmrodliwe / ktore powietrze kázą / á ſą przyczyną rozmáitych niemocy ludzkich. ći też / ktorzy odnawiáią ſtáwy ſtáre / á nowe czynią / ſą záboycy wielu ludźi / y pſuią mieyſcá gorzyſte / ktore ku pułnocy ſą nayzdrowſze / ku mieſzkániu ; ten też dom w ktorym mieſzkáć będźieſz / niech będźie dáleko od cmyntarzow / od mieyſc gdźie woły biią / y mięſo przedáią / od gárbázow / od kuśnierzow / od mydlarzow / ktorzy po powietrzu ſmrod czynią / od moczonych lnow / od konopi / przekopánych wod / pomyy / gnoiow / od mieyſc / gdźie bydło ſtawá / y wſzelkiego śćierwu.

W tym też bydź oſtrożnym / że gdyby z tey ſtrony było powietrze złe / albo zápowietrzone domoſtwá / tedyby muſiáły też y te okná / iáko od pułnocy záwárte bydź.

CZĘSC WTORA.

O prezerwátywách zdrowym należących, áby ſię nie zárázili, ktorzy około zápowietrzonych chodzą.

Tu iuż wiedźieć nie záwádźi / iáko ſobie poſtępowáć máią Duchowni / Spowiednicy / Káznodźieie / Doktorowie / Cyrulicy / Aptekárze / y inni wſzyſcy / co około chorych zárázonych Mo-

nych Morowym Powietrzem obchodzoc posługulo / y co zá Prezerwátywy záżywáć máio.

ROZDZIAL I.

Præservativa rożnych.

WSzyſtkim duchownym / y świeckim / posługulocym chorym / wielki y poważny Doktor Ioann: Henc, rádzi / żeby wżiąć radicem Angelicæ (po polſku dżieglowe korzenie) y pod iezyk włożywszy trzymać gdy do chorego idżie / tákże y przy ſobie nośić. toż czynio radices valerianæ ná gołym ćiele noszoc / tákże rad: Zedoariæ pożywáć po troſze połknowszy / á ták bedżie zá pomoco Bożo beſpieczny od záráżenia.

Niektorzy záś moczo w winnym occie tenże dżiegiel / y ták go noſzo przy ſobie; drudzy go też y gryzo iáko y cytwar / to ieſt ſpecyálne y ſkuteczne Antidotum przećiwko morowemu powietrzu / y ná wielu doświadczone. Toż ſie ma rozumieć de veronica y de ſucciſſa, gdy álbo wodke przedyſtylowawszy / y káżde rano po dwie łyżce wypiiáć / y gebke umoczywszy w niey przy ſobie io noszoc / wochać bedżie / ma bydż bárdzo dobre præſervativum. Tákże terra ſigillata, ktora przed láty ex inſula Lemno przynoszona bywáłá / z tod io terram Lemniam niektorzy názywáio / ktora ma bydż oſobliwym antidotem przećiwko iádem záráżonemu w powietrzu; gdy ie kto wprawdżiwym niefalszowánym winie / álbo też w wodce szczawowey / lubo w melizowey záżyie. áleć io iuż teraz mamy chwałá Bogu tu bliżey w Sloſku Arigenſis názwáno; ktora to żiemiá à Domino Ioanne Montano należiona ieſt / y ma tantas qualitates iákoby z Tureckiey wyſpy Lemno názwáney byłá przywieżiona.

Secre-

Secretum magnum ſequens. Ma bydź też leſzcze electuarium caricarum, y wielkie arcanum ad modum mithrydati apparet, ktory Pompeius magnus świátu obiáwił/ ktore ma bydź bárdzo pożyteczne præſervativum przećiwko iádowitemu powietrzu/ ktore tákim ſpoſobem robione bydź ma.

R. Ficuum recent: num: i j in aceto roſat: lavat: nucum iuglandium excorticat: in aceto per noctem macerat: num: i j folliculorum ruthæ num. xx. ſalis gemmæ ſcrup: s. Contundantur hæc omnia ſimul uſq; ad conſiſtentiam electuarii. Tegoż elektuáru dáć ſtáremu ná raz iák włoſki orzech/ á młodym medietatem, ták ná wſzytkie iádowite zárázy bardzo pożyteczna prezerwatywá bedźie.

Oſobliwie kto chce náwiedzáć zápowietrzonych niech ſie wprzod napiie winá piołynkowego / bo ſłuży przećiw iádowitemu powietrzu.

ROZDZIAL II.

Præſervativa chimicorum ſecreta magna & probatiſſima Chimicorum cura.

Był ieden Doktor w Berlynie pod czás morowego powietrza / ktory záráżonych powietrzem náwiedzał / przez co potym do wielkiey promocyey u Kśiążecia Brándeburſkiego przyſzedł / ktory ták ſobie poſtepował. Wźiął naprzod orzech laſkowy iáko naywiekſzy mogł doſtáć y wydłubał máluśko dźiurkę nalał weń mercuriū vivum y zápieczetowałłakiem te dźiurke / y záwinowſzy/ á w płatek iedwabny zászywſzy záwieśił ná iedwabnym ſznurku ná ſzyiey / aby ſie trafiał orzech ná ſerce / ſwym dotykániem. ták zá pomoco Boſko był wolny od záráźliwego

wego iádu / bo w śie iad wßytek ciągnął orzech / á tákich miał ná doredźiu kilká od potrzeby.

Drugi też táki sposob wynalazł tenże w Witembergu in simili occasione: opisał tákie Amuletum. Wźiąć árßeniku album & rubrum a. p. æ. to w źiąwßy / włożyć w kárte / záwinąć dobrze / y kitayko kármázynowo obßyć / y záwieśić żeby sie stosował właśnie przećiwko sercu / á gdy sie iuż poći / tedy go odiąć / bo znák bedźie że iuż nábrało w śie iádu / á ták odiąwßy znowu inßy świeży záwieśić może / wychodząc do chorych. Káżdy to przyznáć muśi / że iest iad srogi ten árßenik / áleć postáremu może nie ßkodźić / gdyż to extrinsece sie ápli- kuie / bo złym złego potrzebá wywabić / iáko Theophrastus author wßytkich Chimikow mowi: Omne simile curatur per suum simile. ták iad iadem sie wypedza y niedopußcza człowieká záráźić.

Tenże Theophrastus ießcze uczy / żeby wźiąć argentum vivum. tákże succum ruthæ seu absinthii, z tych dwuch sokow iedno / álbo też oboie rázem może wźiąć q. v. y uczynić máße / y włożywßy te maße w iedwabny płatek ná ßnurku záwieśić u ßyie / żeby ná gołym ćiele nád sercem leżało.

ROZDZIAL III.

Galenica Præservativa.

KIedy Xiężá / Medycy / álbo Cyrulicy do chorego idą / tedy tákie pigułki máią mieć ná doredźiu.

Recip: Confect. aliptæ Moschatæ, Boliarmeni p̄: an: drach: j. s. Masticis drach: j. & cum mucillagine dragacanti facta cum aqua buglossæ, & parum aceti, fiant pillulæ xij. ex una drachma, gdy do chorych idą tedy z tych iedne wźią-

dne wźiąwszy w uśćá pod ięzykiem trzymáć / á gdy tá sie rozpuśći y rozpłynie wyplunąć / y wźiąć inszą. ták záwsze ie przy sobie wpuszczce nośić.

ROZDZIAL IV.

Laicorum Præservativa.

IAcobus Colerus, troie powietrza zá táko instrukcyą przetrwał / náuczył go był ieden Laurentius Creidius Medicinæ Doctor, żeby pierwey chleb z másłem/ niżeli z domu wynidźie na czczo źiadł/ á potym około nozdrzow / wárgi / dźiury w uszach / powieki oczne / oleykiem śpikanárdowym / lub iálowcowym/ albo też wodką cytwarową alternatim smárował/ tákże y sam cytwar w uśćiech żeby trzymał/ á potym śmiele nie wzdrygáiąc sie / áni boiąc do chorych poszedł. Tákim sposobem czynił gdy do chorych poszedł. Potym też tenże ná káżdy wieczor/ káżdego dniá alternatim iálowcu w oććie winnym moczonego / á drugi raz záś mirry w potráwach / albo ćiepłym piwie záżywał / álbo też w ustach trzymał/ gdy do chorego szedł. Czasem też Mitridatum in aceto dysolwowane pił/ á drugi raz záś Elect: de ovo.

Drugi záś in simili ktory tákże do chorych tádem zárażonych chodźił / ten oczy swoie cum aqua Veronicæ przemywał/ á potym cum oleo Scorpionum nozdrza/ tákże v pulsy smárował/ bo ten oleiek iest nieposlednieysze lekárstwo tempore pestis. Tákże źiele Scordium názwáne w piwie wárzone / y z rána w napoiu záżywane / iest też bárdzo dobre. Tákże nuces vomicæ trzymáć w ustach / y ták chodźić do chorych / a potym wypluć. Nie zápominaiąc moiego balsamu / ktory nadewszystko iest pożyteczny / ták przy záżywániu in

niu ab intus, iáko tež ab extra, tákže onego wocháć idąc do chorych.

Jeszcze tym co chorych náwiedzáią/ pomoże / wziąwszy herbam verbenæ świeżą / ták ią żuć w vstách/ áż smáki doydźie/ á potym połknąć: álbo tež wźiąwszy to źiele z korzeniem utłuc/ y przecedźiwszy dáć z łyszke wypić tego z czymkolwiek może bydź/ tedy bespieczny bedźie od zárázy iádowitey. Petrus de Abano siłą o tym trzyma iáko sam po sobie doznał y probował.

Tákże drudzy biorą świeżą źieloną rute / á utłukszy ią w możdźerzu / y nalawszy ną nie dobrego winnego octu / pomieszáć dobrze z tym octem ; niechże postoi przez 24 godźin: wyćisnąć potym przez gęstą chustke / bedźie ten ocet źielonu-śinki. w tymże occie mocząiąc gebke álbo báwelne włożyć w puszeczke z dźiurkámi tokárską robotą / lubo iáką może dostáć/ á ták nośić przy sobie/ y wocháć często / y odnawiáć káżdy dźień świeżą báwelne. iest bárdzo specyalną rzecz y skutecznie pożyteczną źimie y lećie.

Tákże oleum pini záżywáć w napoiu z czymkolwiek/ iest bárdzo pomocno : tymże oleykiem sie był ieden bogáty człowiek uleczył pod czás czworákiego powietrza / iż nic mu nie szkodźiło powietrze iádowite.

ROZDZIAL V.

Rusticorum Præservativa.

WZiąwszy żábe pársżywą/ przekłoć ią drewienkiem iákimkolwiek / y záwieśić ią ná słońcu/ áżby uschłá. potym te żábe wźiąwszy/ utłuc ią w możdźerzu ná proch : zászyć ten prószek w kitáyke. (álbo w czym kto może) záwieśić ná szyiey/ żeby sie

by się dotykał ten woryszek serca / á ták iad wyćiąga.

Záś dla Grabarzow / bab y tragarzow w powietrzu posługáczow / wźiowszy smoły świeżey nieprzyprawney / á potym do niey należące sequentia, iáko to cytwar / goźdźiki / muszkátełowe gałki / dyptan biały / piołynek / bobek / suche debowe liśćie / káżdego po rowney częśći; to wszystko utłukszy miałko / á potym z mieszawszy w tey smole / dawáć z rana ták lasko wy orzech zieść ná raz. wszákże potrzebá wiedźieć iż ostrożnie tego záżywáć trzebá / tedy wczymkolwiek zawinąć / ná przykład / w opłátek żeby záś w gárle nie uwiezło / y nie udusiło / ták káżdy porának dawáć. Tedy za pomocą Bożą záwsze kożdego dnia záżywáiąc / będźiesz wolny od zarázy iádowitey. A tá prezerwátywá iest ná wielu doświádczona / osobliwie ná grábarzach co ludźie w powietrzu chowáli / á żaden z nich nie umárł.

Drudzy zaś grabárze wźiowszy tylko liśćie krwáwnikowe / y włożywszy w winny ocet (in defectu, piwny dobry) to pili rano / y ná noc. może też y ruty do tego przydáć / bárdzo rzecz pomocna. Rogo ná to stánie unicornu pod ięzykiem trzymaiąc / też pomaga.

Ci Grabárze podkurzáli sie záwsze kiedy mieli umárłych wynośić / debowym liśćiem / y drzewem / tákże y iałowcem.

Wźiowszy też rad: Tormentillæ y z źielem świeżym moczyli ie w winie / lub też in defectu w piwie / á ták potym często pijali. tákże y wodke z tegoż korzenia dystylowánego; ba y proszek też dobry z niego iest / pijąc go często y bardzo wielu ludźiom pomocny bywa.

ROZDZIAL VI.

Dyetą iáko sie ludźie zábawiáć máią, pod czás Morowego Powietrza.

IJzem był na początku coś namienił / iako sie ludźie zdrowi maią chowáć pod czás powietrza ; ále y teraz dla lepszey wygody zdrowia ludzkiego / ieszcze umyśliłem wiecey sposobow podáć ; á osobliwie iako sie maią z dyetą / w iedzeniu / y w pićiu spráwowáć ; á to dla tego / żeby tym wiecey wilgotnośći zbytecznych nie przybywało / przez nieostrożnosć w iedzy y napoiu w tych / ktorzy inordinatè zwykli záżywáć / á zátym powoli onász wilgotnosć gnić muśi ; przez co potym łacna nánástępuie okázya do zárażenia iádu / zkąd morowe powietrze pochodźi / łácno sie może záráźić / byle tylko cokolwiek złego powietrza záleciáło / wnet sie sámo złe wkorzeni / bo iuż ma dobrą okázyą do tego. Záczym chcąc zábieżeć temu wszystkiemu / potrzebá w potráwách / y napoiu bydź ostrożnym ; á to tákim sposobem. Naprzod żeby z pieknego żytá dobrze wypiekły chleb / kwaskowáty / iadáć / ktory żeby troche przystoński był / y twárdy / żeby mu przynamniey dwa dni było. A záś ćiepłego y názbyt twárdego / osobliwie z pleśniáłego / strzec sie potrzebá / y nie ieść go. Co záś do wárzywá / może záżywáć kászę ięczmienney / gruce owsiáney / migdałowey polewki z rożenkámi ; włoskich orzechow / tákże y mięsa z młodych koźląt / y iágniąt. ćielęćiny / byle nie názbyt młodych bydląt / skopowiny / wołowiny ; młodey źwierzyny / iako to młode záiące / sárny / ielenie / wszelkie rosoły mięsne / polewki z wody z pietrusżką (alias ośmełki) piwne polewki / z bobkiem y kminkiem / osobliwie pánnom / pożyteczne są ; iáko też y po iáiu polewká dobra iest. Tákże wszelákie ptástwá leśne / szpaki / drozdy / zięby / skowronki / czyże / y inne tam ptástwá / ktorych dla ukrocenia czásu nie wspominam : tákże y kury / młode osobliwie / kápłony / kurczetá / w rosołách / kuropátwy / iárząbki / przepiorki ; świeże y miekko wárzone kokosze iayca. Mogą sie też y ryby ieść / wszákże trzebá wiedźieć iákie ; á te tákie / co z rzek czystych / przeźrzoczystych / bieżących / chwytane bywáią /

osobliwie te ktoreby łuszczki miały ná sobie. iáko to: okonie / szczupaki / iązdze / kielbie / śliże; á naylepsze so gdy ie nágotuio z winem álbo z octem y pietruszko wárzono oprocz kárpi / ktorych sie nie godźi ieść; y owszem strzec sie ich potrzebá / chybá żeby ie dobrze nágotowano / z octem / y z korzeniem / z limoniámi / pomoráńczámi / y z sokiem ich. Ocet iest wielkiey pochwaly / ktorego do káżdey potráwy záżyć może / zwłaszczá przy rybach / ktore cale z octem mogo bydź przygotowáne.

Zaś przećiwnym sposobem wárowáć sie potrzebá ieść / ryb flágmistych / ktore siłá wilgotnośći w sobie máio. iáko to węgorzow / linow / piskorzy / leszczow / śledźi / stokwiszow / y innych ryb / co to ná stoiocych y śmierdzocych wodách w ieziorách chowáne bywáio / y tych / co to łuszczek nie máio / żadnych tákich záżywáć nie potrzebá. Tákże mięsá wieprzowego / wędzonego / iáiec twárdo wárzonych; bo tákie rzeczy flágmę mnożo / żolodek zátykáio / y konstypácyo czynio; nie záżywáć / tákże mleká / grochu / serow / ryb suchych / wędzonych / y rożnych owocow / káżdemu sie potrzebá strzec / y nie ieść ich; dámásyn / brzoskwin / mespil / melonow / ogorkow / bań / y rożnych owocow nie trzebá záżywáć; chybá żeby sie potym dobrego winá nápić / álbo też korzenia iákiego zieść ktoryby mogło te wilgotność znowu ztrawić. tákże iármużow / kapust / ćwikły / nie godźi sie ieść; á to względem wilgotnośći. oprocz chmielu młodego / sáláty z octem / spinaku / y innych sálat z octem ktorych może záżywáć iákoszkolwiek. tákże orzechow láskowych / y włoskich / fig / limoniy / pomoráńczow / migdałow / káparow / oliwek etc. Może tego záżywáć; bo to so zdrowe rzeczy / tákże korzenia rożnego. Wszákże przestrzegam żeby rázem mięsá z rybámi nie ieść / iáko drudzy czynio.

ROZDZIAL VII.

Druga dyetá, iáko sie ludzie iuż chorzy spráwowáć máią.

IVżem námienił przedtym/ iáko sie ludzie máią szánowáć / dla ustrzeżenia sie od Morowego powietrza ; atoli y teraz leszcze dla sámych chorych iuż zarażonych / luboć eodem modo mogą sie szanowáć/ y według wszwyst mianowanych odemnie tak zákazánych/iáko teżpozwolonych potraw sie spráwowáć;wszakże leszcze máło coś przydać potrzebá / to iest / żeby chorzy zawsze posiláiących potraw záżywali / osobliwie tych ktoreby sie látwo z trawiły : iáko to są kurczetá do rosołu / miękko iáycá / migdałowe polewki/ ktoreby z ieczmienną albo z kry niczno! wodą rosprawne były / y z dobreymi korzenkámi ; tákże y śliwki warzone z cukrem ieść sie mogą. Napoy ma bydź wolnego piwá / albo ptysanna prostá / lubom w pierwszym opisániu nie námienił o napoiu / iednak tu iest iako sie chorzy máią spráwowáć w piciu / álbo też mogą táką uczynic ptyzánnę. Wziąwszy mensuram aquæ hordeacei,do tego przydawszy rotulas manus Christi per lat: soku cytrynowego / tákże porzyczkowego / y szczawowego soku z cukrem / iáko w aptekách gotuią/ przylawszy trochę aquæ cinamomi simplicis, sine vino ostátek według upodobánia czytego / bo táki napoy chłodzi gorączkę/ y odpor czyni iądowi / y serce posila.

A gdyby záś chory niechćiał ieść/ tedy gwałtem go przymusić potrzebá / żeby koniecznie iadł ná dzień dwá rázy ; przetko/y smákowito/ ieżeli chce bydź od powietrza wolny.

Przy tey-

Przy teyże dyećie, nie záwádźi ießcze y przestrogę dáć we dwuch wierßách złożoną ku dobru y uchronieniu śię Morowego Powietrza.

Peste. Fatiga, Fames. Fructus quoq;. Termina status.
Plebotomia. Fuga. Focus. Frictio. Fluxus.

Pierwßa w Powietrze wyſtrzegáć śię myślenia wielkiego / biegánia częſtego / bo to ieſt przygotowánie do przyiećia powietrza morowego / iáko ochwatu iákiego / ktory też owo koniom ßkodźi.

Druga. Głodu śię ſtrzec / iáko álbowiem obżárſtwo / opilſtwo / częſto droge czynia do zarázy iádowitey; ták też zbytni głod toż ſpráwuie; bo że złych y ßkodliwych potraw / zła śię komplekſya rodźi / zá ktoro choroby náſtepuio.

Trzećia. Strzec śię owocow śilá záżywáć / bo z nich febry zágniłe / y powietrzne máligny / w człowieku záczynáio: tákże ogorki / y to co pretko zgnić może. á z iednego śilá śię może zaráźić / ták iáko iábłko zdrowe od zgniłego pretko śię zepſuie.

Czwarta. Strzec śię białychgłow kliſterowáć / wielem záznał młodźiencow we Włoßech / ktorych dla tey kliſtery w Powietrze śilá pomárło: ieſt to záráźliwa rzecz łaczenie śię z białogłowa czáſu powietrza; owo zgołá ſłuchać Kośćiołá y Doktorá.

Piata. Trzebá śię ſtrzec wiátrow záráżonych; iáko z człowieká zápowietrzonego / gdy ćię zaleći wiatr od niego; toś iuż śiadł / ieśli śię nie rátuieß / á oney zárazy z śiebie womitem / y potámi / nie wyrzućiß; dla tego wiátry południowe ſo ßkodliwe / y gdźie w polach ludźie ſo / á od nich wiatr

 zdźie /

idźie / ſtrzec ſie potrzebá. Przetoż śiárką w domu potrzebá około śiebie kurzyć / áby ſie odegnáło złe powietrze. Pod czás więc przez Monokol wiátr w padſzy / wielkie czyni utrapienie/ áż ná śmierć.

Druga przeſtrogá pomocna, tákże ná Pięć częśći rozdźielona.

1. Plebotomia.

W czás trzebá krew puſzczáć / á nie dopiero kiedy ſie iuż záráźiſz / bo ná on czás iuż y ze krwią duſzá wypłynie. á potym ſtrzeż ſie konſtypácyey / ktora duchá zámyka / álbo rácżey ſpiritus vitales záwiera / że w żyłach nie mogą ſie roſchodźić/ dla tego gwałtem záduſzáią człowieká.

2. Fuga.

Miedzy lekarſtw wielą / ieſt też niemnieyſze / z powietrza uyśćie; bo iáko źiemiá iedná lepſza niż druga / ták też powietrze / lepſze iedno niż drugie : y nie kwápić ſie nązad / áż ſie dobrze wypoleruie niebo/ powietrze/ y źiemiá.

3. Focus.

Rozniecá ſie tu ogień / kurzenie rozmáitymi źioły / álbo żywicámi / bądź też ogniem ſie od zápowietrzonych zaſtánia niem. kurzenia w powietrzu máią być. żywicá ſoſnowa/ iáłowiec/ trociſzki / muſzkat : ále śiarká nayzdrowſza / choćiaſz nayſmrodliwſza / bo oná powietrze ziada / álbo trawi : á owe tylko wonnośći dáią.

4. Frictio.

W ten czás gdy kto powietrza záchwyćił/ á ma prezerwátywę ; tedy pot wyćieka z człowieká / ktory z tárſzy záraz do wody kłáść chuſte / bo z tego potu drugi ſie záráźi / á od niego trzeći / áż do wſzyſtkich. Więc łácniey dáć pokoy przyrodzeniu.

5. Fluxus.

5. Fluxus.

Oſtátnie záchowánie ſie w zdrowiu / toż wam oznáymuie: Iż wilgotności ſzkodliwych wygnánie / aby nie było konſtypácyo / a ná tym śiłá należy do tego dobre ſą hemorrhoidi bo ſą przyrodzone ále metrechyta (to ieſt kryſtery) Boże záwáruy Si vere non invenitur peccatum in humoribus relinquantur intacti & purgatio omittatur.

ROZDZIAL VIII.

O opátrznośći goſpodárſkiey.

Káżdy goſpodarz / powinien mieć w domu ſwoim) ile można rzecz) te wſzytkie niżey ſpecyfikowáne ſpecies od potrzeby / pod czás morowego powietrza gráſuiącego.

Naprzod powinien mieć Theriacā Andromachi veri.

2. Tákże Electuar. de ovo ktoreby dobrze przyprawne było; gdy obaczyſz że trochę przytwárdſze y czarne będźie / ná kſztałt ekſtraktu iákiegoś / á gdy go zmaczaſz / tedy żołty będźie. alias Teofraſtowá deſcriptio naylepſza by byłá zgotowána.

3. Oſobliwie ſzafran powinien de lege w domu káżdego goſpodarzá bydź

4. Item pillulæ peſtilentiales ktore ex Myrrha Aloë & Croco bydź robione máią. iáko też flores ſulfuris compoſiti; prawdáć że nie purguią one / ále poſtáremu że nie máią żadney śiarki / te flores dáleko ſkutecznieyſze ſą. A zaś pigułki káżde / dobrym / mocnym / y pachniącym winem / máią bydź przyprawne.

5. Wodki zaś máią bydź ná doredźiu / iáko to Aqua Veronicæ, tormentillæ, ſcabioſæ, cardi benedicti, roſarum, ſam-

rum, sambuci, acetosæ, ceparum, boraginis, ruthæ, thymi, fumariæ melissæ, brunellæ, Angelicæ, cichoriæ.

6. Octy zaś máią bydź winny/ rożány/ bzowy/ y piwny ocet;

7. Korzenia máią bydź in promptu, lubszczykowe/ koźielkowe/ dźięglowe/ tormentillowe/ (aliàs kurze korzenie) imbir/ muszkátełowy kwiát/ cynámon/ czosnek/ rzodkiew/ biedrzeńcowe korzenie/ y wężownikowe/ kokorniakowe/ ląszczce/ lepieżnikowe/ polney dryakwie korzenie/ czártowe żebro/ zánkłowe/ tátárskie korzenie/ gálgánowe/ cendáliowe/ kopytnikowe/ mistrzownikowe/ goryczkowe/ podróżnikowe/ chwiałkowe/ dźiewiećźioł/ słazowe/ omanowe/ áronowe/ dyptanu białego/ cytwarowe korzenie. Vide Tarquinii ociori experimenta de viginti radicibus & herbis pestilent.

8. Źiela záś máią bydź te. Cardum benedicti (á po polsku bernárdynek) rozmáryn/ koszyczkowe źiele/ miętká/ rutá/ szałwiá/ gęsi poley/ piołynek/ szczaw/ pietruszká/ dźięćielina/ máierunká/ bokwicá/ przetárśnikowe źiele/ pástynakowe/ źielá płonne y ogrodne/ słazowe źiela/ troiakiego rodzáiu/ kurzego źiela/ polney dryakwie/ obrazkowe Pánny Máryey dzwonki/ (alias hipericonis) melissa, poley/ izop/ rzepnik/ muśiett/ iednolist/ piołynek/ rożáne/ wołowego ięzyká/ te wszytkie źiela piekńie wymywszy chowáć dla przygody.

9. Kwiatkow rożánych/ borakowych/ wołowego ięzyká/ melissowych/ hipericonis, piołynkowych/ chwiałkowych.

10. Ekstrákty záś iáko/ Scordei, rutæ, absinthii, theriacæ, andromachi, Angelicæ;

11. Jágody/ y źiarná/ nasienia/ iáłowcowe/ bobkowe/ bánrsz/ czárnuszká ogrodna/ y płonna/ gorczycá/ goźdźiki/ grana paradysi, cubebi.

12. Wszelákie orzechy; włoskie/ ląskowe/ nuces vomicæ, (alias wronie oko) gałki muszkatowe y kwiát/ gorzkie migdały/ iądrká brzoskwiniowe.

13. Glinki

13. Glinki z ziemie rozney / iáko to Boliarmeni, Terrám sigillatam strigensem, Coralli, bursztyn/ y perły.

14. Gummata albo gummosa, kádźidło/ mierá/ terpentyná niemiecka/ Aloës, mastix, laudanum, storax.

15. Soki rozne iáko to rućiany sok / koszyszkowy/ polney dryakwie / cebulny.

16. Drzewá iałowcowe/ áloesowe/ modrzeiowa gebká.

17. Zwierzecy / prawdźiwy iednorozec / ieleni rog / łośie kopytá / słoniowe kośći y zeby / rákowe oczy álbo kámyki / bobrowy stroy.

18. Liśćia rozne. iáko to debowe liśćie / krwáwnikowe/ rućiáne/ sabinowe/ y czerwonych rozy liśćie.

19. Oleyki/ osobliwie/ oleum sulfuris, Iuniperi, scorpionum, liliorum alborum, takze y moy oleiek.

20. Frukty álbo owoce / figi / cytryny / pomarańcze/ limonie/ granatowe iabłká/ kolender/ pieprz/ kápary/ kminek/ szczawowe naśienie / cardum benedyktowe/ lubszczykowe/ mleczowe/ iodrká pomarańczowe / cytrynowe iábłká y gruszki/ (te naśienia naleza sub numero 11.

21. Máśći rozne albo unguenta. diachilon, griseon, unguentum Apostolorum.

22. Drogie kámienie hiácynt/ szmárágd/ szafir/ rubin/ bite złoto y srebro w listkách / y insze rzeczy iesz cze nalezące w ăptekách naydźiesz

23. Osobliwie kogo ná to stánie / zeby miał aurum potabile ná doredźiu / słuzy náder bárdzo przećiwko iádom, tákze aurum vitæ, ktore u Chimikow naydźiesz.

CZESC

CZESC TRZECIA

O Flebotomiey y o czáśie bránia lekarstw.

Nie záwádzi tesz o krwi pusczániu cokolwiek powiedziec pod czás Morowego Powietrza.

ROZDZIAL I.

Z ktorey cześci ciáłá krew pusczáć.

KAżdy Cyrulik ma mieć to ná pieczy/ żeby záwsze upátrował / gdy ma krew pusczać. Naprzod żeby záwsze ná tey stronie gdźie sie bolaczká pokaże / álbo też bolu dolegánie iákie infestuie pod czas powietrza / izbe otworzywszy krew wypuścił. á gdyby miał z inney strony krew pusczáć / tedyby łátwo iad do sercá przyprowádźił/ y ták záráźił. Jeżeliby ná głowie/ lub ná szyiey gdźie / co tákiego sie pokazalo / lub też zá uszai/ ná czele / ná twarzy / pod iezykiem / iákie bolaczkiby sie pokazáły ; tedy ná teyże stronie / cefalikę wyżey medyánny leżącą otworzyć potrzebá / álbo też głowną u wielkiego palcá : á żeby krwie dostátnie wypuśćić circiter usq; ad libram ponderis.

Jeżeliby sie záś pokazály tákie znáki ná ramionách / pod pachy / w łokćiách / pierśiách / ná plecach ; tedy potrzebá żeby záraz tákże krew puśćić / z żyły basilica nazwaney / ktorą regiam venam, to iest wątrobną żyłę niektorzy názywáią ták

że nátey

że ná tey ſtronie gdźieby ſie tákie ápoſtemátá pokázáły / lub ná rece/álbo też u máłego pálcá/záćiąc ſálwátele názwáną: Jeżeliby tych nie mogł ználeść / tedy może y z medyánny żyłe otworzyć / gdyż procz tego do medyánny ſie z chodźą. A ieżeliby ſie ieſzcze pokázáło co tákiego circa pudenda, tedy potrzebá/ żeby żyłe ſaphenni otworzywſzy pod kostkámi / krew wypuśćić/ álbo też ná miekiſzách pod koláni/ alias (Bránt oder) názwáną otworzyć. Jeżeliby też co ſie pokázáło ieſzcze ná pleckách/ álbo w krzyżách / w nerkách / tedy potrzebá żyłe ſciaticam názwáną / ktora w nodze u máłego pálcá leży/ záćiąć/ á ták krew wypuśćić. A iesliby też kto iákie bole bez znákow po ćiele czuł / tedy poſtáremu potrzebá krew wypuśćić z żył ſáwen obudwuch nog ; á to dla tego żeby krew zła / dáleko od ſercá ná doł poſzła. Toż ſie ma czynić gdyby iákie plámy / álbo petoćie iádowite ſie pokázáły / tedy z tychże żył krew wypuśćić / bá y z medyánny. Wſzákże gdyby człowiek táki ſie trafił / żeby źimney nátury był / álbo w źimnym mieyſcu zoſtawał / álbo pretko po gorącey łáźni / lub też bardzo ſtáry / álbo młody był : álbo też iuż przedtym długo chorował; lub też gdyby z żyły záćiet, y niechćiáłá krew poyść. Item poſt coitum ; innych wieleby przyczyn ſie ználazło / ktoreby do otworzenia żyły przeſzkodą były / tedy muśiałby ná ten czás opuśćić krwie puſzczánie / ále ná tym mieyſcu raczey bánki ſtáwić iáko niżey położyłem. Przytym też nie záwadźiłoby frykácye uczynić / y bánką śćiągáiąc zaráże ták rozrywáć / poczawſzy od gory kárku / po pleckách uſq; ad ſpinam dorſi, á tám dopiero śiekáne bánki máią ſtáwiáne bydź / y dobrze krew wyćiągnąć. záś pretko po krwi lekárſtw rożnych záżywáć / oſobliwie Elect: de ovo. ktore zálecá Maximilianus Imperator.

Poſpolićie ieſzcze upátruią oſobliwie po purgánſách/ czyſzczenia ćiáła ludzkiego / y wątroby/ bo zwyczáyna rzecz żeby trzeciego dnia po lekárſtwách krew puſzczáć z medyánny/ lub

 pulmá

pulmátyki / álbo cefaliki / iáko obaczyß według konstytucyey części ciáłá / álbo defektow / gdźieby naybárdźiey dolegało: żeby ná potym ciáło było tym bespiecznieyße od záráży iádowitey / y żeby żadney okázyey nie było do záráżenia. ná wiosnę/ y lećie z práwey ręki / á w ieśieni y źimie z lewey/ żyłe záćináć może. Osobliwie sanguinei & cholerici tym bárdźiey máią upußczáć krwie / ániżeli flegmátycy y meláncholicy / excepto żeby tego włáśnie potrzebá byłá. Ciß cholerycy y sanguineæ complexionis, po krwi pußczániu nie máią żadnych potraw korzennych ieść / ánit też winá pić. Przećiwnym sposobem flegmátycy y meláncholicy mogą tych rzeczy záżywáć / y to miárą. záś po krwi godźi się słußnie według potrzeby curam adhibere y one continuare. Rulándus in suis tractat: o wánnách wodnistych dostátecznie nápisał/ quære inferius. w Rozdź: 9.

Theophrastus o krwi pußczániu bárdzo máło trzyma álbo nic / bo wolałby rádźić krwie rączey nábywáć ániżeli iey upußczáć / gdyż krew człowieká ożywia/ á ták gdyby potrzebá táka byłá / tedy życzy per efficaciam medicamentorum krew przepolerowáć ; przez coby żadney ßkody ludzkiemu ćiáłu nie było / ále y owßem pożytek by to przynioſło. bo gdy krew wypuśći tedy też y wespoł spiritus vitales wychodzą : iáko Galenus sam przyznawa in lib: de scarificat. bo te spiritus vitales są we krwi : á ták gdy krew z człowieká wychodźi/ tedy też y spiritus vitales wespoł ze krwią wychodzą ; ktore są człowieká życiem. ták tedy w tey okázyey wolę z Teofrástem trzymáć / y tuſzę że iest rzecz niebespieczna krwie wypußczánie y ßkodliwa ; y kto się może obeyść bez tego / rádzę lepiey ná to mieysce in defectu żeby bánki stawiał. Avicenna sam powiáda / Cum parum sit sanguinis boni, & multi mali humores, phlebotomia rapit bonum & relinquit malos. qua de re Iacob. Pon. D. med: de nimis licentiosa sanguinis missione qua hodie plerique abutuntur. Lugdun: apud Paulum Frel-

lum Frellen Typ: naydźieſz. Atoli ia poſtáremu dla poſpolitego goſpodarzá zechcę cokolwiek napiſáć / oſobliwie tym ktorzy Galeniſtom ſwoie ćiáłá powierzáią / y krwie ſie náuczyli puſzczáć / żeby tym lepiey mogli bydź wiádomi cyrkumſtancyey około krwie puſzczánia / ktore ſam oſobliwie kłade.

ROZDZIAŁ II.

W ktorych lećiech człowiek ma krew puſzczáć, á w ktorych zákázuie.

PO 70. lat iuż żaden nie ma puſzczáć krwie. Tákże do śiedmnaſtu lat / nie ma żaden krwie wypuſzczáć / chybá żeby pełen krwie był / albo też akcydentalne okazye były ; tákże y białegłowy ktoreby świeżo menſtruam miały / álbo ieſzcze máią / nie máią krwie wypuſzczac bo dwoie czyſzczenia oraz / byłoby názbyt śiła / przez coby tym bardźiey debilitowáne były.

Zgadzáią ſie niektorzy Medycy / że ktorymby 50 albo 60 lat wyſzło / nie máią wiecey krwie wypuſzczáć. Ale na to mieyſce lepieyby per ſudorifera, aquoſas humiditates per poros wyprowadźić / y niektorych purgativa ſanguinis záżyć ieżeli potrzebá / iáko to chamedriis polypodium , ſcabioſæ, fumaria álbo mithridati in aqua fumariæ dáć wypić.

Wánny ſuche / á przed wánną Pimpinellæ condit: záżyć / álbo też Theriacæ cum prædicta aqua, tak żeby ſie zápocił : bedźie zá pomocą Bożą dobre iuvamen.

Dáley ieſzcze uważáć potrzebá / komu przeydźie 40 lat / ten iuż nie powinien głowney krwie puſzczáć / oprocz żeby tego nawálna potrzebá była. Po 50. lećiech medyánny zániechác potrzebá. A ktoremu 60 lat minie iuż w cále nie ma krwie wypuſzczáć / ále y owſzem te krew ile iey ma / chowáć ią ſobie iáko nieiáki ſkarb / żeby żyćie zátrzymálá. ROZ-

ROZDZIAL III.

O poweto wániu śił po krwi osłábionych.

A ponieważ te spiritus vitales przy wypuſzczániu ze krwią wychodzą, tedy podáie ſam ſpoſob iákoby ich znowu nábydz.

PO upuſzczeniu krwie rádzą Medycy/ á żeby dáć pácyentowi winá dobrego ſie nápic; wſzákże miernie/ bo wino dodáie znowu pretko ſpiritus vitales. tákże potraw záżywáć nie nagle ale powoley / iáiec miękko wárzonych / kurcząt wárzonych y pieczonych / cielecego y iágniecego mięſá / młodych ſzczubłotek/ kielbikow/ ślizow/ ꝛc. Oſobliwie kiedy młodzi ludźie krew puſzczáią pierwſzy raz / tedy nie wiele im wypuſzczáć potrzebá.

Co też zá pożytek krwie puſzczánie przynośi.

Z Gadzáiac ſie z Medykámi naprzod wzrok czyśći/ ſłuży mozgowi / czyśći y chedoży wnetrzne członki / pomocno tez tym co ex alvo pat untur eructationes pámieć dobro czyni / głuchym / ſłuch náprawuie / cuchnienie zuſt uśmierza/ ápetyt czyni / pobudza do ſpánia / ſerce rozweſela/ meláncholią rozpądza ꝛc y tam dáley iáko ſchola ſalernitana wierſzámi opiewa tym ſpoſobem.

Denus, Septenus, vix phlebotomum petit annus,
Spiritus, uberiorq; exit per phlebotomiam.
Spiritus ex potu vini, mox multiplicatur.
Humorumq; cibo damnum lentè reparatur.

Lumina

Sa M: Hiacinthus Przy Cylchi.

Lumina clarificat, ſincerat phlebotomia.
Menteſq; & cerebrum, calidas facit eſſe medullas.
Viſcera purgabit, ſtomachum ventremq; coërcet.
Puros dat ſenſus, dat ſomnum, tædia tollit.
Auditus, vocem, vires, producit & auget.

ROZDZIAL IV.

Ktorzy ludźie krew puſzczáć máią.

NAprzod máią wypuſzczáć ludźie proznuiący / leniwi / ći co nie wiele máią do czynienia / y co tylko ná iednym mieyſcu śiedzą / corpulenti, ſanguineæ complexionis, oſobliwie ći co śiła iedzą y piią / bo śiłą krwie mnożą / melancholici, wſzyſcy ktorzy flavam & atram bilem patiuntur: tácy wſzyſcy powinni krew puſzczáć. Wſzákże meláncholicy powinni wprzod ſie przepurgowáć. Tákże y ći ludźie/co pretko z nagłą gorączkę ćierpią / wſzákże wprzod powinni ſie wypoćić. Y ći też co mocney natury ſą; oberwáni/ máią krew wypuſzczáć/ według zdánia medyká ná ktorym mieyſcu y częśći ćiáłá bedźie rozumiał.

ROZDZIAL V.

Kiedy ktorego Kśieżycá y znáku niebieſkiego máią bydź żyły záćinánc.

VPátrowáć konſtelácyey dobrey: o czym Calendaria fuſius enarrant, tylko żeby táki kálendarz był / ktoryby dobrzy Mathematici wydáli / tám naydźieſz figurowáno oſobie z znaká-

z znákámi niebieſkimi / według ktorych ſpráwowáć ſie możeß. Atoli upatrowáć potrzebá dni weſołych/ ktorych naylepiey krew puſzczáć: iáko to iu Aprili, in Majo, y gdy roże kwitną: z medyánny oſobliwie. In Septembre záś / ácz też in Aprili, & Majo, z pulmátyki puſzczáć / bo ná ten czás krew ſie mnoży w człowieku naybárdźiey / oſobliwie ná Wioſne. tákże in Septembre, może ſalvatellam żyłe záćiąć od ſledźiony; á to dla melánchcoliey ktora ſie ná ten czás mnoży naybárdźiey w Jeśieni. Náoſtátek mieć ná pieczy / żeby ná tey częśći ćiáłá krwie nie puſzczáć / gdźieby ná ten czás znák niebieſki pánowáć miał; pátrz delineowáną oſobe w kálendarzu iákom wzwyß námienił ſat ſapienti.

ROZDZIAL VI.

Iáko y ktorego kwártału krew puſczáć.

NA Wioſne y Lećie z práwey reki krew puśćić potrzebá / w Jeśieni/ źimie z lewey reki według wierßow opiſánych. Ver, Æſtas, Dextras, Autumnus, Hiemſq: ſiniſtras.

Kiedy ſie ſtrzedz krwie puſczánia.

KTo ieſt źimnego przyrodzenia/ táki nie ma łácno krwie puſzczáć. Tákże kto w źimnych kráiách zoſtaie / albo zabawia ſie / albo teſz pod czás źimna przeráźliwego/ ſtrzedz ſie krwie puſzczánia. Jeżeliby też bárdzo ſrogie kto zápalenie miał/ albo máligna táka byłá / lub też pod czás kánikuły / y kiedy gorącośći wielkie pánuią / w ten czás nie trzeba krwie puſzczáć / tákże pretko przed łáźnią/ albo po łáźni/ nie puſzczáć krwie / tákże dum cum conjuge habet coitum, nie trzebá

záraz

záraz potym krwie puſzczáć / bo by záś bárdzo zeſłábiał. Jle teſz można ſtrzedz ſie pod ten czas / gdy ſie mieśiąc odmienią / iáko to pod czas nowiu / pełni / kwádry pierwſzey y oſtátniey / etc. excepto, ſumma neceſſitas dum urget. Tedy muśi być conceſſibile. oſobliwie teſz młodzi ludźie co im czternaśćie lat dochodźi; chybá ieśli ſanguineæ complexionis ſą / mogą krew puśćić po nowiu. Ci záś co iuż ſtárśi ſą / oſobliwie cholericæ complexionis. Mogą po pierwſzey kwádrze krew puſzczáć / ále ſtárzy ludźie y flegmátycy po pełni trzećiego dniá mogą krew puſzczáć. tákże po oſtátniey kwádrze mogą teſz ſtárśi ludźie y melancholici krew puśćić / náoſtátek według tego wierſzá ſie teſz ſpráwowáć mogą / Luna vetus veteres. Iuvenes nova luna repurgat. Wſzákże in Criticis morbis nie potrzebá krwie puſzczáć.

Byłoby ieſzcze wiecey co piſáć / iáko y według humorow puſzczáć krew / ále czás y mieyſce nie pozwala / á czytelnikowi ſie niechce bárdzo náprzykrzáć / tylko ieſzcze ſcholæ ſalernitanæ námieniam náukę.

Frigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea poſt coitum, minor ætas, atq; ſenilis,
Morbus prolixus, potus, repletio, & eſcæ,
Si fragilis, vel ſubtilis ſenſus, ſtomachi ſit,
Et faſtidici, tibi non ſunt Phlebotomandi.

ROZDZIAŁ VII.

Co zá ſkutek ieſcze ze krwie puſczánia, y iáki pożytek przynośi.

Exhilarat triſtes, iratos placat, amantes
Ne ſint dementes, phlebotomia facit.

Mowi schola salernitana kto pierwey smetny melancholicus był / ten bedźie wesołym. A kto pierwey gniewliwy cholericus był / ten bedźie skromnym / gdy meláncholia y cholerá ustapi. Kto záś pierwey gámrátliwym był / táki potym nie bedźie głupim albo szalonym / iáko drugdy amorosi czynia / co sie nie dáia uhámowáć / áni powśćiagnoć. ták puszczáia sie ná swawola.

Omnis amor cæcus, quia non eſt arbiter æquus;
Quisquis amat ranam, ranam putat eſſe Dianam
Et deforme pecus, quod putat eſſe decus.

Gdy tedy bedźie z żyły krew wypuszczona / tákim sposobem wynido teſz te głupie spiritus z głowy po wiekszey cześći / á nastopio lepsze y medrsze ná to mieysce.

ROZDZIAL VIII.

Piekno przestroge y náuke dáie Ioachimus Camerarius de Dieta poſt Phlebotomiam.

Prima cæna die fit miſſo ſanguine parca,
Lux abeat, lætis acta ſecunda malis,
Tertia ſed placidæ debetur tota Quieti,
Quarta & quinta ſibi mollius eſſe volunt,
Balnea ſexta petit, mox ſeptima colligit auras,
Fertq; vagos circum rura nemuſq; pedes,
Octava amplexus dilectæ conjugis, & quæ
Ante fuit, vitam reſtituiſſe ſolet.

Wszákże gdyby człowiek táki sie trafił / żeby źimney nátury / albo w wielkim źimnie ná ten czas był / álbo pretko po gorocey łáźni / lubo teſz názbyt stáry / albo młody był; albo teſz iuż przedtym długo chorował / lub teſz gdyby z żyły záćiekey nie chcia-

nie chćiálá krew poyść. Item poſt coitum y innych wiele przyczynby ſie ználázło/ ktoreby do otworzenia żyły przeſzkodą były/ tedy muśi ná ten czás opuśćić krwie puſzczánie/ ále na to mieyſce bánki ſtáwić tako niżey położyłem;

ROZDZIAŁ IX.

Láźnie záżywáć, bánki ſtáwiáć, iáko y kiedy dobrze, krotko námieniam.

GDy Kśiężyc odpráwuie bieg ſwoy in domo arietis álbo w pánnie/ y w koziorożcu/ tedy nie ieſt dobrze ſie myć y bánki ſtáwiáć/ bo ná ten czás pori ſą w ćiele ludzkim záwárte/ á ták nie może człowiek dobrze ſie wypoćić. Gdy záś Kśiężyc bieg ſwoy odpráwuie w domu Bliźniot/ w Ráku/ w Lwie/ w Wadze/ w Strzelcu/ w Wodniku/ w Rybach/ ná ten czás ieſt dobrze ſie kopáć y bánki ſtáwiáć; Wſzákże przeſtrzegam/ że gdy bánki śiekáne ſtáwiáć máią/ tedy mieć ná baczeniu bliźnietá y lwá/ bo ći ſą źli do bániek ſtáwiánia/ wſzákże tylko do myćia dobre ſą; Toſz ſie rozumieć ma pod czás kánikuły/ kiedy bániek nie trzeba ſtáwiáć/ o czym obſzerniey Rulandus piſze in ſuis Tractat: de balneis. Oſobliwie gdyby człowiek zárážony nieſpoſobny był do krwie/ á miałby iuż bolączki/ tedy mu może bánki śiekáne ſtáwić/ á to ták ſie rozumieć ma/ ieśli by byłá bolączká zá uchem/ tedy poſtáwić bánki ze dwie ná kárku/ ieżeli záś pod pachą ſie pokázuie/ tedy ná plecách może ſtáwić. ieżeli ná nodze/ tedy ná kolánie ſtáwić/ á záwſze dobrze náśiekác y iáko naylepiey wyćiągnąć krew tymiż bánkami/ á záwſze to mieć ná pámięći żeby ná teyże ſtronie ſtáwiáć gdźie bolączki ſą.

ROZDZIAL X.

Nie záwádzi też przeſtrogę dáć kiedy y iáko pod ktorym znákiem máią ſie bráć lekárſtwá purguiące.

NAprzod gdy mieśiąc bieg ſwoy odpráwuie in ſignis fixis iáko w byku / w lwie / pánnie / y wodniku / na ten czás máło co ma mocy do purgowania / choćby teſz y potężne lekarſtwo / tedy nie bedą ſkuteczne operácye.

2. Gdy záś mieśiąc bieg odpráwuie in ſignis ruminantibus iáko to w ſkopie / kozioroſzcu / w byku / tedy nie trzebá żadnego lekárſtwá bráć do záżywania ; bo choćby teſz záżył / tedy muśiałby ie znowu zwrocić názad / á ták żadney rzeczy nie zſtrzymałby.

3. Wſzákże gdyby kto chćiał vomitiva záżyć / żeby mogł mieć ejectiones tedy wźiąc pod czás pánowánia tych wzwyż pomienionych znákow / á ták ſzcześliwie womity bedą.

4. Zimie lepiey per ſeceſſum, á lecie per ejectionem lepſza purgácya. potrzebá ſie iednak miárkowáć według potrzeby chorob

5. W wielkich źimnách / y mroźnych czáſach / tákże lećie pod czás gorących bárdzo czáſow źle ſie purgowáć y owſzem purgácye pſuią ćiáłá ludzkie / dla tego potrzebá w ten czás wielkiey pilnośći przy zádawániu lekárſtwá.

6 Kto chce czyśćic wątrobę y krew tedy ieſt ná ten czás Iupiter ſłáby w czyſczeniu ſercá ſłońce nie ma bydź ták mocne. w wywabieniu żołći ktorą zowiemy bilem flavam mateſz bydź ná ten czás Mars ſłáby. A gdy chceſz piersi y płucá purgowáć álbo czyśćić / tedy Mercurius powinien bydź ſłáby.

Chceſz

Chceſz głowe przepurgowáć tedy muśi bydź Kśiężyc wolny. A ták gdy te wſzytkie cyrkumſtáncye Medici pilno uważáć będą przy zádawániu lekárſtw purguiących y czyſzczących/ tedy łácno wiele chorob mogą tym prędzey facilius cum effectu uleczyć y rátowáć. O czym Ptolomæus według dawnego doświádczenia przypowieść dáie táką Rerum cæli peritus, multos effectus poteſt avertere, ſi ſe alioſve, ante illorum adventum præparaverit.

7. Naylepſzy czás do lekárſtw záżywánia ieſt/ gdy Mieśiąc w wodniſtych znákách bieg ſwoy odpráwuie/ oſobliwie w Ráku y Rybách.

8. Gdy ſie tráfi że Iupiter z Kśiężycem conjunctionem bierze/ tedy w ten czas iuż lekárſtwo bárdzo ſłabo będźie operowáło/ bo ná ten czás náturá człowiecza ieſt oſobliwie mocna.

9. W Ráku/ dobrze lekárſtwo w konfekćie álbo w electuaryách bráć. w Rybách záś pigułki lepſze. w niedźwiadku/ w Trunku; w Pánnie y Wadze/ kryſtery dobrze dawáć.

10. W Byku / y Koźiorożcu y Pánnie naylepiey confortantia dawáć chorym.

11. W Bliźniętách/ w Wadze / w Wodniku / dobrze dawáć w dyieſtywách przez ktore to potiones wilgotnośći cõcoquũtur y rozrywáią ſie /á ták lekárſtwom purguiącym drogę tym łácnieyſzą toruią Ieſzczeby potrzebá wiecey opiſáć ále de his ſatis oſtátek zoſtáwuie Pánom Medykom / bo to onych profeſſya ieſt/ obaczyć ſigna y pomácáć pulſow / żeby ſie mogł z nich informowáć/ z ktorychby mogł tym łácniey oſądźić co zá humor peccans ieſt: o tym ia niechce dyſkurowáć / ále odſyłam do Pánow Medykow. á kto chce rzetelniey wiedźieć o tym niech czyta co nápiſał Ioannes Michàël Savena rola tractat: de urinis ktory in opere Canonicæ practicæ wiele o tym nauki zoſtáwił. Aczkolwiek niektorzy cavillatores przypiſáli

pisáli niżey opisáne słowá / á to ná wiekszą konfuzyą Pánom Medykom / mniemam że żártem / coby się iednák pisáć nie godziło: Stercus & urina Medicorum fercula prima. ároli powiádáią niektorzy / że kiedy kto chce dowodnie wiedźieć co zá humor peccans iest / tedy wprzod zámieszawszy / obaczyć trzebá excrementa & alia signa, upátruiąc koloru y odoru; dla lepszey eksperyencyey / co zá salia są in his excrementis przy czym iákoszkolwiek lub wprawdźie / lub tesz jocose tedy na to pieknie á krotko Pánowie Medycy odpowiádáią tym sposobem Nobis sunt signa sed vobis fercula digna.

To prawdá że gdy człowiek naturaliter ma ejectiones álbo vomitus procz pomocy medykámentu / to iest per virtutem expultricem tedy apparet in ore ipsius táki zapach / iáki in orificio ventriculi bo ieśli te excrementa ktore wymiotámi zrzucił / są iákoby białe / wodniste / słodkáwe / tedy znak że iest phlegma Jeśli kwáśne tedy iest cholera. Jeśli gorzkie ták żołć á czarnáwe / tedy iest melancholia, A lubo zapách tych humorow iest / wszákże postaremu trudno rozeznáć może; otec odsyłam y z tym do modrych Medykow / o czym Hypocrates lib: 1. Aphor: 2. pisze / tam się lepiey doczytacie (experto crede Ruperto)

CZĘSC CZWARTA

O sposobách leczenia Morowego Powietrza, gdy sie iuz kto zárázi.

ROZDZIAL I.

Iák

Iáko ſię kurowáć od Morowego Powietrza indeſinenter oſobliwemi Medykámentámi tam intrinſecè quam extrinſecè według recept niżey opiſánych ku uzdrowieniu wſzelkiego ludu ſłużących.

Aż do tych czas báwiłem ſię iákoby polityczn ymi nárrácyámi / przeſtrzegáiąc co ieſt Morowe Powietrze / y zkąd pochodźi / y iáko ſię / y czego ſtrzedz ma káżdy rożnych ſtanow kondycyy y zabáw; teraz iuż umyśliłem w cále do Medykámentow preparowánia realiter przyſtąpić. Naprzod tedy dla więkſzey chwały Boſkiey / á potym teſz dla porátowánia ludu wſzelkiego ſtanu / ktoryby tymże iádem morowego powietrza był záráżony; do czego dopomoż Naywyżſzy Medyku CHRYSTE IEZV mnie niegodnemu inſtrumentowi twoiemu / á żeby cokolwiek piſáć będę / było to z pomocą y promocyą twoią / Synu Bogá żywego / dla miłośći bliźniego.

Poczynam od przeſtrogi / żeby żaden z domu nie wychodźił z poranku / áżby wprzod czegokolwiek záżył dla záráźliwego powietrza. A te ſą troiákie Prezerwatywy. Naprzod duchowne álbo duſzne; niektore ſą wnętrzne do záżywánia ſłużące; Náoſtátek powierzchowne do tego należeć będą.

Naypierwſza, y dobrze ápprobowána, y wiele rázy doświádczona Præzerwátywá, y nayſkutecznieyſze lekárſtwo duchowne przećiwko Morowemu Powietrzu.

Recip. Quantum potes de mentis ad Deum elevatione, & tres bonos manipulos de dignis fructibus Pænitentiæ, adde

tiæ, adde libram de vera cordis contritione. Hoc miſceas benè cum aqua & fonte lachrymarum, deinde amariſſimis pectoris ſuſpiriis in conſcientia peccatrice, carnis macerationem infundito, & quam potes diu Fide, charitate, & ſpe intra te tenere. Poſtea cum nauſea venenatorum peccatorum te invaſerit, ſtatim per maximum gemitum, puram & veram confeſſionem edito, poſt hæc antidotum Corporis & Sanguinis Chriſti ſumito; atq; laude Dei, invocatione SS., gratiarum actionibus, eleemoſynis, jejuniis tanquam fortibus confortativis communitor, & tutus eris à peſte. Probatum eſt à Davide Rege, Manaſſe, Petro Apoſtolo, Maria Magdalena, & aliis innumeris.

Co o drugich Prezerwatywach iużem był z początku coś námienił/ átoli ieſzcze y teraz nie mogę zápomnieć/ á żebym ieſzcze nie miał tym lepiey przeſtrzedz/ y náuczyć/ iáko ma kożdy bydź na oſtrożności/ y czego záżywáć/ idąc do chorych/ albo teſz z domow ſwoich wychodząc.

Powtarzam że z rána nie potrzebá ná co z domu wychodzić/ idąc ná ulicy nic do nikogo nie mowić; á ieżeliby nie mogło bydź ináczey/ tedy iáko naymniey zátkawſzy ſobie uſtá gadáć/ álbo odpowiadáć. Na ulicy mieć záwſze w uſtach iákiekolwiek aromata.

Nie záwadźi teſz dla dobrego przeſtrzeżenia/ y záchowánia/ z kilká wyłupionych bobkow w occie przez noc moczyć/ álbo teſz wybornych iáłowcowych iágod przez iedne noc w dobrym occie moczonych/ á znowu oſuſzonych/ potym onychże iodrek iuż dobrze wyſuſzonych ze ſześć albo śiedm każde rano zgryść y połknąć. A luboć ſie zá ledáco ná pozor zdádzą y lekko powagę mieć mogą/ wſzakże wielce przećiwko iádowitemu powietrzu pomagáią/ álbo raczey odpor czynią y tantæ experientiæ & virtutis zoſtawáią/ iákby naykoſztownieyſze y naydroższe electuaria mogły bydź.

Ktor

Kto tez kázdego dniá ráno balſamum álbo oleum ſulfuris lub tez tynktury moiey od trzech addo 7. y. 9. kropel in aqua vitæ by záżył / lub tez w iákimkolwiek trunku; táki zá pomocą Bożą do 24. godźin wolny od zaráźliwego powietrza zoſtánie / á ieſt probatiſſimum nie tylko na powietrze / ále tez ná wiele innych chorob.

Jeſzcze kto chce z domu ráno wynisć / tedy niech weźmie rotulas liberantis cum alòé & bolo w uſtá / áz ſie roſpuści / ieſt tez bárdzo dobra prezerwátywá.

Albo tez wźiąć aquam Veronicæ y náſmárowáć nią nozdrzá / rece / czolo / ſkronie / pulſy / tákze y napiiáć ſie iey po troſze może.

Tákze oleo ſcorpionum pod noſem náſmárowáć y pulſy / y członki eſt ſecretum magnum, á potym wźiąć kámien / lubo cegle roſpaloną y włożywſzy ná miſe / polewáć ią octem / y te páre puſzczáć w ſzáty / y ná oblicze / oczy / rece / á potym ſie nadkurzáć wźiąwſzy piolynku y z kádźidłem. eſt ſecretum magnum.

Jedná oſobá ták czyniłá. że ráno wźiąwſzy ſkibe chlebá / náſmárowawſzy go maſłem / á poſypawſzy żołtą śiárką / ták iádłá. (zdami ſie żeby flores ſulfuris ſublimati ieſzcze lepſze były / á- niżeli proſta śiárká) potym wina piolynkowego záwſze ſie nápiiáłá táż oſobá ; tym ſie tylko kuruiąc kilká powietrza przetrwáłá.

Nota.

Náturálne ſpoſoby przećiwko iádowitemu powietrzu ſą tez oſobliwe / iáko to Theriaca Andromachi, Mytridat: elect: de ovo, Terra ſigillata, Pillulæ peſtilentiales ſcordium, Valeriana, Zedoaria, Angelica, Tormentilla, Cardui benedicti, Ruta, Iuglandes, Baccælauri, Grana Iuniperi, Pimpinella, Veronica, Gentiana, Acetoſa, Diptamnum,

Levisticum, Enula Campana, Serpentaria, Aristolochia utraq;, y inne tym podobne rzeczy; tych wszystkich pomienionych ingredyencyy może utłuc / y spulwerizowáć / cukru do tego przymieszawszy q. s. tego wziąć z ráná drach: 1. ná raz w szczawiowey wodce wypić. álbo też uwárzywszy wszystko wespoł w wodźie / pić po trosze; ludźiom záś podleyszey kondycyey / wziąwszy bobkow ze trzech / dáć ráno ná czczo záżyć; stánie ubogim zá Teryákę.

Jeszcze wziąwszy tłuste boćianie / ná słońcu przedystylowáne / dáć wypić kilká kropelek w polewce iákieykolwiek. záraz odpędźi iádowitość.

Tákże sal cardui Benedicti & Absinthii dawáć pić z czymkolwiek / pomaga.

Albo też wziąwszy boliarmeni puł dráchmy áż do cáley / w źimnie z winem ráno ná czczo dáć wypić; á ieżeliby gorączká byłá / tedy w rożáney wodce álbo szczawiowey / to iest bárdzo dobre przećiwko iádowitemu powietrzu / y głowy bolenie odpędza.

Toż sie rozumieć ma de terra sigillata, strigica ktora drudzy axungiam solis zowią. ma wielkie cnoty y dźiwną náture przećiwko iádowi / ktora dostátecznie prezerwuie / broni / y wypędza iad choć iuż z záráżonych / y ná śmierć chorych; Tedy pomaga skutecznie. może ią z piwem pić y ná chlebie z mászłem posypawszy pod toż wagę iáko y bolumarmenum iest / á ták mirabilia videbis.

ROZDZIAL II.

O kurzeniu pod czás powietrza.

Tute·

Tu teraz náznáczam niektore Publicas Suffumigationes.

PO mieście / po ulicách / po wśiach / debowymi drwámi / iáko y liściem / tákże iálowcowym drzewem y z iágodámi / zgołá ze wszystkim palić / y kurzyć potrzebá / ták śie iad odpedźi y strawi.

Prosek do kádzenia czyszczący Powietrze.

Recip. Rad: Magiſtrantiæ vel Oſtrucii, Angelicæ, Tormentillæ, Pimpinellæ, Serpentariæ unc: ſs. Olnici j. Baccar: lauri drach: j. Iuniperi unc: j. Camphoræ ſcrup: ij. Inciſa & contuſa detur in charta.

A ták ná weglách / álbo ná cegle rospaloney troche posypowáć / żeby śie kurzyło.

Hippocrates do tych czas iest w wielkiey pochwale od Medykow / iż pod czás wielkiego powietrzá w Greckiey ziemi / wielki bor był zapalił / á przez ten ogień morowe powietrze / y iádowite fumy wyczyścił y wysuszył.

ROZDZIAL III.

Drugi Prosek do kurzenia w domách, komorách, przybytkách rożnych, dla bogátszych.

Recip. Ligni cum foliis Quercini, Iuniperi cum granis, ana unc: ij. herbar: mille folii, Rutæ, Abſinthii, Ca-

lamentæ, an: unc: j. flor: rosarum rubrar: quinque folior: spicæ, Lavendulæ, Granor: bac: lauri. an. unc. s. Vitrioli drach: j. Thuris, Myrrhæ, Succini, an: Vnc: j. s. Storacis calamit: Aliptæ muscat. Gallicæ muscatæ an: Vnc: j. Trochiscos ex ligno alòé & paradisi an: Vnc: s. Hæc omnia incisa & contusa dentur in charta.

Tym proszkiem dwá rázy ná dźień kurzyć záwárszy okná ráno y ná noc.

Dla ubogszych ieszcze suffumigationes niektore / ktorymi może po Kośćiolach/ratuszach kurzyć/y tám gdźie się záwsze siłá ludźi bawi /osobliwie ná mieyscach zápowietrzonych.

R. Ligni cum granis Iuniperi, Quercini cum foliis herb. Majoranæ, Absinthi, Roris marini, serpilli, mille folii, Rutæ, Origani flor: Lavendulæ fol. salviæ rad. Enulæ Cāpanæ sem: Anethi, Fæniculi, bac: Lauri, Tormentillæ, Thuris, Myrrhæ, Succini, Vitrioli. hæc omnia scindantur, cōtundantur, & ponantur ad chartam.

To kurzenie ma być ráno dwie godźinie przed wschodem słońcá / á ná wieczor dwie godźinie przed zachodem záwárszy okná.

Jest ieszcze iedno kurzenie ktorym ma być źimie kurzono / iáko to gorącymi ingredyencyami. iest to commune suffumigativum.

R. Herb: majeranæ, menthæ, Calamentæ, salviæ, Pulegii, melissæ, Origani, Isopi, Roris Marini, Piperitis, Thymi, Absinthi, Cort: Citri an: p. æ. Misce fiat pulvis suffumigativus.

Tákże y owoce postánowić w budynku albo domostwie swoim iáko to/ iáblká/ gruszki/ pigwy/ pomoráncze/ limonie/ (albo poma citri.)

Przytym wźiąć ruty iákiey może dostáć / moczyć ią w winnym oććie przez 24 godźin ; á potym przecedźiwszy wźiąć

kamień

kamień rospalony álbo cegle/ y polewáć ią tym octem. In defectu ruty/ może golym octem polewáć/ ták sie powietrze czyści.

ROZDZIAL IV.

O opátrzności gospodárskiey.

Każdy gospodarz ma też mieć wszeláкie victualia przysposobione ; wode czystą tákże w státku mieć/ a wapno niegászone w nie włożywszy/ iad oczywiście sie bedźie ćiągnął ; á gdy postrzeżesz że iuż pełna iádu wodá/ te wylawszy znowu ták uczynić iáko pierwey/ á ták domostwo y ludźie w nim mieszkáiący bedą bespiecznieyszy od zarázy iádowitey.

Nota.

Apteki też máło bydź záwárte/ y nikogo tám nie wpuszczáć ; ieżeliby kto potrzebował czego / podáć mu tám z dáleká z Apteki. Podobnym sposobem wszyscy Vrzędnicy/ iáko to Ksieża / Burmistrze / Sedźiowie / Doktorowie / Cyrulicy / y támże dáley żeby żadnego do domu swego nie puszczali / ale tylko z dáleká z nimi gadali. Każdy gospodarz ma w czás uczynić testament y wszystko poterminowáć / co iemu przychodźi od kogo / y co też komu winien / nie czekáiąc choroby záwczásu poki zdrow / to niechay uczyni.

Kominy w izbách/ komorách/ są bárdzo pożyteczne y wygodne gdy w nich dobre / y suche drwá palą / iáko to debowe/ bukowe/ sosnowe/ skory brzozowe/ łuczywo/ modrzewiowe drzewo ; cypryssowym/ iałowcowym/ sabinowym/ winną mácicą/ rozmárynem y máieranem może też palić / tylko żeby te drzewá

nie były wilgotne / zgniłe / áni śmierdzące / álbo wyprucnniáłe: quia ignis non putrefit,ac rem putrefactam rectificat.

Lecie zaś gdy słońce wznidzie y rosę z ziół wyciągnie / zbieráć kwiecie z pol y ogrodow / iáko to roża / fiołki / bukwicowe / borakowe y inne rożne kwiatki / tákże wierzbowe / winne / y pigwowe liścia: przydawszy do tego kumianku / roiownikù ; nardy ogrodney / máieranu / bázyliki / gwoździkow / winnego liścia / lipowego kwiatu / czambru / lebiotki / mácierzanki / y innego kwiecia / przyłożywszy do tego myrry y inszych rożnych pachnących rzeczy. to wszystko w dom sobie przysposobiwszy y w rożáney wodce z octem mieszánym námaczawszy cum ligno sandali citri potrząśać / dopieroż po gmáchach / izbách / komorách postawszy / po stołách / po ławách / po łożkách / y gdzie chcesz posypowáć.

Ktorzy bogáci / mogą ieszcze lepiey sobie przyprawić á to tákim sposobem.

Recip. Aquæ rosarum lib: s. acetum vini unc: 3. Misceantur simul in vase, addatur Trochiscos de Camphora, sandali rubri, & Citri an: drach: 1. Camphoræ drach: s. hæc omnia misceantur simul, & prædictæ herbæ cum floribus simul macerentur. A potym w gmáchach pokrapiáć y potrząsáć po kobiercách / po kołdrach / po ściánach / po stołach / y gdzie się podoba / osobliwie oczy / twarz / ręce często umywáć tym octem.

Vbodzy zás co ich ná to nie stánie / dosyć im będzie ná rożáney wodce / y occie: zmieszawszy to / po swoich gmáchach pokrapiáć / y umywáć się tym / znácznie to iad wyciąga y nie da się rospostrzec w domostwie.

ROZ-

ROZDZIAL V.

Tu iuż umyśliłem dla dostátnieyszych ludzi do kurzenia ordynowáć niektore Trocifki, ktore w Aptekách máią bydź przygotowáne.

Recip. Laudani, vernicis (eſt gummi ex Iunipero) drach. 1. Terebintinæ, maſticis, ſtoracis an: unc: j. Cariophyl. Macis, Croci, ligni Aloes an: drach: 1. Galliæ Mōſchatæ, Aliptæ moſchatæ, nuc: muſcat. Cypri aſſati (alias bene exſiccati, becи albi & rubri, calami aromat: folii cortic: Citri, Cynamomi, an: drach: 2. incorporentur omnia in mortario cum piſtillo calido. Prius tamen terenda terantur, & fiant Trochiſci S. A.

Tymi Trociſzkámi częſto kurzyć po gmáchách/ w domoſtwie/ oſobliwie w izbie/ y komorách.

Jeſzcze Trociſzki ktore w Aptece máią bydź przyprawne/ gdyż ſą bárdzo wdzięcznie pachniące/ pośiláią wonią ſwoią/ ſerce/ mozg/ y wſzyſtkie inne członki.

Recip. Benzoini ſeu aſſæ dulcis unc: ij. Cinamomi unc: j. Moſchi gran: x. Carbones Tilliæ unc. iij. Gummi dragaganthi unc: ij. Aq: roſarum unc. iiij. ad diſſolvendum ſuccum & gummi. miſcentur ſpecies. formentur Trochiſci S. A. ponatur unica ad fornacem calefactam, vel ad carbones, pulcherrimum odorem dabit.

Albo też zrobić świeczuſzki/ do kurzenia bárdzo ſkutecżne; ktore ták gotowáć potrzebá.

Recip. Laudani puri, myrrhæ, thuris, maſticis, ſtoracis calamint: an: unc: 1. Cypri, roſar. rubrar: ſambuci, an: unc: j. Carbonum ligni ſalicis lib: s. Incorporentur omnia

ſimul

ſimul, & fiant formulæ oblongæ, ſubtiles. addendo ſi neceſſe eſt de mucillagine gummi arabici, extracta cum aqua roſarum pro meliori incorporatione. Si vis magis aromatizare, admiſce aliquid muſci vel ambræ. ſi remittere caliditatem vis, adde camphoræ, ſecundùm quod volueris & ita accendatur, & ſuffumigatur ubivis. A to ieſt ná záchowánie czyſtego w domu powietrzá.

Do tego ieſzcze tez ieſt y máſſá do wachánia/ ktorą włożyć w puſzeczkę / iezeli może być z iálowcowego drzewá utoczona z dziurkámi. In defectu choć debowa; Bogáći mogą złote álbo śrebrne puſzeczki mieć. á ták w nie włożywſzy te máſſę wącháć po ulicy chodząc/ y po domu; ieſt bardzo ſkuteczna przećiwko złemu / iádowitemu powietrzu; máſſá tá ták ma być robiona.

Recip. Laudani puriſſimi unc: ſs. ſtoracis calament; drach: ij. Maſticis drach: ſs. Caryophyllor. macis, nuc: muſcatæ, cinamomi elect: croci, ligni alòés an. ſcrup. j. cortic. citri drach. ſs. majoranæ, roris marini gran. v. angelicæ gran. iij. ambræ griſeæ ſcrup, ſs. moſchi in vino odori fero diſſoluti gran. v. bèén albi & rub. corallor. rubr. an. ſcrup: j. pulveriſando, conficiatur ex eis cum piſtillo calido in mortario pila, & ponatur in globum ligneum perforatum de Iunipero, & fiat maſſa s. a.

Bogáći we złotych álbo śrebrnych puſzeczkách noſić mogą.

Boiácym ſie powietrzá; to Pomum odoriferum niech noſzą przy ſobie niżey opiſáne.

Recip. Laudani puri, Therebintinæ ſæpe numero lotæ & ultimò Aqua roſata. an. drach. s ſantalorum omnium, roſar. rub. violar. folior. mirthi. cort. granator. caryophyl. croci cort. citri camphor. an. gran. iiij. muſci diſſoluti in aq. roſat. gran. iij. pulveriſentur pulveriſanda in mortario, &

rio, & in mortario calido, incorporentur; fiat pomum & ponatur in globum perforatum de ligno Iuniperi.

Item laudantur in hoc tempore quædam gemmæ (iáko to) hyacinthus, ſaphir, ſmaragd. rubin. Ná ſobie záwieśiwſzy ná gołym ćiele álbo też w złotym pierśćieniu nośić / kto ma ten niech nośi / á kto nie ma ten muśi dáć pokoy. To Miſaldus cent. 4. aphor. 49. ſecret. piſze.

Zeydą ſie też ieſzcze y te trociſzki do kurzenia niżey położone.

Rec. Ligalis drach. j. Caryophyl. cinnamomi an. drach s. Olibani gran. Iuniperi an: drach. j. s. Laudani drach. ij. Muſchi gran: ij. Carbonum Tyliæ drach. iij. vel q. s. Cum ſtorace liquida & infuſione dragacanthi in aqua roſar. q. s. fiant trochiſci p. fumo.

Ieſzcze iedno pomum ambræ pożyteczne kłádę.

Recip. Laudani puri drach. ij. alipt. muſcat. galliæ muſcat. an. drach. s. ſtoracis calamitæ, ſcrup. ij. cort. citri been utriuſq; an. ſcrup. j. macis cinamomi roſar. rub. an. ſcrup. j. camphoræ gran. iiij. ambræ, muſci an. gran. iij. pulveriſentur ſicut decet, & cum ſtorace liquida & modico terpentinæ lotæ. q. s. incorporentur, fiat pomum ambræ dictum, quod operiatur ſindone, á ták nośić przy ſobie.

ROZDZIAL VI.

O Woniey dla ubożſzych.

Vbodzy záś ktorych nie ſtánie ná pomum ambræ (ktore ma włoſkie imie Quaſi pomum ambræ, cujus compoſitionis fundamentum eſt ambra) ktorzy tedy nie máią zkąd płáćić do ápteki / tácy mogą tylko ták uczynić. Wźiąwſzy tu-

 ćiánego

cianego soku/ ktora ruta ma bydź moczona wprzod w rożanym albo tez bzowym occie; á potym wycisnąć ią/ przydawszy do tego soku troche castoreum y tak wachać/ a odnawiać co dzień/ albo co trzeci dzien/ według powietrza mocnego/ udzielaiac záwsze po troszę w máły statek álbo w gebke namaczáć y ták nosząc przy sobie wacháć. stánie ubogim zá naylepsze pomum ambræ.

Albo tez y ták mogą ubodzy ludźie uczynić/ wźiąć naśienia ruciánego/ kwiatkow krwáwnikowych/ korzenia lubszczykowego/ y koźielkowego/ káżdego po troszę pomieszáć/ z tluc wespol y włożyć w puszeczkę albo w chustkę y ták wachać.

Zimie záś osobliwie może tylko sam bobrowy stroy wacháć/ osobliwie białymgłowom dźiwnie pomaga.

To tez mieć na dobrey pámięći/ zebyś sie miał w ten czás ná ostrożności gdyby sie trafilo żeby mgłá táka byłá albo smierdzący wiatr zawiewal/ pod taki czas nie wychodźić z domu/ ázby w przod słońce namniey trzy godźiny iuz wzgorę świecąc weszło. toż dopiero będźiesz mogł z domu wynisć/ y to nie ná czczo ále záwsze żebyś cokolwiek w ustach miał y zuł. iáko to ubodzy. Cytwarowe korzenie/ olesnik/ lubszczyk/ dźiegeli/ mistrzownik y kurze korzenie/ kokorniakowe/ dyptanowe.

Bogáći záś trzymáć mogą w ustách iednorożcá/ bo tedy żaden iad nie bedźie mogł wnisć przez ustá do człowieká.

Nozdrzá tez niech smaruią wewnątrz teryáká/ ktora bedźie zmieszana álbo roztworzona/ rożanym álbo ruciánym octem; może przydáć y rożáney wodki. ták przyprawna nie dopuśći mozgu iadem zárażáć.

Toż czyni/ omanowy olieiek gdy nim nozdrzá násmarujesz tákże y warGi.

Item. Wźiąć nigellam Romanam y moczyć ią w occie/ potym znowu przesuszyć/ a tak zmieszać cum floribus millefolii. zawiązawszy w chustezkę albo wpuszeczce chowáć y tak

oneyże wąchác; iest bardzo delikácka y pożyteczna rzecz przećiwko iadowitemu powietrzu. Służy tez ná záwrocenie głowy & est probatum.

Bywáło tez ieszcze woryszki z źielámi pachnącymi / ktore do szat kłado dla zárażenia iadowitego powietrza / żeby śie iad w nich nie chronił / ktore może dáć nagotowáć w Aptece iáko niżey.

Wźiąć pigwy/ piołynu/ spikánárdy/ rożę czerwoney/ máierunki/ dźięglowego korzenia/ lubszczykowego/ y fiałkowego/ káżdego według upodobánia. bogáci ieżeli chcą mogą przydáć pomum ambræ. záś ubodzy obeydą śie bez tego / kontentuiąc śie źielámi y korzeniámi. to wszystko z krátąwszy y utłukszy z.większego / włożyć w woryszek / ktory to woryszek może włożyć miedzy száty/ták białe iáko y powierzchowne.

Tákże Rec: Lapati cornuti Rad. cichori, te záwieśiwszy ná gołe ćiáło/ serca broni od zarázy iádowitey.

In summa potrzeba pod czás powietrza mieć ná ostrożności/ ustá/ nos/ oczy/ y pory/ przez ktore pot wychodźi / żeby per hos cuniculos iad nie mogł wniść w człowieká / bo przez te dźiurki wkrada śie iádowita párá do sercá / á ták zaraża y zábiia.

Dla tego máią ludźie káżdy poránek / niżeli z domu wynidą/ ustá płokáć winnym octem / á dźiąsłá náćieráć teryáką/ ktorą w occie winnym rozpuśćić / á potym (iákom wyżey námienił) wźiąć w ustá / ktorekolwiek z korzenia tych albo Encyanæ, myrrhæ, alternatim continuare. A potym smarowáć nozdrza/ także y w uszach oleo Iuniperino.

Ieszcze osobliwy leniment / ktorym nozdrzá smárowáć może.

R. Mytridat: elect. drach. iij extract. Angelicæ gut. vij. ol.rut. gut: v. nucis muscatæ q.s. misce fiat lenimentum p. naribus. Ieżeliby nie było ad manus extract. Angelicæ tedy

może omittere byle drugie species były.

Zaś pori ktorymi pot wychodzi opátrzyć/ wziowszy trochę wodki rożáney/ tákże y octu rożánego/ pomieszác to y oblicze álbo raczey twarz/ oczy/ ręce/ umywáć; wprzod niżeli z domu wynidźiesz. bo to záwierá illos poros że nie będźie mogł iad wchodźić.

Toż czyni Aq. Veronicæ że nie dopuśći żadney párze iádowitey przystąpić / myiąc śię tąż wodką ktora záraz z strawi ten iad.

Ktorzyby záś tego nie mogli mieć/ iest ieszcze drugi sposob táki. Wźiąć kwiatkow rożánych lub świeżych álbo suchych/ piołynku / álbo suchych pomoránczowych y cytrynowych skorek / y włożyć to w ántwás álbo láwaterz / w wode prostą świeżą / ktorą śię zwyczáynie ludźie umywáią / álbo też przylać do niey wodki rożáney álbo dźięgielowey / lub ruciáney/ ták umywáć śię káżde ráno / twarz / oczy / y ręce / bespiecznieyszy będźiesz od zárázenia iádu.

Jest ieszcze rzecz bardzo pożyteczna / po lewey stronie pod pierśią ná sercu worek iáki nośić / ktoryby mogł odpor dáć iádowi / żeby nie miał przystępu do sercá ktory to worek ták presktybuie.

Recip. Flor. Cordialium omnium, roſar. rubrar. acetoſæ, meliſſæ, an: p. j. ſandal. albi & rubri, corallor. ... bror. been utriusq; , nucis muſcat. caryophyllor. zedoar. dictamni albi, angelicæ, croci, citri, ſem. baſilicon. an. ſcrup. ij. præp. uti decet includantur in ſacculum cordialem ex ſindone factum, qui inter paſſetur potrzebá żeby dobrze poprześzywáć tenże woreczek/ á káżde ráno rożánym octem pokropić / á ták odwilżywszy wszystek przyłożyć ná gołe ciáło/ pod sáme pierśi / gdźie serce / y nośić go nie zdeymuiąc przez cáły dźień / chybá gdy spáć idąc / odiąć może / á znowu ráno ták uczynić/ y nośić iáko wyżey námieniłem.

Niekto.

Niektorzy zaś węgierskie złoto biorą / y z żywym śrebrem rospuszczáią / iáko gdy złotnicy do pozłoty przypráwiáią sapienti satis. A ták zászywszy w woryszku nośić ná sercu/ ztąd serce pośiłek bráć będźie/ y iad nie będźie miał przystępu.

Vbodzy záś ktorych ná ták drogie rzeczy niestánie/ mogą wźiąć piołynku/ ruty/ rozy czerwoney / dźięgłowego korzenia / káżdego po rowney cześći / ususzywszy / y pokraiawszy zmieszáć / y uczynić woryszek ná serce/ y octem pokrapiáć/ iáko y o pierwszym námienilem / á ták ná gołe ćiáło pod pierśią lewą przyłożyć/ y nośić przez cały dźień ; á ná noc zdiąć.

ROZDZIAL VII.

Tu znowu o niektorych Curativis præcipuè expulsivis, sudoriferis, iáko fundáment omnium malorum infectis, ktore z człowieká záráżonego przez womity y poty wypedzáią, nápisáć potrzebá.

Naprzod Chimicorum Cura.

Recip. Antimonium præparatum (ad pulverem Comitis Varvichii) gran: iiij. y ták w winie námoczyć przez noc / názáiutrz to wino wypić ; iezeliby kto był mocney natury/ może wiecey przydáć / według zrozumienia komplekssyey ; iezeli mocnieyszey ieszcze natury/może też wźiąć chlebá z másłem y posypáć to másło tymże pomienionym proszkiem/ á ták dáć zieść. Wszákże flores antimonii, máią bydź ieszcze skutecznieysze/ bo altius gradyrowane są/ ktorych ták potrzebá záżywáć ; Wźiąć dobrego winnego octu / á włożywszy weń florum sambuci niech ták przez dwie niedźieli/álbo dłużey ná słońcu stoi ; á gdy

będźiesz

bedźieß chćiał dáć zápowietrzonemu / tedy wźiowßy tego octu łyßke / wſypáć weń / florum Antimonii, gran. iiij. ten ocet / zaraz ſie odmieni / á gdy poſtoi troche / dáć wypić choremu ; ktory niech ukłádźie ſie troche : wßakże nieſpáć / potym wſtawßy może ſie troche przechodźić ; mirabilia videbis cum fructu Toż też czyni Antimonium Diaphoreticum, pod tąż wagą dawßy choremu wypić. Toż czyni Sal vitrioli(vomitorium Angeliſale.)

Albo też R. Spiritum Antimonii, tego włożywßy kilká kropelek według natury człowieká plus minus, od iij. aż do vij. kropel / w iáiu miekkim dáć wypić / bedźie lákſowało ex utraq; parte & ſudorifera provocabit żołądek wyczyśći per ſedes, a ták wypedźi iad od ſercá / płuc / wątroby / czyśći ćiało / ſkore / krew / w człowieku zárázonym przez pory Wßákże oleum vitrioli, ieſt koßtowne lekárſtwo / tylko żeby chimico modo, było preparowáne : eodem modo ut ſupra záżywáć.

Także oleum Antimonii, ieſt ießcze ſkutecznieyße / y ma też cnoty iako y pierwße / á kto to ma / ten nie potrzebuie inych żadnych præſervativa. wßakże ieſt przytrudnieyßym, zadawać potrzebá / żeby ſatis ſapienti było przytym.

ROZDZIAL VIII.

Galenica Cura.

R. Diaboli Alexiterii, theriacæ andromachi, an. P. æquales, hæc omnia ſimul miſcentur, dáć zárąz ná poczatku powietrzem zárázonemu. Albo też wźiowßy ſucci abſinthii cum pulvere cardum Benedicti, dáć wypić. pory wywabia. ieſt ná wielu ludźiach powietrzem zárázonych doświádczone.

Wßakże w ten czás expuſivas nie godźi ſie dawáć / kiedy krew

dy krew puſczáłá / chybá ante álbo poſt trzećiego lub czwartego dniá / tákże kiedy lekárſtwo purguiące kto bierze.

Ieſzcze R. pulveris cardum Benedicti, ſcordii, ana. drach. j. Cornu cervi præparati, ſcrup j. miſce fiat, pulvis, de quo ſumat mane vel pro nocte, cum aceto vini vel aliûs aceti unum cochlare ut ſudet.

Nie záwádźi też dáć iuż deſperatis de ſalute, Aurum potabile o ktorym Miſaldus in ſecretis centuria 1. aphor. 98 piſze.

ROZDZIAL IX.

Laicorum Cura.

R. C. ✝. propriæ unc: j. ſeu q. v. Croci parum adde, & ebibat totum ut ſudet. multi milites probaverunt, & eſt expertum jam in deſperatis caſibus, ubi nulla ſpes ſalutis erat.

Tákże wźiąć czyſtego od pſzczoł miodu / przeklárysikowáć go / do niego potym przyląć octu mocnego / włożyć do tego po dobrey części / ruty / piołynku / y ták to wſzyſtko w gárcu záſzpuntowawſzy / wárzyć uſq; ad medietatem, á potym przecedźiwſzy dáć ná raz kubek dobry wypić choremu; raz y dwá / álbo trzy ná dźień / będźie ſie poćił / do tegoż przekołowánego trunku może ieſzcze przydáć bobkow kilká / y gałki muſzkátelowey / utłukſzy to wſzyſtko wſypáć w te dekokcyą

Ubodzy ieſzcze mogą wźiąć prochu kuśnierznego à drach. s. uſq; ad drach. j. wypiwſzy w piwie lub w winie. doznali tego żołdácy / że ieſt pomocne.

Ieſzcze wźiąć białek od iáiá / zkołatáć go / áż będźie ták piáná y dáć mu poſtać : potym iák ſie uſtoi / że będźie ták wodá / przydać do tego trochę kámfory y ſzáfránu / gorzáłki dobrey do

brey do tego ut fiat mixtura, wypić to/ ták ukłáść śię/ áż śię zápoćiſz/ wſzákże goździkow śię ſtrzedz potrzebá w ten czás/ ták pomocne bedo.

ROZDZIAL X.

O Purgánſách.

Nie záwádźi też cokolwiek o purgánſách, y czyſzczeniu wątroby ná wypedzenie humorow rożnych wſpomnieć, oſobliwie zdrowym ludźiom iáko śie tráfia pod czás Morowego powietrza.

IEżeli chceſz ćiáło od zaráży iádowitey obronić/ tedy potrzebá żeby záraz ná poczatku morowego powietrza od wſzelkich humorow y wilgotnośći ćiáło przepurgowáć y wyczyśćić. Wſzákże potrzebá wiedźieć że iedno ćiáło ináczey á niżli drugie ma bydź purgowáne; bo potrzebá káżdego człowieká kompleksyą wiedźiec y wyrozumieć/ záczym ná te purgánsy śię rekoligowáć potrzebá/ gdyż ludźie niektorzy ſą cholerici, niektorzy záś phlegmatici, drudzy melancholici, inni záś ſanguineæ complexionis. Atoli ia poſtáremu piſze według Gálenickiego modeluſzu. ácz Theophraſtes de humoribus & purgationibus, táko też o krwi/ y ó bánkách máło co álbo nic nie trzymá. Alec ia niechce śie miedzy nich mieſzáć/ bo ſą obádwá moi dobrzy przyiaćiele/ y kocham ich obudwuch/ poniewaz widze że obádwáy dobrze kuruią/ nie rzecz też moiá ieſt żebym miał nimi gárdźić álbo poſądzáć/ żeby záś nie rzeczono ne ſutor ultra crepidam. A do tego też nie moiá profeſyą/ luboć rad obudwuch czytam/ átoli żadnego niechce uráźić ná

źić ná ſie / wole ſobie zá pokoiem śiedźieć / y ieſzcze dáley od nich ſie ráczey náuczyć chce czytáiąc / bo wiem że ieden ſkutecznie / á drugi oſtrożnie kurvią. Mnie doſyć ná tym. oſtátek zoſtáwuię Pánom Medykom / ktorych rzecz ieſt o tym dyſzkutowáć / á moiá z dálekà ſie przypátruiąc gotowego ſłucháć.

Atoli muſze poſtáremu primario præmittere de iſtis 4. humoribus, z tych káżde ſą dwoiákie humory / naturales & ſupernaturales; lecz iáko ſupernaturales humores purgowáć mamy/ to tu nie należy/dla tego też / ſatiùs omiſi. Wſzákże co ſie tknie naturales, człowiek ſanguineus ieſt mocny/ wilgotny / y ćiepley nátury / biały / rumiánośćią mieſzány/ żołto czerwonymi/ kędźierzáwymi/ odetymi włoſámi/ wielkie żyły / y krwie doſtátek máiący / ćiáłá ládnego/ weſołych poſtępkow/ y śpi dobrze / C. ✝. czerwono y geſto miewá / y potężne pulſy/ ꝛc.

A táki łátwo ſie może przepurgowáć/ byle wprzod krew puśćił / z medyánny albo z kąd potrzebá. Atoli ią tu dla tych co ſą ſanguineæ complexionis purgáns nieomieſzkálem położyć / luboć ieżeliby trochę przyſtabſzey kompozycyey był/ mogą w to potráfić Pánowie Medici, wedlug nátury czyiey rekoliguiąc ſie.

R. Caſſiæ extractæ, unc:j. Elect. DiaphenicoṅTripheræ, Perſicæ,an drach. ij. AquarumBugloſſæ, & Cichoricæ,an. unc: ij. miſce, fiat hauſtus laxativus.

Phlegmaticus záś ma wielkie członki y gnáty / biáłe ćiáło / bláde y wpádłe oczy / wilgotne uſtá/ y nos/ proſte/ długie/ białáwe włoſy/ ieſt źimney y wilgotney nátury/ ćiáłá podługowátego/ y geſtá wolne/ ſypiá wiele/ C. ✝ biáła y geſtá / ma leniwy puls / ꝛc. táki ma purgáncyą bráć ktorą niżey náterminowałem.

R. Elect. Indum, Tripheræ Perſicæ,an.drach. ij. s Caſſiæ extractæ, drach. iij. Aquarum Abſinthi, ſcabioſæ, an. q, s. pro uno hauſtu:

Cholericus ieſt chudego/ gniadego y cienkiego ćiałá/ ieſt ćieply/ aliàs gorocey natury/ y ſuchy/ miewa nadete/ czarnáwe/ albo gniade włoſy/ pretko ſie rozgniewa/ miewa czarne y gniade oczy/ gorzkosc y uſychanie w uſtach/ C. ✝ barzo zolto/pretki puls. ꝛc. tacy mogo ten purgans wźiać.

R. Triphæræ Perſicæ, drach. iij. s. Elect. de ſucco roſarum, drach. iij. Aquarum Borraginis, Bugloſſæ, Acetoſæ, an. vnc. j. miſce fiat, hauſtus laxativus.

Melancholicus, ieſt koloru źiemi podobnego/ chudego ćiałá/ ieſt źimney/ y chudey nátury/ ma proſte y ciemne włoſy/ chudo twarz/ grubo krew/ cieſzki y leniwy do wſzyſtkiego/ nie moze ſypiać dobrze/ á gdy ſpi tedy ma ſtráſzne ſny/ C. ✝ ieſt niepiekna y śina/ czáſem tez biała/ tako zrzodłowa wodá/ ma ſtáby puls/ ꝛc. taki moze ten purgans wźiać.

R. Dia ſene, Dia Catholicon. an. drach. iij. Tripheræ Perſicæ, drach. j. s. aquarum Bugloſſæ, Fumi terræ an. vnc. ij. Miſce, fiat hauſtus laxativus.

ROZDZIAL XI.

O innych purgánſach.

Oſobliwe purgánſy wywabiáiące wſelkie humory z żołądká, przez ktore purgánſy śiłá iádowitych, y złych wilgotnośći wychodzić muśi.

GDy ſie trafi/ ze pácyent oprocz krwie puſzczánia dobrze ſie wypoćil/ przez ktory to pot iad ſie wyprowadzil. A ulcera albo apoſtemata bylyby otworzone y odchodzi máterya

iadowi

jádowita przez owe rane / albo wrzod tak tedy potrzeba ſobie poſtąpić. Upatrzywszy gdyby żadney biegunki nie było/albo czeſtego lakſowania/ tedy potrzebá żeby dla lepszego wyczyszczenia krwie / y wyprowadzenia iadowitych humorow/ per ſeceſſum oſobliwego lekarſtwá purguiącego zażyć / przez ktore by ſkutecznie/ mogły ſie wyprowadzić / iadowite humory z człowieká. á tak rany wrzodowáte albo apoſtemata tym łácwiey by ſie zgoić mogły Dla tego te pocye ordynowac umyślilem.

R. Rad. Angelicæ Dictamni albi, Zeduariæ,Valerianæ, Petaſitidis, an. drach. ij. Radicum Aperiti. vnc. j. Polipodii Quercini, vnc. ſ. Cortic. Citri drach: iij. ſeminum. Agnicaſti. Ruthæ,Citri, an. ſcrup. ij ſem. 4. frigida majora, an. ſcrup. iiij fol. fumariæ, ſcolopendriæ, lupulorum, Acetoſæ, Endiviæ, an. m j. Scordii,Veronicæ, Card. Benedicti,Flor: ſtechados arabici, Meliſſæ,Betonicæ, Boraginis, Bugloſſæ, violarum an. p. j Fruc: Iuiubarum, ſebeſten an num. xv. Tamarindi unc. x. Folliculorum, ſenæ, Alexan. vnc: ij. Ephytimi, vnc. j. ſ zingiberis. Albi ſcrup. ij Decoque in quantitate ſufficienti aquæ, ad mediæ partis conſumptionem infunde, ſecundum artem,collentur.

R. hujus colaturæ vnc. xiv. adde,ſirupi,d. Fumaria compoſit: Acetoſitat: Citri: an. vnc. ij. miſce, fiat potio, quæ aromaticetur drachmis duabus, ſpecierum liberantis ſine aloé.

Te dekokcyę rozdźielić ná cztery częśći/ álbo tez ná 6. refléktuiąc ſie według dyſpozycyey chorego / á tak záwsze kontynuowáć przez trzeci álbo czwarty dźień/ á miedzy tym záwsze konfortácyámi pośiláć chorego potrzebá. Jeżeli chceſz wypędźić / te iadowite śmierdzące złe wilgotnośći / y żeby byłá ſłusznie krew wypolerowana.

A gdyby ieszcze iaka reſiduitas humorum zoſtawálá y

zátkánie żywotá/ by było/ tedy może dáć tego niżey pomienionego purgánsu.

Rec. Cassiæ, Fistulæ Extractæ, drach. iij. Elect. d. succo Rosarum, Dia prunis, Laxativi, an. drach. j. s. vel in fortibus, drach. ij. Aquæ violarum, q. s. pro uno haustu, misce, f. a. ták dáć ráno wypić ćiepło/a nie ieść áż w godźin 6 potym.

Tákże y ten trunek wolno lekfuiocy niżey opisány/ iest pożyteczny pod czás powietrza/ contra atram bilem, seu melancholiam in ventriculo remanentem.

R. Fumi terræ, unc: ij. Pruna ungarica, unc: iij. Vvas passulas, unc: iij. hæc omnia mixta coquantur, mane in una mensura, aquæ, usq; dum ferveat, at tandem apponantur Folia senæ alexandinæ, unc: ss. hæc omnia coquantur ad semihoram, aut quamdiu visum fuerit, colaæ per linteum purum: utendum mane & vesperi, addatur etiam Zingiberis Garyophyllorum paululum, si placet.

ROZDZIAL XII.

O purgánsach dla ubogich.

Vbodzy záś/ co ich nie stánie ná ták drogie lekárstwá mogo wźiąć te niżey opisáne.

R. Rad. Angelicæ, Zeduariæ Pimpinellæ, Polypodii, an. unc: f. Herb, Fumariæ, Acetosæ, Scabiosæ, Card. Benedicti, an. M. ss. Fol. senæ, unc ij. Zingiberis, drach. j. ten senes/ y imbier/ z kráiawszy/ zwiozáć w chusteczke/ á ták wáryć wszystko w kupie we trzech kwartách wody/ áż kwartá wywre/ náostátek przylać troche octu/ żeby kwáskowáto było/ niechże znowu ze trzy rázy wezwra/ á potym dopiero przez chuste wyćisnąć. á osobliwie węzełek dobrze wyćisnąć. potym dulkowáć

korowáć cukrem. q. s. y rozdźielić to ná cztery częśći / y dawáć pić / tak iáko pierwey / żeby wolno purgowało y wyprowadźało iádowite humory z człowieká záráżonego powietrzem.

ROZDZIAL XIII.

O konfektách pośiláiących.

PO tychże purgánſách / potrzebá dáć konfekt. dla pośilenia ſercá / y dla ſkuteczniéyſzego wyprowadzenia ieſzcze zoſtáiącego iákiegokolwiek iadu.

R. Conſervæ Acetoſæ, Roſarum, Boraginis, Bugloſſæ, ana unc: ſ. Specierum, dia pliris, lætificans Galeni, an. drach. j. s. Diarhodon. Sandalorum, dia Margarit. frigid. an. drach. ij. liberantis ſine Alòé, ſcrup. iiij. Pulegi, Bol. Armeni, p̄. Terræ ſigillatæ, Scordii, Veronicæ, Theriacæ Andromachi, Mythridati elect. an drach. j. s. Card. benedicti, drach s. Camphoræ, ſcrup. j. cum ſirupo, d. cort. citri. Miſce fiat Electuarium deauratum.

Tegoż konfektu dáć przez 24. godźin trzy rázy / to ieſt / ráno o piątey godźinie ná małym zegárze / ná noc o trzećiey godźinie przed wieczerzą / á o pułnocy trzeći raz / á ná káżdy raz wźiąć go ták láſkowy orzech / po ktorym záżywániu ſine omni moleſtia wynidźie pot / przez ktory in reſiduitate zátrzymány iad wypędzony będźie.

Ubodzy záś mnieyſzym koſztem mogą ſequens Electuarium záżyć.

R. Conſervæ Acetoſæ vnc: ij. Theriacæ Andromachi, Mythridati elect: an. drach: j s. Pulv. manus chriſti perlat. Boli armeni, p̄. Terræ ſigillatæ, Cornu cerui uſti, an. ſcrup. ij. aceti roſat. q. s. M. fiat Electuarium, dawáć go ták záżywáć / iáko y pierwſzego.

ROZDZIAL XIV.

O Pigułkách.

NAprzod Pillulæ peſtilentiales, Ruffi, Medici, Epheſini. ktorych co dwie niedźieli záżywáć może / á oſobliwie kiedy kto ma zátwárdzenie.

R. Alòés elect: unc: ij. Myrrhæ, unc: j. Croci, unc: ſ. Confice cum vino aromatico. dáć tych pigułek ná raz drachme iedne/ według nátury y komplekſyey czyiey/ może y mniey dáć.

Te pigułki ſą pożyteczne/ bo trawią wſzyſtkie wilgotnośći / y obſtructiones humorum, otwieráią/ pośilaią/ czyſzczą żołądek y ſerce/ y niedopuſzczáią zátkánia żadnego w żyłach/ áni ſercá obćiażáć nie dopuſzczą / y owſzem rozrywáią y roſpedzáią humory / Pániom y Pánnom przyrodzone choroby wyprowádzáią. wſzákże brzemiennym Pániom nie ſłużą. mogą też co trzeći dźień bá y co trzeći dźień po 5. pigułkách záżywáć ná raz / lub też po 7. zrozumiawſzy ſpoſobność chorego / y potrzebe.

Drugie ſą Pigułki/de Rheubarbaro názwáne / ktorych przez 9. dni záżywáć potrzeba / po trzy ná raz / ktorych bedźie z drach: j. num: xij. te káżde ráno / circa 4. & 5 horam ná pulzegárzu / w piwie ćiepłym dáć wypić / y trzy godźiny po nich nic nie ieść / ktore ták máią bydź przyprawne.

R. Rheubarbaræ elect: Theriacæ veræ, Folior. ſalviæ, ſambuci, fructus Alkekengi, an drach. ij. diagridii, Zeduariæ, maſticis, an. drach. ſs. pulveriſantur, pulveriſanda , confice, in mortario, cum melle deſpumato, q. s fiat maſſa . przez te pigułki bedźie wypedzona / zła/ czarna/ iadowita/ krew z człowieká/ iádem zárázonego. á potym żyle pulmátyke/

albo

álbo bázylike otworzywszy/ krew wypuśćić. á przytych że pigułkach/ poki ich zażywać będźieß tegoż dniá záwße ná noc Elect. Liberantis,vnc: j. záżyć możeß w czym chceß. przed tymiż pigułkami potrzeba záżywáć przez 8. dni proßku d. Rheu barbaro nazwánego/ ktorego niżey námieniam descriptionē, á dźieśiątego dniá/ począć dopiero tych pigułek wzwyż miánowánych záżywáć (mogą też drudzy záżyć Pillulas, d. Alòé lolæ, ktorych w Aptekach dostánie.)

Trzećie ießcze Pigułki/ ktorych záżyć mogą osobliwie Phlegmatici, tákże y Cholerici,ktore z ßkodliwych/ złych wilgotnośći purguią y czyßczą.

R. Massam Pillularum, d. Hiera composita, d. Agarico in pastillos, redacti, æquali pondere, scrupulorum binorum, & d. Alòé lota, scrup. s. diagridii. gran. iij. cum sirurum, po Bizantino, q. s. formentur pillulæ xv. tychże pigułek wźiąć drachme j. plus, minus,według potrzeby/ ráno/ ná czczo á po nich żeby nie spáć.

Czwarte Pigułki/ ktore wßystko ćiáło czyßczą.

R. Massam, Pill. cochiar.Agregativ: Lucis, an. scrup. j. Diagridii, gran. v. cum sirup. d.stechade, formentur pillulæ, num vij pro dosi.

Ostatnie są ießcze Pigułki/ ktore służą przećiwko febrom iádowitym / zgniłym humorom/ y innym rożnym defektom.

R. Rheubarbaræ , drach. j. s. Agarici in pastillos redacti, drach. j.Caryophyllorum,Spicæ, an. scrup. j.Corticum citri, drach. s. Sem. Citri, scrup. j. Alòés epaticæ, drach. iij Myrrhæ, drach. j. s. Santal. rub: sem.Oxalydis, Corall. rubror: an drach s. Boli Armeni, p. drach. j. s. Croci orient. scrup. ij. Rad. Tormentillæ, drach. s. Camphoræ, gran: ij. Agaricus autem, in oxyme lite, per 8. horas macceratus, & postea expressus de more, cum sirupo de Accetosital: ci-

tat: Citri, q. s. Certa massa pillularum formabitur, ex qua cum necessitas urget, septem pillulæ in unius drachmæ pō-dus componantur, & ante deglutionem Bolo Armeniæ præparata conspergantur.

ROZDZIAL XV.

Electuaria.

Tu ieszcze niektore Electuaria dla prezerwowánia, y uleczenia zárázonych ludzi od Morowego Powietrza, krotko dokłádam.

NAjprzod Electuarium Præservativum.

R. ficum pingu. lib. j. Fol. Rutæ recent. granor Iuniperi, an unc. j. Fructuum Quercini, num iij. Nucum juglandum recent. seu in aq; macerat. ut mollescant. num. xviij. Aceti vini, seu rosati. q. s. (si vis diu habere, adde mellis despumati, q. s.) Rutham, & ficum, minutissimè scindentur, & postea contundantur in mortario, addatur salis gemmæ parusculum, & fiat Electuarium præservativum.

Tak zgotowáne dawáć záwsze z ráná / ná koncu nożá zieść / álbo ták wiele iáko włoski orzech záżyć / potym 3. álbo 4. godźiny nic nie ieść. Kto tego záżyie / bedźie wolnym tego dniá od zarázy iádowitey.

O tym Electuarium Plinius pisze / iż go on mężny Pompeius wymyślił / y siłá ludźi nim bá y sam siebie rátował. Tákże y Serenus, toż obaczywszy powiáda. Bis denas, Rutæ frondes, salis & breve granum, Iuglandesq; duas, tereti cum corpore ficus. Plinius libr: 15. cap: 22, te recepte chwali.

A Mi-

A Mizáldus / ießcze bárdziey to wynosi lib. 25. hortorum, y w swoich sekretách Cent: 4. Aphor: 57. o niey powiáda / iż wielu ták ßlacheckiego stanu / iáko y pospolitego ludu zápowietrzonych / bá y drugich iuż z desperowánych / zá pomocą Bożą wyrátował. tego konfektu / mogą ták młodźi / iáko y stárszy / bogáci / iáko y ubodzy záżywáć.

ROZDZIAL XVI.

Osobliwe Electuarium.

Sequitur Electuarium liberantis názwáne.

R. Rad: Tormentillæ, Sem: Endiviæ, Citri, Coriandri, p. Acetosæ, an. drach: iij. Omnium santalorum, an. drach. ij. Boli Armeni, Terræ sigillatæ, an. drach. vj. Margarit: non perforat: Corallor. albor, & rubrorum. Carabæ, Rasuræ Eboris, Spodii, Ossis d. Cord. Cervi, an. drach: ij. Been albi, & Rubri, Doronici, Macis, ligni Aloës, Cinamomi, Zedoariæ, Xilo Cassiæ an: drach: j. Croci orientalis, vnc: ſ. Lapidum pretiosorum, ut Smaragdi, Hyacinthi, Granati, Serici crudi, minutim incisi, & pp. drach: j. Camphoræ, gran: xiiij. Ambræ, Musci, an. gran. vj. Sachari Caudi, Sachari Ros. in Tabulis, Manus Christi, an. q.s. Cum Aqua Rosar. & Buglossæ, fiat Confectio in Rotulis, aut, fiat Tabulatura, vel Tragea, S. Artem.

Tá iest przednieyßa ßtuká / ták dla męßczyzny / iáko y białychgłow / ktore tylko nie są brzemienne / tego proßku de Rheubarbaro, ktorego iáko powtornie námieniam osobliwie záżywáć potrzebá ráno / á tym bespieczniey go może záżywáć / że sie iądowi sprzećiwia / serce posila / krwi niedopußcza sie zápaláć / áni gnić. Aptekárze mogą z niego uczynić / lub kon-

ſżkt/ lub Tabulas, álbo proſżek/ iako kto chce według ápetytu.

ROZDZIAL XVII.
Aureum Electuarium.

Skuteczne, Aureum Electuarium, contra Peſtē, deſcriptionis D. Gaſparis Hoffmanni, Excellentis Medici Elector: Brandeburgici Archiatri.

R. Herb. Card. Benedicti, Meliſſæ; Veronicæ, an: M. ſs. Scordii, m. j. fol. Ruthæ, m. ſs. Eufraſiæ, myrtis, an. p. j. Rad: Zeduariæ, Dictamni albi, Angelicæ, Gentianæ, Ariſtolochiæ O. Tormentillæ, Valerianæ, Morſus diaboli, Pimpinellæ, Leviſtici, an: drach. j. Enulæ Campanæ, Vincæ toxici, Serpentariæ, Imperatoriæ, ZZ. albi, Galangæ, an. drach. ſs. Verbenæ, Verbenacæ an. ſcrup s. granor: Bacc: lauri, Iuniperi, an. drach. j. ſem. Ruthæ, Card Benedicti, Abſinthii, an drach. iij. Flor. mille folii. Sulfuris, an. drach j. Hypericon. Nucum vomicæ, an drach. j. Croci orientalis, Nucum Muſcat. an: drach: s. Cort: Cinamomi, drach: j. s. ligni Alòés, ſcrup: ij ſem. Citri, Acetoſæ, an: drach. s. Boli Armeni, p. Terræ ſigillatæ, an: drach: ij: Cornu cervi, p. drach. j. Myrrhæ, drach. j. Succini albi, ſcrup: j. Camphoræ ſcrup iiij. Coralli albi, & rubri, p. an: drach. s. Oſſis, d. corde cervi, ſcrup. j. manus chriſti perlat: drach. j. Specierum Elect: d. gemmis, Diamoſchidulcis, Diamargariton frigid, Diatrion ſantalor. an. ſcrup. j: Elect. d. ovo, Specierum liberantis, an: unc. ſs. Theriacæ Andromachi, unc. j. ſs. Mythrydati. unc. j. Conſervæ Roſarum, unc. j. ſs. Diarhodon abat: unc. ſs. Aquæ vitæ Arnoldi, vnc. ij. Oleum ſulphuris & vitrioli, an. ſcrup ij. foll

Aurij,

Auri, num: x. cum ſirupo, Acetoſæ, & Citri, q. s. Sacchari Candi, mellis deſpumati an. q. v.

Pulveriſatis, pulveriſandis omnibus, miſceantur omnia bene rurius, ſub lento igne, & fiat Electuarium.

Tego tak záżywáć potrzebá / że gdyby kto był iuż zárážonym / od morowego powietrza / wźiąć / tego Electuarium drach. j według komplekſyey / y lat / plus minus, ieżeliby w gorączce / tedy w ſczawowey wodce / y Cardum Benedyktowey / dáć wypić; á ieżeliby źimno było / tedy w winie Ryńſkim / choć teź w Węgierſkim / ćiepło może dáć wypić / á potym ſie chory / niech ukłádźie / żeby ſie zápoćił / potym zdiąć z niego koſzule mokro / á białą ſuchą / y ćiepłą / wdźiać ná niego / tákże y pośćiel przewlec / albo odmienić potrzebá / y pot z niego zetrzeć wſzedźie / á po poćie pośilić go trzebá / wźiąwſzy Syrop: granati, citri, acetoſæ, zmieſzawſzy / dáć mu ſie po łyſzce nápić / á potym mu záś / polewecżki iákiey / w pulgodźiny dáć zieść / y cokolwiek drugiego / żeby ſie pośilił.

ROZDZIAL XVIII.

Dla Vbożſzych.

ELectuarium dla ubogich / ktorych nie ſtánie ná ták koſztowne Electuarium iáko pierwſze było.

R. Fol. Rutæ, Salviæ, grana Abſinthii, ſem. Erucæ, Nucum Iuglandium, an. p. æ. Ficuum, omnium ponder. contunde in mortario, fiat Electuarium, de quo datur doſis, nucis juglandis magnitudinis.

Oſobliwie teź zálecam / Electuarium d. ovo, Maxim. 1. Imperatoris, w Auguſtánie go naydźieſz / tylko do niego przydáć hæc ſequentia; Rad. biſtortæ drach. j. s. Encianæ chamelcon-

melcontis, an. ſcrup. j. Croci, drach. s. Vni cornu, ſcrup. ij. dla tegom go tu w cale nie położył/ bo go naydźieſz w Aptekach gotowego / iakom iuż namienił. Wſzakże pilno go zalecam/ żeby go w kaźdych okazyach dawać/ tak dla prezerwowania/ iako zarażonych/ iuż dla kurowania. doſis, powiedzą w Aptekach/ tak wiele dać według kompleksyey y lat / bo w prezerwowaniu mniey może zażyć/ á zarażony iuż wiecey muśi wźiąć/ także białegłowy mniey/ á dźieci ieſzcze mniey mało zażywać. to pewna/ że broni od zarazy iádowitey / y one wypędza ſkutecznie.

Jeſzcze dla ubożſzych ten Elektuarz.

R. Terræ ſigillatæ, Boli armeni, Myrrhæ, Diptami, Abſinthii, pimpinellæ, ſcabioſæ, acetoſæ, zeduariæ, an drach. j. Tormentillæ, granor. bacc. lauri, quercini, ariſtolochiæ, ☉, an. drach. j. s. Agarici, ſcrup. j. Contundantur: confice cum aquis acetoſæ, ſerpentariæ, & ſaccharo, an. q. s. & fiat Electuarium, S. Artem.

ROZDZIAL XIX.

Laxativum Electuarium.

ELectuarium Diarhodon catarticum, Theodori deſcriptionis, Laxativum.

R. Rheubarbari elect. vnc. ſ. Agarici trochiſcati, drach iij. s. Corticum mirabolanorum, chebulorum, indorum, citri, an. drach. ij. s. Emblicorum, belliricorum, an drach. ij Rad. antithoræ, florum roſmarini, coronarii, pantalor. rubror. citrinor. ſem. ocymi, citreimali, herb. ſcordii, calamenthæ veræ, dictamni cretici, Xilo aloës, zedoariæ, ſpicæ indic. diagridii, an. ſcrup. ij. margaritarum pp. Croci, an.

ci, an. ſcrup. iiij. Pulveris diatrion ſantalorum, card. benedicti, Elect. d. gemmis, frigid. an. drach. j. Redigantur omnia in pulverem tenuiſſimum, & miſceantur probè. deinde, adde Triphæræ perſicæ, unc. iiij. Theriacæ andromachi, vnc. j. ſ. Conſerv. roſarum, boraginis, bugloſſæ, violarum, an. unc. j. ſirup. roſar ſolutiv. cum Rheubarbaro q. s. Miſce fiat Electuar. Iuſtæ ſpiſſitudinis; doſis, à drach. j. uſq; ad drach. j. s.

Tegoż wżiąć ráno; purguie wolno/ wywodźi zgniłe/ flegmiſte wilgotnośći/ w ktorych łácno ſie zaráźliwy iad zátrzymáć może/ y támże ſobie goſpode rad czyni. A nie tylko że purguie/ ale też y pośila ſerce/ y wſzyſtkie członki/ y káżdy człowiek może go záżywáć/ wſzelkiey komplekſyey/ ſtáry/ y młody/ iáko y mátrony. broni od záráży iádowitey przez cáły mieśiąc. tákże y tym ieſt pomocny/ ktorzyby otruci byli iákokolwiek trućizną/ niech záżywáią przez dwie niedźieli: ieſt doświádczona rzecz. O czym (refert Iacobus, Theodorus, Taberno Mont. in tractat. de peſte.)

ROZDZIAL XX.

Náoſtátek, Konfekt prezerwuiący, y pośiláiący ſerce; dość wiádczony od wielu ludźi.

R. Conſervæ Roſarum, unc. ij. Boraginis, Bugloſſæ, violarum, an. unc. iij. manus chriſti perlat. unc. ſs. Rad. Doronici, Zeduariæ, Herb. capilli veneris, macis, croci orient. ſem. Baſiliconis, Acetoſæ, Coriandri p. trium ſantalorum, Raſuræ eboris an. drach. s. Smaragdi, Hyacinthi, Saphyri, oſſis d. cord. cervi, an gran. x. Margarit. p. drach. s fol. Auri, num. iij. ſirup. d. Pomis, d. cortic. citri, an. unc. j.

Aquæ

Aquæ Violarum unc. ſ. drach. ij. Sacchari albi vnc. ij. has Aquas cum ſaccharo, ad conſiſtentiam mellis, addito in fine Syrupos, prædictos, poſtea, immiſce ſpecies, ſpecificatas, contunde in mortario, in fine adde Rheubarbaræ elect. drach j. Ambræ, Moſchi, an. gr. v. Miſce omnia bene, ponatur in vitrum, ſerva pro uſu, detur ægro tempore neceſſitatis, nucis avelanæ doſis, duabus horis ante prandium, Solenniter confortat, recreat cor, & alia membra, ac præſervat ab infectione peſtis.

ROZDZIAL XXI.

Dla brzemiennych Mátron tákże Electuarium należeć ma, ktore náſtępuie.

R. Cortic. Cinamomi, Ligni Aloés, trium ſantalorum, Nuc. muſcat. an drach. j. Rad: Zeduariæ Angelicæ, Enulæ camp. an. drach. s. ſem. Cichoriæ, Citri, Aniſi, an gran. xx. Flor. Bugloſſæ, Boraginis, an. m ſ Margaritæ p. Saphyri, Raſuræ Eboris, Coralli rub. p an gran. x. Sacchari Roſati, Bugloſſæ, an. vnc. ſ. Sacchari, Acetoſæ, & ſirupi. an. q. s. pro Electuario, de quo ſumat, doſim nucis avelanæ, in vino albo, multum prodeſt.

ROZDZIAL XXII.

Nieząwádzi też niektore Morſelki opiſáć, pod czás Morowego Powietrza, pożyteczne.

Morſellæ contra Peſtem optimæ.

R. Pul-

R. Pulver. Regii, Tormentillæ, Diptami, Valerianæ, Pimpinellæ, Angelicæ, Zeduariæ, an. drach. s. gran. v. (addatur) herb. Bethonicæ, Scabioſæ, an. ſcrup. j Doronici, Spodii, Bol. Armeni, Terræ ſigillatæ, an drach. s. Garyophylli, Macis, Been utriuſq; Galangæ. Raſuræ Eboris, Cinamomi, Nuc. Muſcatæ, Carabæ, Ligni Aloës, an. ſcrup. j. Sem. Citri, Card. Benedicti. Ruthæ, Ocymi, Acetoſæ, an. drach. s. Santalorum, Cornu Cervi, an. ſcrup. ij. Margaritæ p. Fragmentor. lapid. pretioſor. an. ſcrup. s. Theriacæ venet. drach. ij. Croci, Muſci, an gran. vj Sacchari diſſoluti, in Aqua Card. Benedicti q. s. Cāphoræ, gran. ij. & ſic fiat Cōfect. in Morſellis.

Drugie Morſzele, contra peſtem. Doctor Hordeii.

R. Cort Citri, ſcrup ij. Oſſis d. Corde Cervi, Margaritæ. p an. ſcrup. s. Saphyri p. gr. iij. Oleum Macis, gutt. ij. Cinamomi, gutt. v. Specierum, liberantis, vnc. ſ. Diarhodon, abat. drach. ij. Sacchari Clarificati, lib. 1. Aquæ Scordii, Card Benedicti, an. vnc. ij. Cinamomi, vnc. ſ. Coquantur ad conſumptionem Aquæ, & fiant Rotulæ, ſeu Morſellæ contra Peſtem.

Adhuc Morſellæ confortantes Cor.

R. Pulveris Diptami, ZZ. albi, Tormentillæ, Oſſis, d. Corde Cervi, Ligni Aloës, Cortic. Citri, Sacchari Candi, an. drach. j. (może/ ieśli lecie de Camphora, & Sandalis przydać/ a ieśli zimie/ trochę Piżmá/ álbo Ambry/ przydáć.) Sacchari diſſoluti in Aqua, Scabioſæ aut Boraginis, lecie zaś/ Cum Aquis, Roſarum, & Acetoſæ, fiant Morſellæ S. A.

Z ktorych

Z ktorych bráć po iedney álbo dwuch/ ile rázy bedźie trzebá wyniść z domu miedzy ludźie.

Do tego też nie mniey potrzebny iest Prosżek / co go zowią Salvificans. Tákże nie złe też so Pillulæ Rufi názwáne / po dwie ná raz/ przez kilká dni / bądź raz w tydźień/ álbo dwa/ wszystko to naydźiesz w porządnych Aptekach. Dryakiew/ tákże Andromachi názwána/ ktora iest pospolićie doświádczona / przećiwko powietrzu morowemu/ docet Galenus.

ROZDZIAL XXIII.

O Kołaczkách.

Przytym tákże y kołaczki bárdzo pożyteczne pod czás iádowitych Párokfyzmow.

Kołaczki Prezerwuiące.

R. Pulveris Zeduariæ, Garyophyllorum, Nuc. Muscatæ, Zinziberis, Cinamomi, Grana Myrtilorum, an drach. ij Gencianæ, Diptami, Tormentillæ, Enulæ Campanæ, Aristolochiæ rotundæ, &Longæ, an. drach. js. Menthæ, Salviæ, Ruthæ, Melissæ, Semen Peoniæ, Citri, Acetosæ, Basiliconis, Bacc. Lauri, Masticis; Olibani, Rad. Doronici, Boli Armeni, Terræ sigillatæ, Cornu Cervi, an. drach s. Ossis d. Cord. Cervi, Corali rubri, Margaritarum, an.gran. xx. Sacchari, Buglossæ, Boraginis, an. vnc.ss. Aquæ Scabiosæ, Rosarum, an. vnc. iij in Aquis disolve, Camphoræ, gran. x. & coquantur cum Saccharo, ponderis vnc. xxviij. ad consistentiam; ultimò addantur, prædictæ species, ut fiant Rotulæ S. A.

Item

Item drugie dla złego Powietrza, tákże kołaczki.

R. Confect. liberantis, cum Alòé & Bolo, vnc. iiij. dentur in ſcatula, eſt præſervativa bona. Vczyniwßy kołaczki/ dáć choremu/ z ráná po 2. po 3. y 4. ná raz/ niech w uſtách trzymá/ nie gryząc/ kiedy będźie miał wynióć z domu.

Albo też / R. Extract. Zedoariæ, ſcrup. j. Gentianæ, Tormentillæ, an: gran. iij. Sacchari albiſſimi, vnc. iiij. diſſolvantur in Aqua Scabioſæ, q. s. f. Confect. in rotulis.

ROZDZIAL XXIV.

O Proßkách.

Są też ießcze Proßki niektore ták prezerwuiące, iáko y kuruiące: przećiwko Morowemu Powietrzu, bárdzo pożyteczne.

NAypierwey położyłem tu Proßek ten / ktorym był námienił wyżey przy Pigułkách / tákże przy Elektuárze liberantis, ktory ſie zowie Pulv. d. Rheubarbaro.

R. Pulveris, Rad. Rheubarbari, drach. ij. Diagridii 4ti. Maſticis, Alkekengi, an: drach. s. Miſce fiat Pulvis, S. A.

Tego Proßku wßiowßy/może dáć káżdemu/ ták Męſczyźnie / iáko y Mátronom ; bá y dźieciom/ według komplekſyey/ álbo dyſpozycyey nátury czyiey/ ſatis ſapienti. Ktory to proßek będźie wolniuchno purgował : przez 8. dni dawáć go potrzebá / á to przed wzwyż miánowánymi Pigułkámi/ tákże d. Rheubarbaro názwánymi / iákom iuż námienił. A ták kto

chce bydź wolnym od Morowego Powietrza/ y przez cáły rok: tedy może tych medykámentow prezerwuiących záżyć odemnie námienionych secundùm ordinem;

Naprzod żeby tego Proszku/ przez 8. dni záżywał; á dźiewiątego dniá/ Pigułki wzwyż pomienione/ tákże znowu/ przez 9. dni záżywáć: á potym ná noc/ záwsze Elect: liberantis, wzwyż pomienionego dáć zieść/ według informácyey.

Drugi Proszek, ktorym Galenus w Rzymie, wiele ludźi Morowym Powietrzem záráżonych, rátował.

R. Rad. Diptami veri, Tormentillæ, Pimpinellæ Zedoariæ, Gentianæ, Tunicæ, Serpentariæ Angelicæ, an. vnc. s. Bol. Armen. vulgaris; p. vnc. j. Terræ lemniæ, drach. iij. Aloës, hepaticæ, Myrrhæ, an: vnc: ſ. Croci, drach. j Mastiches drach. ij. Rhapontici, & Rheubarbaræ, an: drach. js. hæc omnia, quam subtilissime trita, commisceantur S. A.

Tego proszku/ záwsze co trzeći dźień/ z rána drach. j. w ćiepłym winie dáć wypić/ prezerwuie y kuruie skutecznie.

Tenże Galenus szczegulnym Bolo Armeniæ, w Rzymie/ ludźi pospolitych/ szczęśliwie kurował: wiec komu się będźie podobáło/ może probowáć dantur casus, czego strzeż Boże/ podczás Morowego Powietrza dawszy záráżonemu.

Trzeći Proszek kosztowny, ták dla Prezerwátywy, iáko y do kurowánia iuż iádem záráżonych, ktorego Grof z Luneburku, tákże y Kurfirst Sálkiey ziemi, záżywáli, iest doświádczony.

R. Rad. Diptami veri, Tormentillæ, an: vnc. j. Santalor: rubror:

rubror. Boli Armeni, p. Terræ Lemniæ, an. drach. ij. Lũbricorum lotorum, (id est, in vino maceratorum) optimorum, exsiccatorum, & pulverisatorum, Nuc. vomicæ, an: vnc. j. ſ Sem. Acetosæ, drach. iij. Bacc. Lauri, vnc. vj. Zedoariæ optimæ, vnc. ſ. Theriacæ antiquissimæ, vnc. ſ. hæc omnia in tenuissimum pulvisculum commisceantur.

Tegoż Proszku/ wziąć ráno ná koniec nożá ná raz/ albo drach. j. według komplekſyey y lat. w winie/ albo też w occie winnym/ ćieplo dáć wypić: a iáko tylko postrzeżesz zaráze iádowitą/ wnetże nieomieszkiwáiąc/ dáć tego proszku wypić; doświádczysz skutku tego/ że szczęśliwie obroni/ y wypędźi iad wszystek z człowieká powietrzem záráżonego.

Ieszcze tegoż Fryderyká Kurfirstá Sáſkiego Kśiążęćiá, Proszek prezerwuiący.

R. Cubebarum, Sem. Coriandri, p. Cumini roman: Anysi, Grana Iuniperi, Bacc. Lauri, Carui, Fol. Card. Benedicti, Salviæ, an: p. æ Fol: Senæ, vnc: ſ. Acetosæ, Rad. Pimpinellæ an. drach. ij. To wszystko miálko utłukszy/ dáć lub ná chlebie z miástem/ lub z czymkolwiek wypić; broni od zárázy iadowitey.

Ieszcze dla ludu pospolitego Proszek ná poty, táki ma bydź.

R. Castorei, Bacc. lauri, an. vnc. ſ. Aristolochiæ utriusq; drach. ij. Diptami, Gentianæ, Nucum vomicæ, an. drach. j. Camphoræ, scrup: j. hæc omnia pulverisanda pulverisentur, M. fiat Pulvis, pro usu. á ták ludźiom záráżonym dawáć. stáremu drach. j. ná raz/ młodszemu mniey/ według

kompletsyey / w wodce dystylowáney ze sczawiu/ álbo z polney dryakwie/ lub Cardum benedyktowey / ktorey bedźiesz predzey mogł dostáć: to wszystko ćiepło zámieszawszy/ dáć choremu wypić/ wypiwszy niechźe sie ukłádźie w pośćieli/ żeby sie poćił z godźin 3. albo 4. po tym proszku.

Tákże Proszek bárdzo kosztowny, ktory cnotámi swymi inne przechodźi.

R. Massam Pill: Pestilentiar. vnc: j. (bene contusarum) Nuc: vomicæ, excorticat. rasplatum, Vni Cornu veri, drach. j. (in defectu seu paupertatis gratia, Cornu Cervi, p.) Misce fiat Pulvis subtilissimus.

Dáć tego Proszku/ wzwyż miánowánych wodkách ćiepło wypić / doznasz dźiwnego skutku.

Znowu Proszek posiláiący, osobliwie po potách, ktory rektyfikuie chorego wszystko ciało.

R. Specierum Elect, d. Gemmis, frigidar. Diamargaritarum, an. drach. j. Cinamomi, elect. drach. js. Cortic: Citri, Sem. Acetosæ, an. drach. j. Bol. Armeni, p. Terræ sigillatæ, an. vnc. ſ. Diptami drach. j. Pimpinellæ, Tormentillæ, Enulæ Campanæ, Herb. cum Rad. Tunicæ, an. drach. j. Camphoræ, Nuc. vomicæ, an. drach. s. Macis, ligni Aloës, an. scrup. ij. Croci, scrup. j. Ossis d. Corde Cervi, drach. s. Sacchari optimi, vnc. iij. Rad. Angelicæ vtriusq; an. drach. ij. Fol. Auri, num. xij. M. fiat Pulvis dosis, drach. j. detur in Aqua Acetosæ.

Wszákże Phlegmatici, y Melancholici, mogą w winie pić. drudzy też mogą ná skibie chlebá z masłem/ posypawszy dáć ześć.

Item

Item Proßek, ktorego po krwi puſczániu, mogą chorzy záżywáć.

R. Sem. Acetoſæ, Cortic. Citri, an. drach. s. Macis, Camphoræ, an. ſcrup. ij. Diptami, Rad. cum herb. Tunicæ, Oſſis, d. Cord. Cervi, Boli Armeni, Nucis vomicæ excort. an drach. s. Croci, ſcrup. s. Raſuræ Vni Cornu, ſi poteſt haberi, in defectu, Cornu Cervi, Philoſophici, ſcrup. j. Specierum, Elect. d. Gemmis frigidis, drach. s. M. fiat Pulvis.

Tego Proßku, wziąć w niżey pomienionych wodkách.

R Aquarum, Acetoſæ, Roſarum, an. vnc. v. Endiviæ, Boraginis, an. lib j. Sirup. Acetoſitati Citri, vnc. ij. Sirup. Acetoſæ ſimplicis, vnc. j. Miſce. fiat potus, ſervetur in fictili.

Tego Proßku opiſáną miárę rozdźielić ná 4. cześći/ tákże y ten trunek/ ná czworo rozdźielić/ y pod tę miárę dawáć/ záraz po krwi puſczániu/ co 5. godźin minie continuò, áż dokończyß/ záwße ten proßek z tą wodką piiąc.

ROZDZIAL XXV.

O pewnym Proßku myśliwcu.

Oſobliwy ießcze Proßek przeciwko Morowemu Powietrzu, alias Myśliwcem iadowitym, názwány.

IN Anno 1567. byłá Kśiegá wydána w Fránkforćie ná Maynie/ z o

nie/ z okazyey Morowego Powietrza gráſuiącego/ do prezerwowánia y kurowánia/ tak ludźi/ iáko y Powietrza złego czyſzczenia/ a to przez Vilhelma Triphyllodama wytłumáczona/ y myśliwcem iádowitym názwána / ktora ſie ná trzy częśći dźieli. w tey pierwſzey częśći tráduie / o czyſzczeniu y wypędzeniu złego y záráżonego powietrza/ y o kuratywach y prezerwátywách/miedzy ludźmi do porátowánia; W drugiey częśći/ o roznośći/ y kontrowerſyách/ miedzy Galeniſtámi/ y Páracelſámi/ álbo Teofráſtynámi w náuce/ okolo kurowánia ludu iádowitym powietrzem záráżonego. y iáko y ktore medicamenta máią bydź prepárowáne y aplikowáne. W Trzećiey Kśiążce Ioannis Meibani, przećiwko powietrzu/ tákże oraz y ná trućizne w potráwách/ lub w trunkách zádána/ ná wypędzenie oney y ſkuteczne wyleczenie/ w ktorey Kśćiąſzce o tymże Proſzku aliàs Myśliwcu iádowitym wſpomina: y tymże proſzkiem pomieniony odemnie Autor w Roku 1598. w ſtołecznym mieśćie Berlinie/ lud pod czás Morowego powietrza/ ſzcześliwie rátował. Ktory to Proſzek/ y ia tu teraz / ochotnemu Czytelnikowi/ do uchronienia ſie iádowitego powietrza/ tákże y do wypędzenia wſzelkiego iádu położyłem/ ktorego ieſt táka deſcriptio.

R. Valerianæ drach. j. Chelidoniæ, Vince toxicum, (quod vincat venena,) Vrticæ minoris, an. vnc. j. Rad. Polypodii vnc. j. ſ. Hellebori nigri, p. vnc. ſ. Altheæ, Bis maluæ, an: vnc. ij. Angelicæ Silveſtris, vnc. iij. ſ. Angelicæ veræ, vnc. j. Cortic. Oleaſtelli, (ſeu Chameleontis) vnc. j. ſ. Saxifragiæ, vnc. ſ. Te korzenia máią bydź kopáne circa 15. Auguſti, & 18. Septembris. ároli tego poſtáremu drudzy nie uważáią / oſobliwie Medici, gdyż deduxerunt że poſtáremu/ tanti valoris ſą. á zás miáſto máłych pokrzyw/ in defectu, brano też choć wielkich pokrzyw korzenie / á gdy iuż te korzenia wykopáne/ y według gwichtow wzwyż pomienionych odważone/ pokráiawſzy w nowy polewány gárniec włożyſz/

á naleieſz

á náleieſz ná nie iáko naylepſzego/ y mocnego octu/ według potrzeby/ żeby przynamniey ná dwá/ álbo trzy pálce nád tymiż korzeniámi/ tego octu zbywáło; ták záſzpuntowawſzy y oblepiwſzy dobrze mąką z białkiem iáiowym kláiſter uczyniſz/ ktory niech przy ogniu wolnym z pułtorey godźiny/ álbo wiecey wezwra/ dopieroż potym odſzpuntowawſzy odlać y odcedźić przez chuſtę álbo durſzlak/ potym wyiąwſzy/ uſuſzyć w cieniu te korzenia/ byle nie ná ſłońcu; á gdy iuż dobrze uſchną z pulweryzowáć to/ do ktorego proſzku/ przydáć potrzebá źiarnek num: 26. y z liśćiem Solani (ſeu Alkekengi) Vſuſzywſzy tákże utłuc/ doſis tego ieſt/ drach. j. według oſoby/ plus minus, w winie ćiepło dáć wypić/ zowią go drudzy/ Pulvis contra venenum.

Skutki y cnoty tego Proſzku ſą tákie; Ieſt naprzod atq; principaliter, ná przećiwko z metalow pochodzącym y iádowitym zárázom/ lub zádánym truciznom w iadle/ álbo w pićiu/ álbo iákimkolwiek ſpoſobem/ byle trucizna byłá.

2. Prezerwuie y kuruie/ iuż záráżonych Morowym powietrzem/ in momento momentaliter, broni/ y odpędza znácznie/ y effectivè doświadczony.

3. Służy też przećiwko zołtey chorobie/ y trawienie w żołądku czyni/ zátkánie śledźiony/ y kámien w nerkách kruſzy y wypędza/ tákże zátkánie y zátrzymáne białogłowſkie choroby otwiera/ y wyprowadza/ oraz y kwártány leczy.

4. Wypędza też z człowieká wſzelki iad/ ták przez uryne/ iáko y ſtolcami wſzelkie Cruditates ventriculi, per vomitum, nec non per ſeceſſum omni modo expellit.

5. Ieſt oſobliwie ieſzcze bárdzo doświadczony ná wielu ludźiách/ przećiwko wſzelkiemu iádowi/ iáko to Arſenicis, Opermentis, &. Vivi Sublimati, y rożnym iádowitym metállom/ aliàs kruſzcem/ tákże y tym iádowite węże/ y żáby ktorzyby ieźdli bárdzo ten Proſzek záráźie odpor czyni y leczy/ trucizne wyprowadza.

6. A naybárdźiey służy białymgłowom/ ktore morowym powietrzem záráżone bywáią. tym/ álbowiem takim sposobem dáć/ iáko tu niżey napisałem.

R. Prædicti pulveris, quod (aliàs myśliwcem iádowitym názwánego) scrup. j. Theriacæ, scrup.ij. Margarit p. scrup. js. Nucum juglandum, medietatem nucis, bene contusis, Camphoræ, gran. ij. Cum Aquis, Card. Benedicti, Acetosæ, an. vnc. j. ſ. Vini albi, vnc. ſ. tego wszystkiego dawáć/ przez trzy dni ćiepło pić/ doznasz oczywiśćie skutku.

Wszákże ná początku tey zarázy iádowitey/ do przezerwowánia omittitur Elleborum, potwierdza tego Gesnerus Doctor. Wiec tedy ći odemnie wzwyż pomienieni Autorowie wszyscy bárdzo ten zálecáią Prosżek. Ktorego in experientia satis facta rei veritate doświadczyli się.

Przytym wszystkim/ Galenus naybárdźiey Theriacam veram zaleca / álbowiem iest to iákoby łaźnia złych iádowitych wilgotności / ktora to iad w ćiele ludzkim trawi y morzy. Wszakże iednak bárdzo młodym ludźiom / albo dźiećiom / y tym co febry miewáią/ malignas, niegodźi się go záżywáć dla pewnych przyczyn / o ktorych tu dla ukrocenia czásu/ nie wspominam/ ale do Pánow Doktorow mądrych/ z tym do uwagi odsyłam.

ROZDZIAL XXVI.

O innym Prosżku osobliwym.

Pulvis præstantissimus ac preciosissimus contra Pestem.

R. Rad. Tormentillæ, Zeduariæ, Diptami, Cretici, Pimpinellæ, an. vnc. ſ. Enulæ Camp. Angelicæ, Gentianæ, Serpenta-

pentariæ, Aristolochiæ, vtriusq; Zingiberis, an. drach. ij. Galangæ, Imperatoriæ, Calami aromat. Valerianæ, an. drach. j. Herbar. Bethonicæ, Card. Benedicti, an M. j. Pulsatillæ, p. j. Fol. Scordii, Rutæ, Absinthii, Querci, Acetosæ, Salviæ, an. M. s. Flor: mille folii, M. j. Spicæ, Absinthii, Rutæ, hiperici, Cordialium omnium, an. p. ij. Sem. Rutæ, Acetosæ, Citri, Coriandri p. an: drach. j. Erucæ, drach s. Endiviæ, scrup. ij. Basiliconis, Aquilegiæ, Anisi, an. scrup. js. Granor Iuniperi, Bacc. Lauri, Nucum Iuglãdum, an. drach. js. Nucum vomicæ, excort: drach. j. scrup. j. Cubebi, Cardamomi Piperis longi, Nuc. Muscatæ, Garyophyll Macis, an. drach. j. Cortic: Cinamomi, Cassiæ fistulæ, Citri, an. drach: j. scrup: j. Ligni Sandalor. omnium, Aloés, an. drach. ij. Liquiritiæ, drach. js. Cort. Ovorum, p drach: s. Terræ sigillatæ, Bol. Armeni, p. an. vnc. 1. Aloé paticæ lotæ, drach. 1. Myrrhæ, Carabæ, Masticis, an. drach: 1. scrup. Croci orient. drach. 1. s. Confect. Coriandri, drach. 3. Been, utriusq; Doronici, Rasuræ Eboris, an. drach: s Cornu Cervi, Philosophici, Corallorum albor. & rubror. an. drach: 2. Ossis d. Cord. Cervi, drach. s. Vni Cornu, scrup. s. Camphoræ, scrup. 1. s. 5. fragmentor: lapid: preciosor. an. scrup: 1. Matris perlarum, p: drach. s. Margaritarum p̃. scrup. 1. Folior. Auri, num: xv. Theriacæ antiquissimæ, vnc. ss. Sacchari Candi, Omnium ponderis. æ. hæc omnia misceantur, fiat pulvis, S. Artem.

Tego Proszku/ po upuszczeniu krwie/ dawáć ple chorym/ zárázonym/ y przezerwuiącym sie zimie w winie ćiepłym / lećie záś/ in Aquis, Card: Benedicti, Tormentillæ, Buglossæ Verbenæ, Acetosæ, Rosarum, Scabiosæ, Ruthæ, Absinthi, Scordii, Melissæ. w ktoreykolwiek chcesz/ albo ktorey prędzey możesz dostáć/ choćby tez wszystkie w kupe zmieszawszy/ y cho-

wáć od potrzeby; á w potrzebie pić ten proßek/ z tymi wodkámi. Vbodzy záś/ mogą tak letie/ iáko y zimie/ z grochową prosto polewką wypić/ dosis tego proßku/ drach. j. stárym / á młodßym mniey.

ROZDZIAŁ XXVII.

O innych dwu sposobách wypędzenia trućizny.

Dwoiákie osobliwe sposoby są ießcze ná wypędzenie iádowitego powietrza y trućizny.

NAprzod iest Proßek Aurum Vitæ; ktory drudzy/ Aurum præcipitatum, zowią Tegoż Cesárzowie / Krolowie/ Kśiążętá/ y wielcy Monárchowie/ y Pánowie/ zazywáią. Tak-że Młodźieńcy ktorym pod czás Pánny trućizny zádawáią/ y onych truią áż ná śmierć. Osobliwie od wielu Doktorow/ ápprobowány. bo sczęśliwie womitami pędźi wßelki iad. Wßákże iego descrypcyey do preparowánia tu nie kłádę/ á to dla dwuch przyczyn. Naprzod/ iż ten proßek iest trudny Galenistom do preparowánia; á druga przyczyná/ że iest cum summo periculo vitæ, kto nie umie z nim sie obchodźić / bocby miásto kurowánia/ y sám śiebie/ y drugich ludźi zábiiał. álec ia czytelniká odsyłam po niego/ do mądrych y dobrze wyuczonych Chimikow/ u ktorychbyś go dostał wßákże y w tym przestrzegam / że sie ich śiłá miánuie bydź Chimikámi/ á postáremu imperfecti Chimici są/ raczeyby ich perfectos homicidas názwáć potrzebá/ bo przez to śiłá ludźi záwodzą / bá y śiebie sámych wniwecz obrácáią Atoli ten proßek/ ma táko moc. gdy go dobrze przyprawi/ iáko przynależy/ że niemáß mu rownego; przechodźi wßystkie inne vomitiva, y ma tantam qualitatem

ex parte,

ex parte, iáko drugi Lapis Philoſophorum, Theophraſti, Paracelſi, in curativis tylko/ gdy go dawſzy ſcrup. s. ſtaremu / á młodſzemu mniey w opłatku/ połknie záraz. ſłuży dźiwnie ná wſzyſtkie powietrza choćby naygorſze / gdyż radicaliter kuruie. Tákże y trućizny wſzyſtkie/ z ciał ludzkich z żołądká wypędza gwałtownie; náwet in caſibus deſperatis, może go dáć záżyć/ uznaſz dźiwny ſkutek.

Drugi ſpoſob ieſt ten/ ktory potámi trućizne wyprowadza; wźiąć chlebá bochen świeżego/ odkroiwſzy od niego ſpodnią ſkorę/ albo kromkę ná dłoń ſzeroką: á potym/ wźiąć trzy kwáterki málmázyey/ zmieſzáć ią Cum Aqua vitæ, vnc. ſs. (Theophraſti Paracelſi, contra peſtem, ták názwáno ktorą niżey námieniam) potym zláć do kupy te málmázyą zą wodką/ y wláć w ten chleb świeżo upieczony: in defectu, tey wodki/ możeſz wźiąć inſzey ták iey może doſtáć/ choć dobrey gorzałki vnc. j. á iezeliby záś y málmázyey nie było/ tedy może tá kże wźiąć dobrego/prawdźiwego winá/ y zmieſzáć w kupę; y w ten chleb wláć/ á gdy iuż ták gotowe rzeczy ſą/ tedy kazáć ſie choremu ukłáść ná wznák włoſzku/y położywſzy mu ná żywot reczniḱ/albo chuſtę iáką chędogą/ ná te chuſtę przyłożyć ten chleb ćiepło/ żeby ſie ták tráfiło/ iákoby dźiura tegoż chlebá roſkroionego przypádła ná ſam pepek. á potym/ przyodźiawſzy chorego dobrze. żeby ták przez 4. álbo 5. godźin/ y dłużey leżąc ſie zápoćił / coby go żaden wiatr ná ten czas nie záwionął / á ten pot trzeba żeby záwſze gębką albo chuſtą ćiepłą zćieráć/ ták długo ażby ſie przeſtał poćić/ á potym wſtawſzy/ żeby w ćiepłey izbie chodźił/ á ná wiatr nie wychodźił; ten pot iáko naylepiey ćiepłą wodą omyć / od dołu poczawſzy/ áż do gory po wſzyſtkim ćiele. wſzákże y to mieć ná baczeniu/ niżeli ſie włoſzko ukłádźie/ żeby záwſze wprzod czego záżył/ náprzykład/ Theriacæ Andromachi, drach j roſtworzywſzy w wodce Cardum Benedyktowey/ albo ſzczawowey/ ktorą zgrzawſzy/ dáć choremu wypić.

ieżeli też może dostáć iednorożcu/ tedyby iesżcze lepiey scrup: j. ná raz/ wszwyż pomienionych wodkach/ cieplo dać wypić/ ták lepiey iad wszelki choćby przypadł z trucizny/ choć z powietrza/ przez pory wynidzie/ osobliwie w morowym powietrzem záráżonych. choćby też naygorsże Carbunculi, albo Apoftemata iákie ku sercu/ albo pod pachy były/ tedy precz wszystko ten chleb wyciągnie. Naostatek ten chleb iáko naygłebiey w ziemie zákopáć/ albo spalić potrzebá; álbowiem gdyby go bydło dosżło/ álbo go ziadło/ musiałoby nieomylnie zdychać/ gdyż wszystek ten chleb pełen iádu zostáie.

Te dwá sposoby ná te dwoie defectus, álbo raczey infekcye ktorem iuż opisał/ są nayprzednieysże do uchronienia sie od morowego powietrza/ y ná wyprowadzenie wszelkiey trucizny.

ROZDZIAL XXVIII.

O innym prosku do potraw.

Nowy podáie Prosżek, ktorego w potráwách záżywáć może.

R. Rad. Zinziberis, vnc: j. Croci, vnc: ſs. drach: j. Cardamomi, Galangæ, Coſtidulcis, Garyophylli, an. vnc. ſs. Cubebar. vnc. j. Piperis longi, Macis, Nuc. Muſcat. an. drach. ij. Rad. Tormentillæ, Dictamni, Trium ſandalorum, Spicæ, an. drach. s. Vni cornu, ſcrup. j. Cinamomi, omnium ponderis æqui, hæc omnia pulveriſentur minutiſſime. M. fiat pulvis S. A.

Dáć choremu drach. j. ná raz w miekkich/ y rzadkich potráwách zieść. kto chce/ może z tego Vinum, álbo też/ Cereviſiam medicatam uczynić.

Vbodzy

Vbodzy, mogą niżey opiſánego Proſku záżywáć.

R. Rad Raphani maioris, Petroſelini, Pimpinellæ. Feniculi, Maioranæ, Cumini, Anizi, Angelicæ, Dictamni, Tormentillæ. M. f. Pulvis. To utłukſzy dawáć w potráwách do iedzenia: tym może y piwo ſobie kto chce przypráwić.

Drudzy też wźiąwſzy prochu ruſznicznego/ mirry/ bobkow/ káżdego po rowney częśći dáiąc wypić/ z piwem ćiepłym/ z máſłem/ żeby ſię po tym/ poćił.

Niektorzy záś/ biorą oleyku burſztynowego kropelek kilká/ według oſoby/ w ćiepłym winie dáiąc wypić; á potym záraz krwie upuſzczáią z medyánny/ á nie dáią ſpáć/ żeby ſię tym lepiey zápoćił; á pochwili/ dáią cokolwiek zieść choremu.

ROZDZIAL XXIX.

O innym ieſzcze Proſku trzeźwiącym.

Ieſzcze Proſzek táki do otrzeźwienia podáie, gdyby náprzykład, przypádłá iáka ograſzká z drżeniem ćiáłá wſzyſtkiego, y zimnem, tedy ták uczynić potrzebá.

R. Sinapis albi, Fol. Savinæ, Salis Petræ, Sal. gemmæ, an. drach. s. M. f. Pulvis ſubtiliſſimus. A kiedy ograzká nápadnie; záraz dáć w kozim mleku/ albo w ćiepłym piwie/ lub w winie wypić/ żeby ſię záraz po tym chory ukłádł/ y zápoćił/ młodſzemu/ mniey dáć potrzebá.

Toż czyni/ Sal. Card. Benedicti, Abſinthi, Chelidoniæ, nie tylko w ograzkách/ ále y w innych okázyach/ pod czas morowego

wego powietrza / może záżywáć drágme iedne na raz / według osoby.

Tákże Terra sigillata, osobno sámá przez się w napoiu zmieszána doświádczona iest.

Tákże Prochu piołynkowego wziąwszy ná koniec nożá/ w napoy wsypáć/ y ták dáć wypić.

ROZDZIAL XXX.

O Dekokcyách.

Tu też niezáwádzi Dekokcye, dla ludu morowym powietrzem zárázonego opisáć do záżywánia potrzebne.

R. Herb. Cum. Rad. Chelidoniæ, (priùs bene Lavatæ, & purgatæ) M. j. ſs. Ruthæ. Herb. Cum flor. Cotulæ fætidæ, an: M. j. Herb. Salviæ, Hiſopi, Abſinthi, Acetoſæ, Fumariæ, an M. ſs. Rad. Tormentillæ, M. j. Enulæ, Valerianæ, Ariſtolochiæ rotundæ, Liguſtici, Serpentariæ, Pimpinellæ, Dictamni albi, Zeduariæ, Angelicæ, Zinziberis, an. drach. j. Grana Iuniperi, Nuc. Iuglandium, Bacc. Lauri, an. drach ʒs. Terræ ſigillatæ, vnc. ij. Scindantur minutim & contundantur, craſſo modo. infundantur ſuper vini optimi Aceti, Vini, Aquæ fontis, an p. æ Coquantur in olla bene lutata, vſque ad medietatem, poſtea exprimantur per linteum, Colentur: hanc colaturam effunde in lagenam vitream, occludatur, & ſervetur pro uſu; addatur Theriacæ, Andromachi, vnc. j. de qua decoctione detur ad unum hauſtum, vitrum bonum, ſeu unum, vel duo cochlear, Si placuerit, p oteſt dulcorari Saccharo, ad placitum.

ROZ-

ROZDZIAL XXXI.

O Wodkách przećiw powietrzu służących.

Służy tu tákże Aqua vitæ Paracelsi, *ktorey to wodki, ludźiom zápowietrzonym może dawáć pić po łyżce, ktorą ták gotowáć.*

R. Rad. Imperatoriæ, Angelicæ, Valerianæ, Gentianæ, Serpentariæ, ZZ. Zeduariæ, an. vnc. ſs. Tormentillæ recent. lib. j. Dictamni albi, Rad. herb. Tunicæ an. lib. ſs. Enulæ Campanæ, vnc. j. Oxyladis cum Seminibus, lib. ij. Fol. ac Flor. Boraginis, Buglossæ, Rosarum rubr. silvestr. an. lib. j. Pimpinellæ, Herb. Scabiosæ, Card. Benedicti, an. lib: ſs. Theriacæ optimæ lib. ſs. Succi limoniorum, lib: j. Aquæ ardentis ex optimo vino, & sæpiùs distillatæ, lib ij. Sigilli lemnii. Bol. Armeni, p. an. vnc. ij. Santalor. albor. rubror. Spodii, Been, utriusq; Margarit. splendid. an. vnc. j. ſs Ossis, è Cord. Cervi, vnc. j. Rasuræ eboris, vnc ſs. Croci, drach iij Camphoræ drach. ij. Fol. Auri, vnc. ſs.

Folia auri minutim forfice incisa, vel malleo in porphyrite lapide, diligenter & diu agitata, macerentur in cremato 15 diebus, in cucurbita bene occlusa.

Potym do sámey wodki vpalenia przystąpić tym sposobem.

Naprzod weźmie te perły/ y utłuc one dobrze/ ale w inszey kolbie mało bydź w soku limoniowym mácerowane przez 15 dni/ záſpuntowawszy ie dobrze. Korzenia máło bydź wprzod wi-

nem do-

nem dobrym opłokáne/ y wychedożone/ á potym w ćieniu wysuszone/ dopieroż ie utłuc w moździerzu. tákimże sposobem żiela / kwiatki / naśienia / z trzyáką w kolbe włożyć/ y gorzałki ná to nálać ták wiele potrzebá/ (sapienti satis) do tego/ włożyć w kolbe złoto/ y sok limoniowy z perłámi nálany / zlać potrzebá ; potym iuż wszystko wlawszy / zaszpuntowáć dobrze/ y w kopáć w doł głeboki/ á ná spodźie wápná niegászonego w doł w sypáć/ toż te kolbe włożyć w sam pośrzodek tego dołu ná to wapno/ y gnoiem końskim obłożyć / potym wlać dwá cebry wody/niechże przez 12. dni postoi w tym gnoiu/ lecz cżesto ten gnoy odnawiáć/ á po dwunastu dniách/ wlać to w kolbe inszą / y dystylowáć/ per B. M s. a. Toż drugi raz uczyniwszy/ nalać tez wodki przedystylowáney ná tez fæces á trzeći raz znowu iuż tylko sáme wodke sine speciebus dystylowáć możesz/ & sic erit parata.

Iest też Aqua Theriacalis, w skutkách tey máło co podobna, ále iey tu nie kłáde, bo ią w Aptekách u Augustáná naydźieß; wßákże niektore łácnieyße, y pożyteczne tu położyłem.

R Theriacæ optimæ, lib j. Sirup. d Cort. Citri, lib. j. Aquæ vitæ sæpiùs distillatæ, lib. v. Succi, Scordii, lib. ss. Ruthæ, vnc: iiij. Aceti optimi, lib. j. hæc omnia misceantur, stent in infusione in sole vel calido loco, per Mensem unum bene occlusa sæpè agitando, vel movendo distillētur. postea ut est artis. Postquam ista Aqua, s. a. erit parata. Valet præcipuè contra pestem, & venenum sumptum.

Tákże broni od ukąszenia psa wśćiekłego/ lub iádowitego/ albo tez od żmiie/ álbo od tákiegokolwiek zwierzá kąsaiącego/ piiąc ią.

Ieszcze

Ieſzcze Wodká pośiláiąca ſerce, y wſzyſtkie membra.

R. Aquarum Roſarum, vnc. viij. Bugloſſæ, Endiviæ Solani, Meliſſæ, Acetoſæ, an. vnc. iiij. Aceti optimi, vini elect, an. vnc. ij. Trium Sandalorum, an. drach. j. Flor Roſarum, Corali rub. an. gran. xv. Raſuræ eboris, Croci, Cāphoræ, an. gran. xv. hæc omnia miſceantur, diſtillentur, s. a. fiat Aqua Confortativa, contra peſtem. dawáć pić po dwie łyżce ná raz.

ROZDZIAL XXXII.

O Wodce do przykłádánia.

Tá też Wodká dobra P. Epithemate, ná ſerce y pulſy, ćiepło ią tylko przykłádáć.

R. Flor. Roſarum, violarum, Nymphar. an. vnc. j. Sandalorum omnium, Corallor rub. Cort. Cinamomi, Garyophyllorum, an. vnc. iij. Oſſis, è Corde Cervi, Xilo Alòé, Croci, an. vnc. ſs. Sem. Acetoſæ, ſcrup. ij. Camphoræ, gran. iiij. Macis, ſcrup j. Specier Cordial. temperat. drach. j. horum pulveres, Aquarum, Boraginis, Bugloſſæ, Acetoſæ, an. lib. ij. Aceti, Meliſſæ, Roſati, vnc. iij. ſs. Commiſceantur, fiat Epithema. Wźiąwszy tey wodki zgrzać trochę/ y omoczyć chuſtę/ y ták ćiepło ná ſerce/ y ná pulſy przykłádáć. á poki ſie będźie chory poćił/ nie trzebá mu dawáć nic ieść/ áni pić/ áż po poćie/ może mu dáć pośiláiące potrawy/ iáko to kurczętá/ kury młode/ roſołki/ do nich przydawszy/ imbiru/ y száfranu trochę/ oſobliwie po krwi.

Ieszcze Ocet do wąchánia ná toż pośilánie.

R. Myrrhæ Aloæpaticæ, an. vnc. ß. Fol. Card. Benedicti, Majoranæ, Serpilli, an. vnc. j. Pulegii, Rosarum rubr. Rad. Zeduariæ, Calami aromat. Cort. Cinamomi, an. drach. iij. Sandali albi, Citri, an. drach. vj. Granor. Iuniperi, vnc. iij. Camphoræ, drach. ij. fiat horum pulvis contusus, & ligetur in rara petia, & ponatur in sua quantitate Aceti acerrimi, & cum isto Aceto inungito, manus, & nares ac pulsus, vel in spongia habeto. Cum ex domo volueris exire, ita faciendum est, sicut dixi, & eris tutus ab infectione pestis.

W tym iednák przestrzegam/ że lubom tu námienił ták wiele rázy zálecáiąc ten ocet/ że ma bydź pożyteczny przećiwko morowemu powietrzu/ wszákże sam przez się iest nieco szkodliwy/ o ktorym Misaldus Cent. 3. Aphor. 90. pisze. Że gdy kto chce octu tego záżywáć/ potrzeba do niego przydáć rożáney wodki/ álbo winá dobrego/ lub tez száfránu troche/ ták dopiero może go bespiecznie záżyć.

ROZDZIAL XXXIII.

Porządek Lekárstw ná cáły tydzień.

Iużem tez dosyć opisał, ták de Præservativis, *iáko y* de Curativis, *átoli y tego Porządku, nie mogę opuśćić ábym nie miał náuczyć, iáko sobie postępowáć przy zdrowiu zostáiący, osobliwie bogáci ludźie, y iáko się prezerwowáć* vniformiter *przez cáły tydźień, káżdego dniá ináczey záżywáiąc lekárstw.*

W nie-

W Niedźiele wźiąć Elect: de Ovo, iáko włoski orzech ták wiele/ y w winie ćiepłym wypić. átoli według komplekssyey osoby plus minus in dosi, informowáć śie możesz/ á osobliwie to ma bydź záżywano wprzod/ niżeli do Kośćiołá poydźiesz.

W Poniedźiáłek/ może z ráná wźiąć tákże tego Elect. de Ovo, cum additione Vnicornu, p. dosis magnitudinis vnius pisi cum aqua Absinthii, seu Card. Benedicti, vel Tormenmentillæ; ktorąkolwiek z tych predzeybrś mogł dostáć / dáć ćieplo wypić/ á żebyś śie po tym zápocił.

We Wtorek / wźiąć Beloatricum Theodori, (iest ná ksztáłt konfektu iákiegoś) y źieść: á potym dwie godźinie nic nie ieść.

We Srzodę/ może wźiąć Pillulas Pestilentiales, ktorem iuż wyżey opisał. tych záżyć ráno ná czczo/ álbo też godźinę przed wieczorem.

We Czwártek/ záżyć Rotulas, álbo Kołaczkow/ ktorych też wyżey recepte podałem/ ieden/ álbo dwa kołaczki ná raz/ álbo też Elect. Theriacale tákże wzwyż opisane/ iáko laskowy orzech ná raz źieść/ álbo z czym wypić.

W Piątek/ może wźiąć proszkn wzwyż miánowánego. ktory śie zowie pulvis preciosissimus, tákże go w winie wypić.

W Sobotę/ znowu wzwyż miánowane Pigułki może dáć ták iáko y pierwsze/ według czyiey nátury. álbo też miásto Pigułek/ Elect. Diarhodon. wzwyż názwáne/ może dáć. vnc. ss. in Aquis Scabiosæ, vel Card. Benedicti, y ták wypić ćiepło/ bo pośila serce/ y wypędza wszelkie szkodliwe wilgotnośći.

Może też czásem y tegoż Electuarium záżyć/ ktory ták zrobić potrzebá.

R. Conservæ Acetosæ, vnc. j ss. Specierum liberantis, drach. vj. Sirup. d: Cort. Citri, q. s. M. f. Electuarium.

ROZDZIAL XXXIV.

Tenże Porządek dla Vbożſzych.

Co bráć y iáko ſobie máią postepowáć w prezerwátywie zdrowi ludźie w vbostwie zostáiący, także ná káżdy dźień continenter *záżywáiąc, ktorych ná droższe* Medicamenta *nie ſtánie, á te lubo zdádzą ſię bydź podleyſze, iednák godne pochwáły.*

WNiedźiele. R. Granor. Abſinthi, Rad: Tormentillæ, an vnc. ſs. Pimpinellæ Angelicæ, Enulæ an. drach. s. flor. Centauræ minoris, drach. j. Garyophyllorum num. xv. M. fiat Pulvis ſubtiliſſimus, doſis eius drach. j. dać w winie ráno ná czczo/ ćiepło wypić.

W Poniedźiałek. może Pulverem Cardum Benedicti ná końcu nożá ná raz wźiąć/ w wodce Tormentillowey/ lub też w bzowey przeſtárznikowey / z tych ktorey kolwiek predzeybyś mogł dostáć dáć wypić/ albo też zieść swiezy Ruty z ſolą.

We Wtorek może lub swieżych/ albo ſuchych wierzchołkow piołynkowych/ pokráiawſzy zieść/ albo też z kilka źiarn Bobkow/ albo trochę Gentianæ z ſolą w oćcie mácerowáney/ lub też z dźiewieć źiarn Jáłowcowych/ ták że w oćcie wprzod mácerowánych dáć zieść/ ſą pożyteczne.

We Srzodę/ możeſz dáć kes Angelicæ w winie/ álbo w oćcie przez noc moczoney/ á ták zieść ráno ná czczo/ albo też Pillulas Peſtilentiales, num. xj. przed wieczorem z godźin trzy iákimkolwiek ſpoſobem záżyć.

We Czwartek/ możeſz tego Electuarium záżyć/ ná raz iáko włoſki orzech záważy/ ktory ták ma bydź robiony.

R. Ru-

R. Ruthæ recent. drach. ij. Caricarum, num. viij. Nuc. Iuglandium, recent. vnc.ij Salis gemmæ, drach. j. Granor. Iuniperi, drach. iij. Aceti vini, cochlear. unum, Aquæ Card. Benedicti, q. s. te wszytkie Species pokraiawszy drobno/ utluc/ y dawáć iákom námienił/ ráno.

W Piątek záś uczynić táki Proszek sobie. R. Pulver. Tormentillæ, Angelicæ, Sem. Card. Benedicti, an. p. æ. to wszytko zmieszawszy/ dáć wypić drágme iedne ná raz w czymkolwiek ráno.

W Sobote wźiąć 15 Pillulas Pestilentiales, dwie godźinie przed południem / álbo też Electuarium Diarhodon názwánego. wzwyż pomienionego/ drágmy dwie ná raz/ álbo iáko sie podoba/ plus minus.

Kto chce może też y ták uczynić sobie; wźiąć zgarść Ruty suchey/ Dźięglowego korzenia / Cytwarowego / Goryczkowego korzenia/ (aliàs Gentianæ) Iałowcowych iágod. káżdego po puł lotá/drobno z kraiawszy utluc. Kámfory w chustecce zawiązawszy puł kwinty/ ná to octu winnego/ álbo piwnego dobrego nálać/ ázby ták postało przez 24. godźin/ tegoż potym dawać po trzy poranki/ ná káżdy raz trzy dobre łyszki ciepło wypić/ bárdzo pożyteczna rzecz y doświádczona.

Komu sie będźie podobało/ może tylko oleyku Iałowcowego kilka kropel sie napić w polewce/ lub też w piwnym/ álbo winnym occie/ ráno ná czczo/ á ciepło.

ROZDZIAL XXXV.

Dla Mátron brzemiennych y dźieci, nizli sie záráżą.

Tu iest náuká, iáko sie máią brzemienne Mátrony,

y dzie-

y dźieći prezerwowáć od Morowego Powietrza, y iáko ná káżdy dźień continuatè *odmieniáć przez cáły tydźień co raz inne* medicamenta, *y onych záżywáć máią, tákże iáko w domách powietrze rektyfikowáć, y wypędzáć złe mogą.*

POnieważ brzemiennym Pániom / nie káżda rzecz śię godźi/ y nie wszystkiego mogą záżywáć / á to dla zepsowánia płodu; dla tegoż osobliwie tu położyłem/ aby y w nich zabiegano zaráźliwemu powietrzu, táki tedy ordo ma być u nich zachowány w záżywániu lekarstw.

W Niedźiele Prosszku wźiąć / to iest/ korzenia Dźięglowego / naśienia Koprowego / káżdego po drágmie iedney y utłuc to miáłko / á ták dawáć kwinte iedne ná raz iákimkolwiek sposobem/ to iest/ w iedzeniu/álbo w trunku/ brzemienney Mátronie. lecz dźieciom mniey trochę q. v.

W Poniedźiáłek wźiąć Electuar. Rutæ, o ktorym wyżey námieniłem/ álbo też ieżeli nie ma konstypácyey / tedy może iey dáć puł drágmy Tormentyllowego prosszku z winem wypić/ álbo też szczawu świeżego źieść in defectu, y prosszku tegoż suchego może záżywáć iákimkolwiek sposobem.

We Wtorek záżyć potrzebá Conservæ Scordii, cum Saccharo coctii, ná raz/ iáko włoski orzech wáży źieść/ potym nie ieść z kwarta godźinę.

We Srzodę/ dáć im tego prosszku záżyć. R. Rad. Tormentillæ, Angelicæ, Enulæ Campanæ, Sem. Cumini, Coriandri, p. an. vnc. ſs. Sacchari albiſſimi, vnc. iij. hæc omnia pulveriſando, dentur pro doſi magnitudinis Caſtanei, ad ſumendum.

Tenże prosszek/ y wiátry w żywoćie trawi/ ktore zwyczáynie bywáią u brzemiennych Mátron/ bez nárusszenia płodu / hámuie y wypędza wolno.

We Czwartek znowu dáć/ Conservæ Scordii, álbo ten proszek / ktorym ná niedźiele náznáczył.

W Piątek Lepiężnikowego korzenia/ (aliàs Petasitidis názwánego) puł drágmy ná raz z cukrem dáć wypić/ álbo źieść.

W Sobotę węzownikowego korzenia/ (aliàs Pulveris Serpentariæ) drágmę iedne z winem dáć wypić / wszákże upátrzyć trzebá żeby nie byłá konstypacya. tákiego lekárstwá mogą y dźieci záżywáć. tylko żeby im nie dawáć owocu/ áni mleczną żadnego ieść/ bo sie im to w truciżne obroći.

ROZDZIAL XXXVI.

Dla tychże gdy sie iuż záráżą.

Ieszcze dáley co máią czynić, y iáko sie záchowáć brzemienne Pánie w powietrzu.

OSobliwie Pánny/ Mężátki/ Dźieci/ brzemienne Mátrony/ máią sie mieć ná baczeniu/ gdyż one są trudne do záżywánia proszkow/ y innych medykámentow. dla tego tym bárdźiey máią sie mieć w ochronie/ żeby z domow nie wychodźiły : ktoli ia ieszczem tu umyślił ieden proszek dla nich osobliwie náznáczyć.

R. Dictamni Cretici, Angelicæ, Tormentillæ, Zedoariæ, an. drach. ij. Bol Armen. Terræ sigillatæ, an. scrup. ij. pulverisentur, & commisceantur. Tego proszku wźiowszy ná puł drágmy/ posypáć go ná grzance chlebá suszonego/ á winem pokropić/ potym ráno dáć źieść gdy będźie miáłá wychodźić z domu.

Mogą też drugie wźiąć Succini albi, drach. j. Vnicornu, scrup: j. to zmieszawszy dáć wypić z winem / lub iuż

záráżo-

zárážonym/ lubo też przezerwuiącym się Mátronom. Bárdzo to pomaga/ lecz ciepło/ żeby się zápociłá/ potrzeb azázywáć.

Zeszłoby się ich też posilić/ iáko to Conservis, d. Buglossa Boragine, cum Succo violarum często dawáć/ bo posila ták płod w żywocie/ iáko y mátkę sáme.

Nie záwadziłoby im tego Electuarium po troszę tedy y owedy dawáć iesć/ ktore niżey opisáne iest.

R. Cinamomi , Cassiæ ligni, an. vnc. ſ. Scordii veri, vnc: j. Dictamni Cretici, Tormentillæ, Bistortæ an. vnc. ſ. Opii,drach. xv. Storacis, drach.iiij. s. Acetosæ,drach xviij. Gentianæ vnc. ſ. Bol. Armen. vnc jſ Terræ sigillatæ, vnc. ſ. Piperis longi, Zingiberis, an. drach. ij. Mellis albi despumati, lib ij ſ. Vini aromat. lib. ſ. Sachari Rosat. lib. j. Commisceantur, f. E. S. A. A tego Electuarium ná raz iáko włoski orzech zieść. dziwnie pomaga od zárazy morowego powietrza/ czego Experientia docebit.

Potrzebá też mieć na bácznośći/ ták Mátronom zámeżnym/ iáko y Pánnom/ á żeby ordinatè ich menstrua z wygodą wielką odchodziły.

Jeszcze brzemiennym Mátronom/ ktore bliskie porodzenia są/ á morowym powietrzem zárážone by były tákim sposobem ich rátowáć potrzebá.

R. Flor. Calendulæ, an, p. æ. Coquantur in vino optimo, adde parum Theriacæ dissoluta colentur, S. Artem á ták dáć ciepło wypić/ żeby się zapociłá; bardzo pomocne y doświádczone od wielu/ Colerus pisze.

Naostátek y to uważáć u Mátron brzemiennych/ ile w purgowániu/ y krwie puszczániu/á żeby nie záraz krwie pusczáć/ áni też purgowáć. chybá żeby wielka potrzeba tego byłá ; átoli dla przestrogi y náuki po łácinie tu położyłem propter simplices, żeby ząś opácznie nie rozumieli. In primis mensibus,non tam est timenda venæ sectio, quàm purgatio , in mediis mensibus,

mensibus, minus est timenda purgatio, quàm venæ sectio; in posterioribus autem mensibus vtrumq; est timendum; quia tunc fetus non potest carere nutrimento, & motus humorum, qui fiunt per purgationes, sunt fugiendi. Misaldus Centur. 7. Aphor: 14. pisze.

ROZDZIAL XXXVII.

Dla máłych dźiatek.

DLa máłych dźieći/tákże máło bydź dawáne Medicamenta, y tym ktorych naturá iest słaba. Wźiowszy Jednorożcu/ uskrobáć go/ á do niego przydáć troche białego Burżtynu/ dopieroż dáć w szczawowey wodce pić / choćby iuż kto był záráżony powietrzem/ żeby sie zápocić mogł/ á iezeliby co ná pierśi zpádło/ lub táka duszność przypádłaby/ tedy powtorzyć może toż lekárstwo. á te wodke szczawowa często dawáć pić/ gdyż bárdzo dźiećiom służy tá wodká.

Tákże y wżwyż miánowáne kołaczki/ liberantis cum Aloë, so pożyteczne/ osobliwie gdyby robaki mieli. Tákże y Pánnom tym ktore obstructiones patiuntur.

Przytym wszelkie ochedostwo powinno około dźieći bydź. Może też czásem troche Aquam Theriacalem, dáć sie nápić; wszákże żadney Teryaki nie trzebá dawáć: bo iest dla nich bárdzo goraca/ tákże Pillulas Pestilentiales nie trzebá im dawáć.

Jeszcze też może dźiećiom dla przezerwowania naśienia glistnikowego z kilká źiarn rano ná czczo dáć.

Albo tez wźiowszy Pulveris, Cornu Cervi Philosophici, Myrrhæ, Sem. Santonici, Corallor. p. an. p. æ. M. fiat Pulvis subtilissimus. ktory dáć z raná ná koniec noża w wodce szczawowey wypić.

ROZDZIAL XXXVIII.

Iáko się wprowadzáć w domy zápowietrzone.

TEraz się położy teśęze bárdzo pożyteczna przestrogá/ y niektore sposoby do uchronienia się od morowego powietrza/ to iest/ iáko się máią wprowadzáć ludźie w domy zapowietrzone.

Naprzod izbę dobrze wypalić/ á potym okná otworzywszy drzwi zawrzeć. naostátek/ wykurzyć dobrze domostwo izby/ komory/ naprzod Piolynkiem; potym Jałowcem; ná sam ostátek/ Bobkiem. tak też drudzy czynili/ y byli wolni od powietrza.

CZESC PIATA

O Plastrách, y linimentách do otwieránia y mollifikowánia bolączek.

ROZDZIAL I.

O Bolączkách.

NAostátek umyśliłem niektore Plastry y linimentá ná serce/ y na bolączki do otworzenia potrzebne opisáć.

To go tu upátrowáć potrzeba/ gdyby się trafił táki człowiek morowym powietrzem zarażony/ ktoryby był pierwszy/ á miałby

miałby bolączki iákie ná ćiele swoim; tedy potrzebá sobie z nim ták postąpić; gdybyś mu chćiał otworzyć te boląčzki/ naprzód tego chorego wyprowádźić z domu dáleko w pole/ á tám dopiero mu otworzyć te boląčzki/ wszákże miárkowáć sie po wietrze sapienti satis. gdybyś álbowiem w domu tákiemu choremu boląčzki otwierał/ bárdzo prędkoby drugiego zdrowego człowieká zárázilo/ á ták by sie co dáley to bárdźiey szerzyło powietrze złe/ y ieden od drugiegoby sie zárażał.

Drudzy też corrosivis otwieráią/ inni pijawki ná boląčzkách stawiáią/ y ták ten iad wyćiągáią.

ROZDZIAL II.

O Linimentách ná serce.

LIniment ná serce/ ktory nie tylko odpędza y broni od iádu/ ale y pośila serce znácznie.

R. Ol. Scorpionum drach: vj. Theriacæ Andromachi, Mithridati, elect. an. drach. js. Specierum Cordial. temperat. Liberantis sine aloë, an. drach. j. Croci, Camphoræ, an. scrup. j. Vnguent. Santalor. vnc. s. Aceti rosat. q. s. Misce fiat molle linimentum.

Vbodzy záś mogą tey máśći záżywáć.

R. Vnguenti Rosati mesuæ, drach. vj. Mithridati elect. drach. j. Croci, Camphoræ, an. scrup. j. Aceti Rosati, q. s. M. f. molle linimentum.

ROZDZIAL III.

O Plastrze chłodzącym ná serce.

MOżesz też táki Plaster chłodzący áplikowáć/ to iest/ miedzy sercem á wrzodem/ albo boląčzką.

R. Succi Plantaginis, Aq; Rosarum, an. vnc. j. Bol. Armen. vnc. j. Aquarum, Boraginis, Buglossæ, Acetosæ, an. vnc. j. ſ. Camphoræ drach. j. Sandali albi, drach. ij. M. f. Emplastr.

To wszystko zmieszawszy/ námaczáć w tym chusty we dwoie złożone/ y przykładáć/ zabiegaiąc żeby tá zgniła pará/ y iadowita/ do sercá przystępu nie miałá.

ROZDZIAL IV.

O Plastrách ná bolączki.

PLaster ná odmiękczenie bolączek y ná wyćiągnienie iádu.

R. Emplastrum de meliloto, Diachilon. simpl. & composit. an. p. æ. M. fiat Emplastrum S. A.

Násmarowáć wprzod bolączkę Bocianiem tłustym/ potym ten plaster przyłożyć/ wyćiągnie tym prędzey zarazę ná wierzch/ y zmiękczy bolączkę/ y sposobną do otworzenia/ albo inych kuracyi uczyni.

Zaraz tedy ná początku/ gdyby uczuł po sobie człowiek/ iákąkolwiek oźnakę/ y żeby mu sie ná chorobę zánośiło pod czás powietrza morowego/ co naprędzey wziąwszy Cybulę/ zerznąć z niey wierzchołek/ á wewnątrz wydłubáć precz dźiurę/ na to mieysce włożyć Teryaki Weneckiey/ y Jednorożcu trochę/ in defectu ielenie go rogu preparowanego/ á to znowu włożywszy w te Cybulę przykryć onym wierzchołkiem odrzyze Cybule: potym te Cybule uwinąwszy w mokre szmáty/ albo bibułę/ włożyć ią w gorący popioł/ áżby sie upiekłá/ á gdy sie upiecze/ dáć ią choremu zieść zaraz ćiepło. niechże chory ukłádźie sie w pośćiel żeby sie zapoćił tak zá pomocą Bożą wyprowadźiß ten iad ná wierzch/ że sie uczyni bolączká; á gdy iuż bolączka na wierzch

wypro-

wyprowádzona bedźie/ tedy znowu tako Cybulę przyprawno iáko y pierwey (oprocz iednorozcá) upiekßy ſtłuc/ y przyłożyć ná te bolaczke/ á tak ießcze dostáteczniey one wyprowadźiß/ y otworzyßi gdy zechceß/ tákich Cybul trzebá mieć ná doredźiu ßiła / żeby iedne po drugiey przykładáć mogł.

Albo też kiedy niemaß Cybule/ możeß tylko sámey Teryáki wźiąć ná chleb násmárowawßy/ przyłożyć ná bolaczke/ wyciągnie też iad. Albo też przyłożyć tylko ćiepłego chlebá ná bolaczke/ potym odiąwßy wrzućić w wode/ álbo rácey zpalić w polu gdźie ná-ustroniu. Drudzy też mogą wźiąc żabę suchą/ á w ocet ią włożyć/ y tak długo ią tám trzymáć aż sie naptie y nábrzmieie/ toż te żabe przyłożyć ná bolaczke; wyćiąga gwałtownie iadowite bolaczki.

Albo też wźiąc olejku lilijowego/ záieczego tłustego/ mydłá weneckiego/ zmießáć to wßystko y uczynić Plaster/ y przyłożyć/ dźiwnie wyćiągnie iadowite bolaczki.

Item wźiąwßy soli/ kwásu/ miodu/ másłá/ wieprzowego tłustego/ zmießáć to wßystko wespoł/ przyłożyć ná bolaczki/ lub ná tákiekolwiek wrzody/ dźiwnie zmiekczone będą y otworzą sie. Misaldus Cent. 3. Aphor. 37. M.

Idem Cent. 6. Aphor. 34. piße. Wźiąć proßku z suchey żaby/ y przyłożyć ná bolaczke; iad wyćiąga.

Kto chce może Pijáwkami otworzyć te bolaczki/ żeby ten iad wyßysały.

Item wźiąć żołtek z iáiá świeżego/ z mießáć go z solą / á przyłożyć ná bolaczke/ ták część odnawiáiąc przykładáć.

Gdyby sie zaś niechćiáłá bolaczka uczynić/ y w cale ná wierzch wystąpić/ tedy táki Plaster uczynić potrzebá.

Wźiąć fig świeżych/ rozenkow drobnych/ każdego po uncyey pułtorey; soli/ dráchmy dwie. kwásu iáko puł iáiá kurzego / miodu z łyßkę/ gołębich bobkow suchych puł uncyey: utłuc to wßystko w możdźerzu/ y uczynić Plaster/ ktory ćiepło przykła-

dáć dwá rázy ná dźień/ tym ſpoſobem wyćiągnie ná wierzch wſzyſtko złe/ potym trzećiego/ álbo czwartego dniá otworzyć możeſz bolączkę.

ROZDZIAL V.

O Leczeniu bolączek.

IAkim ſpoſobem bolączki Anthraces, kárbunkuły/ y czarne wrzedźiennice leczyć/ gdyby iuż áni krew/ áni poty/ nie pomogły/ á żeby poſtáremu wywabić ten iad.

Wźiąć Ruty swieżey/ Rzodkwie/ y w tálerzyki to z kráiawſzy káżdego po gárśći/ gorczyce łyżkę pełną; Stłuc káżde oſobno á potym w kupę zmieſzawſzy/ ták przykłádáć ná mieyſcá potrzebne y boiące/ niechay ták że ſześć/ álbo siedm godźin pobędźie ná mieyſcu/ potym znowu to odiąwſzy/ inſze y świeże przyłożyć/ y ták continuare, poty/poki niewyciągnie ná wierzch bolączek iadowitych.

Albo też wźiąć ſámey rzodkwie / y zkráiawſzy ią w tálerzyki/ one ſmażyć w tyglu ná węglu/ potym one utłuc w możdźierzu/ że będźie iák maſſá; á ták te maſſę przykładáć in locum affectum, wiele ludźi doświádczyło tey preſkrypcyey.

Item, wźiąć kurze bobki albo gnoy/ y utemperowáć to z białkiem iáiowym/ y uczynić Plaſter; potym przyłożyć ſucho ná mieyſce potrzebne/ wſzelki iad wyćiąga.

Item, vſtrugáć ſkorek srzednich/ źielonych/ bzowych zgáłęźi/ tyle też owśiáney mąki; wárzyć to w kupie ze śmietaną/ żeby uwrzáło iak káſzá/ ták przykłádáć ćiepło/ ná mieyſce boiące; prętko wyćiągnie ná wierzch/ y zmiękczy bolączkę/ żeby ią mogł prętko y łácno otworzyć.

Ieſzcze wźiąć Zywokoſtu świeżego / utłuc miedzy dwiema ká-

má kámieniámi na kaſze/ y tak przykładáć raz/ drugi/ y trzeci/ wſzelki iad wyćiągnie ná wierzch; To zczyni polna Dryakiew.

Także Plaſter ieſt ſkuteczny/ ktory Apoſtemata odmiekcza/ y iad wyćiąga.

R. Gumi Ammoniaci, vnc.ij. Oleum liliorum alborum, vnc. j. Ceræ albæ, vnc. ſ. M. fiat Emplaſtrum, S. A. a tak przykładáć na Apoſtemata, lub tam iakiekolwiek wrzody.

ROZDZIAL VI.

Pewny Sekret.

R. intactæ Virginis, quæ primò menſtrua pateretur, induſium ſanguine perfuſum, ſiue menſtruatum: quod ſeruetur diligentiſſimè poſtquam prius exſiccatum fuerit vento; vbi verò neceſſe fuerit fruſtum illius abſcindatur, & aceto ſuperfuſo madeſiat, ſicq; applicetur apoſtemati, ſiue carbunculo, ſed calidum applicetur. Vbi verò exſiccatum fuerit, iterum madefiat in aceto, atq; applicetur calidum; ſic tertiò & quartò fiat, immò & decimò, donec virus totum deſuper extrahatur in ſuperficiem corporis, atq; mollificetur, vt apoſtema aperiri poſſit commodè.

ROZDZIAL VII.

Znáki zoſtáiącego iádu.

Gdybyś chćiał wiedźieć ieżeli wſſyſtek iad przez plaſter z wrzodow albo bolączek wyſiedł; wźiąć młodego gołębia albo kurczę/ oſkubawſſy go/ trzeba przyſádźić go/ tak żeby z ſiągnął

gnal ná cáło bolączke/ y ták go potrzymáć ná tey bolączce; ieżeli zostánie żywe/ możesz iuż tuszyć dobrze/ że iuż niemasz żadnego iádu wiecey. przećiwnym sposobem rozumieć masz/ ieśliby zdechło/ tedy znák że iest iesżcze wiecey tám iádu: á ták znowu przyłożyć te plastry/ ktore niżey położyłem ná te bolączki/ poki wszystek iad się nie wyćiągnie.

Wźiąć liśćia z źiołá wroniego oká názwánego/ po łáćinie (uva lupina) przyłoż tego liśćia świeżego ná te bolączki/ lub carbunculos, przez dźień 4. albo 5. rázy odnawiáiąc/ á ieżelibyś nie mogł świeżego dostáć tegoż liśćia/ możesz wźiąć choć suchego/ włożywszy wprzod w wode/ żeby z wilżało/ á ták przyłożyć iákom iuż námienił/ tedy wyćiągnie wszelki iad y ogień.

Drudzy też táko máść uczynić rádzą ná te czarne kárbunkuły/ lub wrzody iákiekolwiek. Wźiąć Terpentyny/ y miodu prząśnego/ káżdego po rowney częśći/ y zmiesząć że bedźie mássá z tego/ y przyłożyć ná te wrzody/ uznasz ulge w bolu/ bo odmiękczą y goi.

ROZDZIAL VIII.

Zábieżenie áby się iad nie szerzył.

IAkim sposobem mogłbyś temu zábieżeć/ żeby się ten iad dáley nie mogł rozszerząć pochodzący od bolączki/ albo kárbunkułu/ tu się náuká podáie.

Weź prawdźiwego kámieniá szafir názwánego/ y nim okryśliś ten wrzod/ albo bolączke. wszákże wprzod omoczywszy go w oleyku talowcowym/ albo glistowym/ lub też in defectu, tych dwuch w lniánym/ á ták zostánie w teyże mierze/ dáley szerzyć się nie może/ poki nie wyćiecze wszystek.

ROZDZIAL IX.

Przeſtrogá pewna.

W Tym tež potrzebá bydź oſtrożnym/ gdyby ſie tráfiły tákie wrzody/ lub bolączki/ żeby inflámmácyą/ álbo ogień widáć było ná nich/ y czerwieniáłoby ſie około tych wrzodow: tedy mieć trzebá ná dobrym baczeniu/ żeby uchoway Boże/ żadnych tłuſtych rzeczy nie przykłádáć/ áni tež náżbyt zimnych rzeczy/ áni zátykáiących/ iáko to oleykow rożánych/ y fiołkowych/ lub tež wodek pśinkowych/ rożánych/ białkow iáiowych/ Camphoræ, Bolum Armenum, iáko to ná inne wrzody przykłádáią. Wſzákże ná to mieyſce/ táki Pláſter przyłożyć możeſz.

Weźmiy ruty świeżey utłuczoney/ dwá łoty (álbo tež ſoku tegoż ruciánego) kwáſu chlebowego puł łotá/ ſoli puł łotá/ pieprzu kwinte iedne/ pieczoney cybule puł łotá/ fig świeżych/ ſok w ſobie máiących/ num. trzy. zmieſzáć to wſzyſtko w kupe z żołtkiem iáiowym; utłuc dobrze/ uczynić Pláſter/ y przykłádáć káżdego dnia/dwá rázy.

ROZDZIAL X.

Pláſter oſobliwy.

IEſzcze drugi Pláſter/ ktory bárdzo zálecam/ ieſt od godnych/ poważnych/ y wielu Doktorow opiſány/ y doświádczony.

Wźiąć dwie Cybule/ á zkroiwſzy wierzchołki/ wydłubáć dźiury wewnątrz/ y włożyć ná to mieyſce dobrey prawdźiwey Tyryaki/ przykryć znowu y záwinąć w pákuły/ y upiec one w po-

piele gorącym; potym wyiąwszy upieczone/ Vtłuc ie y przydáć do nich trochę octu / winnyby był lepszy / ále choć piwnego in defectu, á tak przyłożyć ná bolączkę. wyciągnie wszelki iad/ odmiękczy/ zbierze/ y otworzy bolączkę. Lubom ci te Recepte iuż pierwey też námienił/ iednák dla wielkiey eksperyencyey y cnoty ktorą ma/ muśiałem ią tu znowu położyć/ pokazuiąc iáko wielkiego skutku iest/ choć z ták máley kompozycyey.

W ostátku przydáie/ kto sie chce doczytáć wiecey / niech czyta Misaldum Centur. 6. Aphorism. 19. Secretorum. To też przydawszy gdyby sie iuż wrzod ták iadowity zebrał / tedy możesz násmárowáć Oleo Sulfuris, tym prędzey drzeń wypádnie.

PRZYDATEK

O Płodnośći, y niepłodnośći.

ROZDZIAŁ I.
Płodność niektorych Mátron.

POnieważ nieco námieniłem o Mátronách y dźiećiách/ iáko sie máią przezerwowáć y kurowáć pod czás morowego powietrza ; tedy ieszcze w krotce cokolwiek powiem de sterilitate vtriusq; sexûs, tákże de puerperio, & conceptione. á to dla tego żebym niektore Mátrony ktoreby rády potomstwo miáły pociesżył/ y iuż desperáckie/ nie tylko watpliwe zamysły (nádźieie w Bogu sámym położywszy) podźwignął/ á po pokornych modlitwách (gdyż à DEO est omnis medicina) do przyrodzonych też sposobow stáránie obroćił / álbowiem przez inwencye wielu naturálistow y Autorow/ ktorych niżey wspominam/ do tego

do tego Bog wßechmogący nam osobliwe media podáie. mamy tak wiele przykłádow/ ná ktore pátrząc/ nie mamy nadźieie trácić. ku czemu ia tylko w krotce niektore przykłády sam podáie/ ktore z osobliwey dyspozycyey Boskiey były zrządzone: iáko to Cato Censorius z Małżonką swoią w 80. lećiech syná scześliwie splodźili.

In Peloponneso byłá iedná białogłowá. ktora po kilká rázy raz po raz po 4. drugdy po 5. potomstwá rodźiłá. Aristoteles pisze o iedney Mátronie/ iż po 24. rázy/ záwße zá káżdym rázem po pięći potomstwá rodźiłá/ ktorych większa część żywa zostawałá.

Plinius y Solinus pisżą/ iż Białegłowy Egipskie zwyczáynie po 7. dźieciach ná raz rodźiły. ták też pisżą de Danaë, Ægisto, Priamo y o innych tám dáley/ ktorych tu niewspominam; ktorzy bárzo płodni byli y dźieći rodźili/ á w Páństwie Babo iedná znaczna Páni rázem 12. dźieći urodźiłá/ vno partu ktore wßystkie żywe zostáły. Albertus magnus pisze/ iż iedná Białogłowá rázem 150. dźieći urodźiłá/ ktore wßystkie pomárły/ á były iák mały palec wielkie.

Misaldus opisuie w Księżce swoiey Centur. 8. Aphor. 12. rzecz tąko stylem łáćińskim. Ostenti loco haberi potest, quod accidit, Anno à Virginis partu 1310. Cum Henricus Luxenburgen. in Germania imperaret. Quo tempore Margaretha Hollandiæ Comes, 360. filios vivos, vno partu edidit, Qui omnes Baptismi charactere illustrati fuerunt; Author Baptista Fulgosus: Cui, tantùm fidei adhibebitur, quantùm quisq; voluerit. Wßakże drudzy powiádáią/ że tych dźieći miáło bydź trzysta ßeśćdźiesiąt y cztery/ ktorych tylko wielkość/ iák palec wielki miała bydź. Wspomina też tam/ Gemma Frisius, że iedná białogłowá porodźiłá vno partu ták wiele dźieći/ iák dni do roku; co uczyni 366. ráchuiąc. Tu przyznáć muśi káżdy człowiek wielkiemu cudowi Boskiemu/ iáko Bog iest wßechmocny/

mocny/ że komu chce nazbyt daie / á komu niechce/ prożno maß sobie głowę łamáć. bo czego Bog nie da/ tego kowal nie ukuie/ pospolite to przysłowie/ a prawdziwe.

ROZDZIAL II.

Przyczyny niepłodności.

NJechce ia ſie tu wdawáć w głęboki diſkurs/ ani też ßeroko o tym piſáć/ tylko co moiá wynośi możność y experientia z niektorych osobliwych Autorow/ (do ktorych czytelniká z ostátkiem odsyłam) wyczerpáná/ to chciałbym opiſáć. A naprzod z kąd cauſa ſterilitatis pochodźi/ o czym krotko łáćińſkim ięzykiem námieniam/ Ne omnes aures advertant. Hoc certum eſt primariò, quòd mulier non menſtruoſa nullos pariat liberos.

A to też obſervandum, quod in viris cauſa ſterilitatis ſit, ex ſeminis ineptitudine, eò quòd vel ſupra modum ſit calidum, vel ita frigidum, vt etiam aquoſum ſit & tenue: vel quod ſit craſſius ab habitu membri; quod ſint Eunuchi: aut ab habitu corporis, quòd nimis obeſum ſit. In muliere autem præcipua ſterilitatis cauſa eſt, vterus, aut valde calidus, aut frigidus, aut aridus, aut imbecillis, aut anguſtus, aut brevis, aut propter vaſorum ejus obſtructionẽ; aut propter adnatam cicatricem; aut propter obliquitatem ejus cervicis; aut propter oris, vel anguſtiam, vel amplitudinem: modò ab habitu mulieris, quæ temperaturam ſequitur, quales ſunt, ſupra modum graciles, & macilentæ: Et è contra, nimis quòd obeſæ & craſſæ ſint: modò ex ætate ſunt ſteriles, quod ſint minoris, vel provectiæ nimium ætatis. A tąk dosyć maß ná tym że rationabiles cauſas ſterilitatis

tatis

tatis dáie do uwagi/ ták z Mężczyzny okazyey/ iáko y Białogłowskiey.

Jákoby temu pomoc/ y to kurowáć/ tu tego niekládę (á to dla pewnych/ przyczyn.) Lecz ktoby chćiał sie o tym obszernie dowiedźieć/ ile in medicinalibus curativis, odsyłam ćie/ do mądrych á w tych rzeczách wiádomych Autorow/ y sławnych á stárożytnych Medykow/ támże czytay sobie Księgi ich: iáko to Frisii speculo, Part. 3. Lib. 1. Cap. 2. Part. 5. Lib. 2. Tract. 1. Cap. 3. Alexan. Benedict: Lib. 25. in proœmio. Tákże Cap. 8. 9. 10. &c. Item Lib. 28. Cap 18. Item Fol. 540. 558. Problemat. Aristor. Tit. de Sterilitate. Item de Conceptione petrum de Crescentem Lib. 2. Cap. 27.

Balnea do tego też bardzo pomocne są. vide Rulandum de Balneis Fol. 189.

Hippocrates leszcze pisze / Lib. 5. Aphor. 45 46. iż Rosſolis iest małe ziołko quod multum facit ad Conceptionem.

Przytym też nápominam/ żeby Białegłowy nie iadały śilá z pieprzem/ bo ten przeszkadza śilá ad Conceptionem.

Niepłodni ludźie mogą sobie ten Wierß uważáć / ktory Franciscus Petrarcha podaie/ y onych ćieszy: Trost. Lib. 1. Cap. 70.

Non semper miser est, sterilis cui contigit vxor,
Nam Patribus nati tristia sæpè ferunt.

á po polsku ia ták kładę.

Dźiatki rodźicow uweseláią
Lecz pod czás serca ich záſmucáią.
Przeklętym nie záwsze sie zwáć godźi
Choćiaż Małżonká dźiatek nie rodźi.

ROZDZIAŁ III.

Znáki płodu záczętego.

PO czym poznáć ieśli iest brzemienna białogłowá álbo nie/ czytay Misaldum Cent. 2. Aphor. 76. Ktory tak pisze: Mulier quæ allii nucleum decorticatum & purgatum vtero immiserit, (sed filo alligatum femori, vt retrahi possit) si per os postridie illud olfecerit, & resipuerit, ad generandum est idonea. Auctor Hippocrates.

Także in simili tenże pisze Cent. 3. Aphor. 5. Si emollitum galbanum serico incluseris, & ostiolo muliebris vteri per noctem immiseris, caputq; ejusdem nullis sordibus oneratum, linteolo ac reticulo, sed absq; vllis odoribus operueris, vertex ejus mane solutis operimentis galbanum redolens, illam fecundã esse certò promittit, Hippocrat: Author. Gdzie tez wiecey o tym w swoich Księgach Lib. 5. Aphor. 41. pisze.

Jeszcze trzećia probá Cent. 6. Aphor. 54. Si experiri voles, an mulier sit gravida, fac ut locium reddat in vase æneo, & ad noctem vnam, acum ferream & perpolitam in illud demerge; si prægnans erit, maculis rubris distinguetur; sin minùs; nigrescet, vel ferruginea, aut æruginosa evadet. Expertum fuisse intellexi. A to Misaldus pisze według Hipokratesowey powieści.

ROZDZIAL IV.

O pretkośći płodu álbo onego rożnośćiách.

Y Ta quæstio iest niepodleysza / czemu niektore Matrony w dziewiątym roku wieku swego mogą rodzić dzieci? czego niektorzy Astrologowie dáią táką przyczynę: Gdy sie trafi pod czás urodzenia/ izby ná ten czas słońce w domu báraná bieg odprawowało/ álbo w raku/ lub w niedźwiatku/ y rybach; iáko sie

trafiło

tráfiło in Historia Martini Guerræ, ktory w dźiewiątym roku ożeniwszy śie z táką Panną, co miáłá dźiewięć lat / szczęśliwie syna porodźiłá.

O tym też potrzebá wiedźieć / że gdy brzemienna białagłowá iest / tedy mleko w piersiach iey śie rodźi. Wszákże przytráfiá śie drugdy cnotliwym Mátronom y Pannom / że nie będźie brzemienną / áni w pologu / á przećie mleko mieć będźie w piersiach. a to śie przytráfiá gdy zwyczaynych menstruarum purgationes nie máią ; Tu śie zástánowie y nápominam / żeby w tym sobie ostrożnie poczynali / ták baby / iáko y Pánowie Sędźiowie / żeby cnotliwych Pánienek / y Mátron niepośądzali / y ich zá niecnotliwe niemieli / gdyby mleko w piersiach miały. przestrzega w tym Hipocrates lib. 5. aphor. 39.

Miáłbym tu ieszcze wiecey pisáć o poczęciu płodu ; tákże iáko y czemu niektore białegłowy samych tylko synow / á drugie tylko corki concipiunt & pariunt. Item dla czego drugie po dwoygu dźieci rázem rodzą. á czemu niektore hermaphroditos albo mieszáncow poczynáią y rodzą. á iáko tákiego ośądźić wpráwie pospolitym / czyli otrokiem / czyli dźiewczyną / á iákie mu ná krzćie imie dáć máią / ieżeli masculinũ, czyli femininum ; tákże co zá przyczyná tego / że nowo národzone dźiećie w śiodmym y dźiewiątym roku żywe zostaie / á w ośmym roku czemu rzadko żywe bywa (gdyż exprefsè piszą Autorowie że octimestris partus raro est vitalis) o tym wszystkim spytasz śie Censorium Philosophum de die natali Cap 3. 4. & 5. tákże Aristotelis problemata in titulis, de sterilitate, conceptione, hermaphroditis, monstris, infantibus, fetu, & abortivo. Item. Gellium, Noctium Atticarum lib. 3. Cap. 16 lib. 10. Cap. 2. Hippocratem libro de octimestri partu. Georg. Pictorium, lib. 1. ser. convivalium. Misaldus Centur. 3. Aphor. 33. dosyć ná tych masz / czytay sobie ich / á będźiesz wiedźiał. ia ich opuszczam dla uprzykrzenia śie czytelnikowi ; átoli tylko iednego

powiem

powiem Autora ſentencyą. In quo ſigno fuit luna, genituræ, ſeu nativitatis alicujus horâ, illud in conceptu ejusdem oriebatur. Et in quo ſigno inventa fuit in conceptu, illud aut ejus oppoſitum exoritur in partu, & natali hora, ut ſcribit Ptolomæus, ex ſententia Hermetis. Quæ res ad probandam vxorum fidem Conjugalem, habendaſq; ſerio calculo nativitates, non parvi eſt momenti; modò certo conſtet de die & hora conceptus, quam facilè adnotare poſſunt, qui veneri parcè, & veluti ex numerato & præſcripto indulgent. Sed mulieroſis, hoc opus, ille labor. Miſaldus Centur. 3. Aphor. 67.

E contra Orites lapis prohibet imprægnationem. Bartholom. Angl. lib. 16. Cap. 64. Item. Iaſpis, ibidem C. 53.

Brzemienne Mátrony oſobliwie máią bydź oſtrożne/ y upátrowáć pilno co piſze Hippocrates lib. 5. Aphor. 60. Si mulieri vterum gerenti, purgationes quæ vocantur fluxus menſtrui procedant, impoſſibile eſt eſſe fetum ſanum: á ták potrzebá płod pośiláć/ dawſzy Mátce záżyć kopru włoſkiego w cukrze, albo Manus Chriſti perlatas, żeby záś do śiebie mogło przyść dźiećię.

ROZDZIAL V.

O Przeſzkodách płodu.

PRzy tey okázyey przypádło mi ná pámięć á żebym keſzcze nieco przypomniał de ſuffocatione vteri, o ktorym też potrzebná rzecz ieſt wiedźieć/ iákoby ich podrátowáć. tákże też niektore rationes z kąd y iáko Symptomata varia napadáią iáko ſam niżey dokłádam.

Strangulatus vteri, præfocatio, ſeu ſtrangulatio ſtrangulat us

gulatus vulvæ fit, quando matrix elevatur, & ad ſuperiora trahitur, & conſenſum partium principaliſſimarum infeſtat, cor nimirùm & membranas cerebri, vnde fit vt mulieres ſic affectæ pænè ſuffocentur. Ægin. lib. 3. Cap 71 Hyſtericas mulieres zowią Medici, Feminas vteri ſtrangulationibus, & ſuffocationibus obnoxias. Hippoc. lib. 5 Aphor. 35. lib. 8. Aphor. 39.

To poruszenie álbo wſtępowánie máćice do gory/ to ieſt do ſercá y gárłá/ powiádáią Medici, quòd ſit malus morbus mulierum. Galen. in Aphor. Hippoc. comm. 4. ſect. 34. Strãgulatio nihil aliud eſt, niſi ſubitus interitus propter defectum reſpirationis, qui fit ex anguſtia alicujus inſtrumenti, ex iis, quæ inſerviunt reſpirationi.

Tráfia ſie drugdy gdy ſie máćicá wywraca/álbo do gory wynośi/ tedy zda ſie iákby iuż umárła byłá/ że pod czas do 7. dniá zoſtáie. iáko in Plinio ſecundo Germ. nápiſano part. 1. Cap. 57. chocby ſie też tráfiło żeby białogłowá umárła / tedy do 24. godźin nie godźi ſie iey chowáć; bo co wiedźiec iezeli nie z okázyey máćice/ y mogłáby znowu do śiebie przyść.

Cauſa.

Naſcitur hic morbus, ex multorum menſtruorum retentione, qua vterus repletus, & intenſius ſurſum versùs retrahitur; vel ex ſeminis ſuppreſſione; vel ex refrigeratione tempore profluentium menſium facta; vel ex difficnltate abortus, vel ex ſubita menſium adhuc fluentium conſiſtentia, aut ex nimia conſternatione, dolore, ac metu.

Signa.

Ktorákolwiek Mátroná te chorobe máćiczną ćierpi/ tákiey naprzod przypádáią kolki do ſercá/ iákby ſie iey ſerce ucz-

wać chćiáło / y ćieszkość wielko ćierpi / iákby ią zádusić miáło/ żeby żecnie / y nagle omdlewa / y obumiera niespodźianie. choć też pod czás trochę ulży / przedko potym znowu zbyt insestuie / niektorych też odyma / iákoby nabrzmiáła byłá / oddychác nie może/ leży iák zá umárło. Więc tedy trzebá mocno opásáć ią w pas. Ne matrix aſcendat ad ſuperiora, á ták cokolwiek śmierdzącego pod noſem trzymáć/ albo kurzyć/ choć śiárkę/ włoſami/ albo Aſſa fœtida. Czytay dáley Miſaldum Cent. 1. Aphor 48. Cent. 6. Aphor. 70. patrz tesz dáley Friſii Speculo part. 5. lib. 2. Tract. 1. in præfat. & Cap 9. Alexan: Benedict: lib. 26. Cap. 16 17 18. &c. & lib. 27. per totum: tam ſię wszystkiego dostáteczniе doczytaſz.

ROZDZIAŁ VI.

O vleczeniu chorob Białogłowſkich.

TV krotko wſpomnie iáko tey chorobie zábieżeć. Nihil autem contra morbum hunc meliùs facit, quam Meliſſa Romana. Item. Radix Brioniæ, in vino ſeu cereviſia coctū bibitum. Idem. Facit Libanotis (ſcilicet Coronaria ſeu Roſmarina) cocta & bibita. de qua multum Philip. Melanch. in locis Manlii piſze. tákże Doctor Auguſtinus w Hiſtoryey ſwoiey/ iáko iedne białogłowę tym ſzczegulnym uleczył. Teofráſtinowie záżywáią ſpiritum vitrioli albo Balſamum ſulfuris mixtum cum ſpiritu vitrioli, albo też ſpiritus ex vitriolo veneris extractus gutt. 3. vel 2. dantur; multum prodeſt. Item Sal Gemmæ valet czyśći y zágrzewa mácice/ o czym czytay dáley Thurnais. Phiſon lib 4. cap. 7 fol. 108.

Atoli żebym nie báwił czytelniká/ w krotce trzy ſpoſoby/ do uleczenia Colicæ matricis, to ieſt/ iáko ią uhámowáć/ y bole

uśmie-

uśmierzyć/ y ná swoie mieysce wprowadźić/ do przeczytánia po- dáie.

1. R. Herb. & fol.Roris marini tenuis pulverisati vnc. I. pulver Radic. Galangæ drach. iij. Misceantur probe: den tur in papiro, fiat pulvis tenże proszek włożyć w woryszek/ á zawieśić w napoy w iákikolwiek chcesz/ á ták záwsze dawáć pić/ continuò ad placitum na káżdy dźień.

2. R. Castorei optimi & pinguis drach. ij. detur in papiro. á ták wźiowszy grzanke chlebá ususzono ná węglu/ potrzeć ią galgánem; potym tego bobrowego stroiu wźiąć/ y nim grzanke násmárowáć/ y ćiepło na żywot przyłożyć. wszákże wprzod chuste podłożyć trzebá.

3. R: Rad. & Fol. Lapathi majoris, libram sem. Rad. Valerianæ silvestris. Herb. & flor. Nepethæ: Hispanicæ (est SpeciesCalaminthæ)ana m. iij. Incisa parum, dentur in papyro fiant Herbæ pro Balneo. Te źioła y zkorzenim/ w studźienney wodźie w moczyć/ á potym myć nogi aż do kolan często; náostátek obłożyć tymi źiołami nogi ćiepło záwsze á ták obaczysz iáko mácice uhamuie/ y ná swoie mieysce wprowádźi.

Diæta.

Táka białogłowá powinná się záwsze ćiepło chowáć/ ćiepło pić/ we dnie y w nocy w ćiepley izbie śiedźieć.

ROZDZIAL VII.

Co też to ieśt Mácicá, y czemu podlegá?

MAtrix, vulva, est vtriculus seu vterus in femina, in quo generatur, concipitur, formatur, sustentatur, ac con- tinetur

tinetur infans poſt congreſſum viri ac mulieris vſq; ad partum: Eſt vterus in feminis junctus veſicæ· Nota. vterus propriè eſt mulierum ; quæ ſolæ geſtant vterum.

Nie záwádźi tu ieſzcze cokolwiek o niektorych chorobách máćicznych powiedźieć/ y iáko ich rátowáć przypomnię krotko.

De doloribus matricis vide Theophr. lib. 12. paragraph. Item lib. præpar. Tract. 5. Oleum Laurinum tollit dolores matricis. do tego należą pill. de Serapino. Friſ: lib: 2. part. 1. Cap. 14.

Záś ná oźiebnienie/ y srogie bole/ lub też jákie Apoſtemata matricis vide. Gualte. Rif. in parva Chirurgia.

Sirupi concoquentes pituitā in vtero, ſeu matrice, ſunt; ſirup. de Arthemiſia, de Ruben tinctorum. Oximel ſimplex & compoſit. Item Aqua Arthemiſiæ, Matricariæ, Meliſſæ, Nepethæ, Feniculi. Te wſzyſtkie złe wilgotnośći z zaźiebioney máćice mogą być wyprożnione per geram pigram, Galeni, Friſ: lib: 2. par. 1. cap. 14.

Jeſzcze zaźiebioną/ wilgotną/ grubych y śmierdzących humorow pełną/ zámuloną máćicę/ wſzelakimi nieczyſtymi/ złemi/ y zgniłemi plugáſtwy nábrzmiáłą y nápuchłą/ do gory wſtępuiącą/ wychodzącą y inne wſzyſtkie choroby iey/ mogą być uleczone Chimico modo per Aquam Mercurii, Thurneis, Phiſon, lib. 4. cap. fol: 104. Wino cytwarowe przypráwne/ czyśći y zágrzewa máćicę/ piiąc ráno ná czczo/ á potym nie záraz ieść/ áż w kilka godźin pill. Maſtichinæ etiam purgant matricem à pituita.

Chceſz wiedźieć ktore rzeczy máćicę chłodzą/ álbo grzeią? Friſius in Spec. Medic. lib. 2. part. 1. cap. 7. piſze o tym obſzernie.

A ieśli chceſz purgare matricem záżyiże Theodoricon. Anacardinum, Diaphænicon pill. de Hermodactylis, Elect. Indum, Benedicta, Friſ: Spec. lib. 2. part. 1. cap. 8. vlcera matri-